

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ольга Пискач, Ольга Миголинець

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНА ПРАКТИКА

Навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти
галузі знань **03 Гуманітарні науки** спеціальності **035 Філологія**
спеціалізації **035.01 Українська мова та література** освітньо-професійної
програми «Українська мова та література. Літературна творчість.
Документознавство та інформаційна діяльність»

Ужгород 2023

Пискач О.Д., Миголинець О.Ф. Діалектологічна практика: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та література освітньо-професійної програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність». Ужгород, 2023. 91 с.

Рецензенти:

Оксана Тимко-Дітко, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Загребського університету (Хорватія);

Галина Шкурко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 7 від 19 травня 2023 р.

© Пискач О.Д., 2023
© Миголинець О.Ф., 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Робоча програма діалектологічної практики.....	4
Фонетична транскрипція.....	21
Питальники практики	
Історія села та його мікротопоніми.....	24
Назви весільного обряду і його елементів.....	25
Родильний обряд.....	35
Поховальний обряд.....	37
Українська календарна обрядовість.....	40
Дієслова.....	46
Дитяча лексика	64
Орієнтовна тематика діалектних текстів.....	71
Зразок оформлення титульної сторінки звіту про діалектологічну практику.....	72
Зразок оформлення змісту діалектологічної практики.....	73
Зразки написання історії села.....	74
Список респондентів (зразок).....	76
Зразок оформлення питальника.....	77
Зразки текстів діалектного мовлення.....	79
Основні поняття діалектології.....	85
Карта говорів української мови.....	91

ВСТУП

Навчально-методичний посібник призначено для здобувачів вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та література освітньо-професійної програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність».

Після вивчення дисципліни «Українська діалектологія» здобувачі вищої освіти проходять двотижневу навчальну діалектологічну практику. Майбутні філологи, готуючись до практичної роботи, повинні володіти методами лінгвістичної оцінки мови, тобто насамперед уміти відрізнити літературну мову від нелітературної. Під час практики здобувачі використовують методи безпосереднього спостереження за усним народним мовленням, самостійно фіксують діалектний матеріал, аналізують записані на диктофон монологи, діалоги-бесіди, проведені анкетування серед носіїв української мови.

Успішне виконання здобувачами вимог діалектологічної практики сприятиме глибокому засвоєнню ними дисциплін «Прикладне українське мовознавство», «Стилістична система української мови» та ін., ефективній підготовці їх до майбутньої професійної діяльності.

У посібнику подано робочу програму з діалектологічної практики, основні правила фонетичної транскрипції, якою здобувачі повинні записати зібраний діалектний матеріал; програми-питальники, орієнтовну тематику діалектних текстів, взірці оформлення матеріалів навчальної практики з діалектології тощо. Увесь цей матеріал допоможе здобувачеві не тільки кваліфіковано записати почутий діалектний матеріал, але й грамотно оформити текст свого дослідження.

РОБОЧА ПРОГРАМА ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

1. ОПИС ПРАКТИКИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма Навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	2	3
Вид підсумкового контролю: диференційований залік Форма підсумкового контролю: усний захист	Семестр:	
	4	6
	Індивідуальна робота:	
	120	60
	Самостійна робота:	
60	120	

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Мета діалектологічної практики: **навчальна**: поглибити і розширити знання здобувачів вищої освіти з української діалектології; **наукова**: виробити навички науково-дослідної роботи в процесі збирання й вивчення українського діалектного мовлення; **виховна**: виховувати в здобувачів любов до рідного краю, до мови, звичаїв, обрядів свого народу; **професійна**: сформувати в здобувачів освіти навички виявлення впливу діалектного оточення на усне і писемне мовлення; **прагматична**: зібрати науково достовірні матеріали для подальших діалектологічних студій.

Основні **завдання** діалектологічної практики:

- зібрати лексичні матеріали за спеціальними програмами, укладеними доц. О.Д. Пискач та О.Ф. Миголінець;
- сформувати навички збирати й описувати діалектний матеріал;
- виробити навички аналізу діалектного мовлення.

Знання діалектних особливостей допоможе здобувачам освіти удосконалювати систему роботи, спрямовану на вивчення багатих народних традицій, дасть змогу розширити арсенал форм і методів роботи для використання в майбутній професійній

діяльності. Матеріали діалектологічної практики прислужаться при укладанні регіональних і загальних діалектних словників та атласів, поповненню національної фоно- та текстотеки. Діалектологічна практика дає здобувачам вищої освіти перші навички роботи в польових умовах, прищеплює їм знання та вміння, потрібні для майбутньої професійної діяльності.

Відповідно до освітньо-професійної програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність», проходження діалектологічної практики сприяє формуванню в здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі філології (лінгвістики, літературознавства, фольклористики) в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, теорії та методів філологічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов науково-дослідницької діяльності.

Загальні компетентності (ЗК):

1. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя (ЗК 2).
2. Здатність працювати в команді та автономно (ЗК 4).
3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (ЗК 5).
4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК 8).
5. Здатність використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій (ЗК 9).
6. Здатність проведення досліджень на належному науковому рівні (ЗК 10).
7. Здатність бути критичним і самокритичним (ЗК 11).
8. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми (ЗК 12).
9. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел (ЗК 13).

Спеціальні (предметні) компетентності (ПК):

1. Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ (ПК 1).
2. Усвідомлення методологічного, організаційного та правового підґрунтя, необхідного для досліджень та/або інноваційних розробок у галузі філології, презентації їх результатів професійній спільноті та захисту інтелектуальної власності на результати досліджень та інновацій (ПК 3).
3. Здатність професійно застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації для вирішення професійних завдань (ПК 4).

4. Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту (залежно від обраної спеціалізації) (ПК 6).
5. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань (ПК 7).
6. Здатність використовувати сучасні наукові методи філологічних досліджень, добирати, аналізувати, систематизувати й синтезувати фактичний лінгвістичний, літературний матеріал; узагальнювати підсумки виконаного дослідження та формулювати його новизну; оформляти згідно з сучасними вимогами та презентувати результати наукового дослідження в усній чи письмовій формі, послуговуючись відповідним термінологічним апаратом (ПК 8).
7. Здатність планувати та управляти проектами; здатність до аналізу і синтезу; готовність забезпечувати науково-дослідний процес (ПК 9).
8. Здатність управляти інформацією; здатність працювати самостійно; готовність здійснювати перевірку процесів збору, аналізу і систематизації інформації на основі різних її джерел (спеціалізованої літератури, ЗМІ, перспективного наукового, творчого досвіду тощо) (ПК 10).
9. Здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються, описувати соціолінгвальну ситуацію (ПК 13).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Передумовами для проходження **діалектологічної практики** є опанування таких освітніх компонентів (навчальних дисциплін) освітньо-професійної програми:

- 1) ОК 12 «Прикладне українське мовознавство»;
- 2) ОК 23 «Українська діалектологія».

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Згідно з освітньо-професійною програмою «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність», проходження **діалектологічної практики** повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання (ПРН)	Шифр ПРН
Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною(ими) мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.	ПРН 1

Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.	ПРН 2
Співпрацювати з колегами, представниками інших культур та релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо.	ПРН 5
Використовувати інформаційні й комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих задач і проблем професійної діяльності.	ПРН 6
Характеризувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються(ється), описувати соціолінгвальну ситуацію.	ПРН 9
Аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.	ПРН 12
Мати навички управління комплексними діями або проектами при розв'язанні складних проблем у професійній діяльності в галузі обраної філологічної спеціалізації та нести відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах.	ПРН 18
Дотримуватися норм і правил академічної доброчесності.	ПРН 20

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після проходження **діалектологічної практики**:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Здатність конструктивно спілкуватися з респондентами літературною українською мовою (а за потреби й діалектом) із метою якісного збору та фіксації матеріалу практики.	ПРН 1
Уміння ефективно працювати з діалектною, фольклорною та історико-культурною інформацією: добирати її з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.	ПРН 2
Здатність толерантно співпрацювати з іншими здобувачами освіти, діалектоносіями, що мають різні політичні, релігійні погляди тощо.	ПРН 5
Вміння використовувати інформаційні й комунікаційні технології (Microsoft Word, PDF-редактор, DjVuReader, PowerPoint, Canva та ін.) для успішного вирішення завдань діалектологічної практики, зокрема створення відео-, аудіозапису, презентації, фільму та ін.	ПРН 6
Розуміння базових понять української діалектології та їх значення для майбутньої професійної діяльності; уміння визначати на основі фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних ознак належність діалекту до певного наріччя та говору, порівнювати їх із літературною мовою.	ПРН 9
Уміння збирати, систематизувати й інтерпретувати факти живорозмовної	ПРН 12

мови; здатність до наукової оцінки діалектних явищ з огляду на їх формування і розвиток.	
Здатність здобувача освіти виявляти наполегливість, гнучкість, стресостійкість із метою вирішення всіх проблем у непередбачуваних умовах, які можуть виникати під час проходження практики.	ПРН 18
Дотримання норм і правил академічної доброчесності з метою фіксації та опису науково достовірного діалектного матеріалу практики.	ПРН 20

5. БАЗИ ПРАКТИКИ

Базами діалектологічної практики є населені пункти України (переважно села) з виразним діалектним мовленням. Здобувачі освіти можуть самостійно з дозволу керівника практики та за погодженням завідувача кафедри підбирати самостійно місце проходження практики і пропонувати його як базу практики за умови, що говірка обраного населеного пункту є українською, цілісною й автентичною.

Базою діалектологічної практики також може слугувати Інтерактивна мапа говорів української мови (URL: <https://dialectmap.org/>) – новаторський проєкт, розроблений фахівцями факультету інформаційних технологій та філологічного факультету УжНУ. Інтерактивна карта дозволяє вносити в базу даних діалектний мовний матеріал і таким чином тестувати розробку ІТ-фахівців, які працюють над удосконаленням функціоналу.

Закріплення здобувачів за базами практики та призначення керівників від кафедри оформлюється наказом ректора університету. Розподіл здобувачів освіти заочної форми навчання оформлюється розпорядженням декана. Бази визначають відповідальний методист університету та керівники практики від кафедри української мови.

6. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

У рамках обсягу навчальних годин «Діалектологічної практики» передбачено 60 годин самостійної та 120 годин індивідуальної роботи (для здобувачів заочної форми навчання 120 год. самостійної та 60 год. індивідуальної роботи).

1. Загальне ознайомлення з обстежуваною говіркою. Під час підготовки до практики її учасники повинні ознайомитися з територією, культурою, релігією та історією регіону, у якому розташований визначений для обстеження населений пункт, зрозуміти, до якого наріччя, говору, говірки він належить. Прибувши на місце проходження практики, здобувач вищої освіти детально вивчає фонетичні, лексичні та граматичні риси відповідної говірки шляхом фіксації суцільного мовлення на телефон чи диктофон. Необхідно виявити типовість і регулярність говіркових рис залежно від віку, професії чи соціального статусу діалектоносіїв. Певну допомогу в

цій ділянці практики здобувач освіти може одержати від учителів-філологів та істориків місцевої школи, від старости села та ін.

2. Добір респондентів. Респондентами (інформаторами) діалектологічної практики слід обирати корінних жителів, які не виїжджали надовго за межі населеного пункту і не перебували поза своїм говірковим оточенням. Це мають бути передусім дотепні, майстерні комунікатори, хороші знавці матеріальної й духовної культури своєї місцевості, люди з добрим слухом, без мовленнєвих вад, із розвиненим мовним чуттям. Якщо інформатор середнього чи молодого віку, варто враховувати, щоб його батьки були вихідцями з цього ж села. Здобувачі вищої освіти записують діалектні матеріали за спеціальними питальниками (один із двох запропонованих), розробленими керівниками практики. Запис обрядової лексики варто здійснювати від респондентів середнього і літнього віку. Для забезпечення повноти, правильності відповідей на всі питання доцільно обрати кількох оповідачів. Зібрані матеріали повинні відображати динаміку мовних змін у системі говірки, тому необхідно добирати інформаторів із різних вікових груп.

3. Опитування. Перед заповненням питальника здобувачеві-практикантові треба в доступній формі детально розповісти своїм респондентам про значення для науки діалектологічних досліджень, пояснити, що народна мова зазнає змін, спричинених багатьма факторами. Збирання лексики народних говорів пов'язане зі значними труднощами, що зумовлено передусім надто широким колом понять народної матеріальної та духовної культури, в чому записувач повинен сам добре орієнтуватися, щоб грамотно поставити інформаторові питання й одержати на нього правильну відповідь. Для забезпечення більшої достовірності відповідей важлива співпраця двох збирачів, один із яких веде бесіду, а інший записує матеріал. Перевагу також треба надавати опитуванню в присутності кількох (трьох – п'яти) інформаторів. Це давало б змогу усувати складності, непорозуміння, сумніви тощо й одержувати повну і достовірну інформацію. Дуже важливо, щоб здобувачі були уважними до синонімічного багатства діалектної мови. Особливо це необхідно в таких випадках: а) коли в сусідніх селах уживають інші назви; б) коли оповідачі повідомляють лише літературну назву; в) коли записи проводять у зонах перехідних говірок. У випадку, коли оповідачі не можуть дати відповіді або вона видається не зовсім переконливою, треба за допомогою додаткових питань з'ясувати справжню ситуацію в обстежуваній говірці (відповіді нема, бо нема поняття; немає родової (загальної) назви, а вживають лише видові найменування; поняття нема, але назва відома з сусідніх говірок чи літературної мови тощо). Усі сумнівні відповіді та моменти, коли від основних оповідачів не вдалося одержати переконливих відповідей або коли ці оповідачі щось пояснювали невпевнено, треба уточнити в кількох інших місцевих жителів чи вчителів-словесників.

4. Запис діалектного матеріалу. Перед початком запису фактажу збирачі (експлоратори) діалектного матеріалу в певному селі повинні зафіксувати національний склад населення, його віросповідання, з'ясувати, які міграційні процеси відбувалися в межах населеного пункту, історичні відомості про нього (з різних

переказів, документів), зафіксувати колишні назви села та їх динаміку, колишній і сучасний адміністративний поділ. Обов'язково треба зазначити віддаленість населеного пункту від найближчого міста, наявність у ньому різних топонімічних об'єктів (присілків, річок, гір та ін.) і їх назв, підприємств, архітектурних пам'яток, навчальних закладів тощо. Важливо також згадати видатних осіб, які народилися тут. Усе записане треба охайно паспортизувати.

Здобувач-практикант, як записувач діалектного матеріалу, повинен бути уважним, спостережливим і точним. Усі відповіді на питання, додаткову інформацію, зауваження оповідачів слід фіксувати чітко, виразно і чітко. Якщо в обстежуваній говірці відсутня якась назва (відповідь), бо немає реалії чи поняття, про яке йдеться в певному пункті питальника, то це треба зазначити. Якщо в говірці трапляються якісь специфічні чи рідковживані назви, реліктові слова, варто подавати їх у конкретному транскрибованому контексті (реченні). Необхідно намагатися фіксувати детальні відомості про стилістично марковані слова-відповіді (*згрубіле, зневажливе, лайливе, пестливе, сороміцьке* тощо). Після завершення практики здобувачі подають аудіо- або відеозапис частини зібраних матеріалів.

5. Аналіз діалектних текстів. Важливим джерелом дослідження народних говорів є діалектні тексти, які допомагають краще усвідомити фонетичні, морфологічні, синтаксичні, лексичні особливості певного говіркового масиву. Упродовж діалектологічної практики здобувач вищої освіти повинен записати на аудіо- та відеоносії цікаві діалектні матеріали, які відтворюють не лише мовні риси говірок, а й особливості духовної та матеріальної культури їх носіїв.

7. ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

№ п/п	Вид та зміст роботи	Період виконання завдання
1.	Настановча конференція (інструктаж) стосовно діалектологічної практики. Ознайомлення з наказом чи розпорядженням про практику, загальним планом практики та її основними завданнями, формами роботи, робочою та звітною документацією, вимогами до її оформлення, із правилами техніки безпеки тощо. Складання індивідуального плану практики.	Перший день практики
2.	Загальне ознайомлення з місцем проходження практики та обстежуваною говіркою, добір респондентів.	Перший тиждень
3.	Опитування респондентів. Запис діалектного матеріалу за програмою-питальником. Аналіз діалектних текстів.	Перший – другий тиждень

4.	Оформлення звітної документації практики й подання її на кафедру української мови.	Другий тиждень та впродовж п'яти днів після завершення практики
5.	Захист діалектологічної практики.	За графіком кафедри
Загальна тривалість практики		2 тижні

8. ОРГАНІЗАЦІЯ І КЕРІВНИЦТВО ПРАКТИКОЮ

Діалектологічна практика припадає на кінець 4/6 навчального семестру і триває два тижні. Відповідальність за організацію, проведення і контроль практики покладається на першого проректора університету. Організацію практики та керівництво нею від кафедри української мови здійснює викладач відповідно до свого педагогічного навантаження: перед початком практики він перевіряє готовність баз практики та здійснює всі необхідні заходи для проведення практики на належному рівні; в перший день практики проводить цільовий інструктаж із техніки безпеки та охорони праці, про що робить відповідний запис у Журналі реєстрації інструктажів з охорони праці на робочому місці; видає здобувачам вищої освіти пакет усіх необхідних документів; консультує здобувача під час практики; приймає письмовий звіт здобувача освіти про виконання ним програми практики; у складі комісії приймає залік із практики; після закінчення практики подає завідувачу кафедри звіт про проведення практики. Діалектний матеріал здобувачі записують за однією із запропонованих програм, розроблених керівниками практики, доцентами О.Д. Пискач та О.Ф. Миголинець, – це «Сімейні звичаї та обряди» і «Календарна обрядовість», «Дієслова» і «Дитяча лексика».

Робота на Інтерактивній мапі передбачає фіксацію здобувачами наперед визначених керівниками практики матеріалів із «Лінгвістичного атласу українських говорів Закарпатської області...» Й.О. Дзензелівського та «Словника закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» І.В. Сабадоша.

9. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТУ, ДОПУСКУ ДО ЗАХИСТУ ПРАКТИКИ

Звіт повинен відображати виконання здобувачем усіх розділів програми практики та індивідуального завдання.

Звітні матеріали діалектологічної практики містять такі структурні елементи:

1. **Титульна сторінка** оформлена за зразком (додаток А в робочій програмі).
2. **Зміст** (додаток Б у робочій програмі).
3. **Вступ** (містить таку інформацію: а) історія села (наукові факти та легенди); б) особливості говірки (фонетичні, морфологічні, синтаксичні) та її належність до говору і наріччя; в) відомості про респондентів (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта, соціальний стан)).

4. **Запис діалектного матеріалу** за питальником (здійснюється фонетичним письмом і технічними засобами).
5. **Текст діалектного мовлення**, записаний фонетичною транскрипцією (додаток В у робочій програмі).
6. **Висновки** (повинні містити таку інформацію: а) процеси архаїзації та інновації в досліджуваній лексиці; б) стилістична диференціація зібраного діалектного матеріалу; в) труднощі, які виникали під час збору діалектного матеріалу, та шляхи їх подолання).
7. **Додатки: аудіо- чи відеозаписи** діалектних текстів і відповідей на питальник (загальна тривалість звучання – не менше 30 хв.). Усі аудіозаписи мають бути якісними і стосуватися теми практики.

Технічні вимоги до матеріалів практики: тексти виконані в редакторі Word для Windows. Назви файлів містять відповідно підписані; тексти файлів оформлено відповідно до таких вимог: поля – верхнє, нижнє та лівє – 2,5 см, правє – 1,5 см. Шриффт Times New Roman, розмір – 14, стиль – «нормальний» («звичайний»); міжрядковий інтервал – 1,5; абзацний відступ – 1,5 см. Текст друкується без переносів. Ілюстративний матеріал виділено курсивом; сторінки пронумеровано.

Політика щодо академічної доброчесності

Викладач і здобувач вищої освіти мають дотримуватися ст. 36 Закону України «Про освіту». Дотримання академічної доброчесності передбачає відповідальність здобувача-практиканта за зібраний говірковий матеріал. Зокрема, здобувач освіти має пам'ятати, що не можна записувати й подавати до звіту сумнівний матеріал (його обов'язково треба перевірити через опитування інших інформаторів).

Звітна документація реєструється на кафедрі, подається для аналізу та оцінювання керівнику практики від кафедри. Захист практики здобувачем вищої освіти відбувається у визначеній кафедрою термін за участі всіх практикантів при комісії, призначеній завідувачем кафедри. Кожен здобувач освіти звітується про виконання програми практики. Оцінка виставляється з урахуванням аналізу поданої документації та рівня захисту й оголошується здобувачам.

Підсумки практики обговорюються на засіданні кафедри, а загальні підсумки підбиваються на засіданні вченої ради факультету.

10. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Після завершення практики здобувачі складають диференційований залік, який відбувається у формі звітної конференції. До визначеного терміну практиканти повинні подати на кафедру української мови звіт відповідно до вимог і плану, наведених вище.

Загальне оцінювання результатів проходження практики, виконання індивідуальних завдань, оформлення та захист звітів здійснюється за кредитно-трансферною системою, згідно з якою максимальний рейтинг кожного здобувача складається з оцінювання в балах за всіма критеріями, що виставляються під час захисту і переводиться в оцінку за схемою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Загальна сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для диференційованого заліку
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	Добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти за виконання програми практики та захист звітів:

№ з/п	Вид роботи	Бали
1.	Участь у настановчій конференції стосовно діалектологічної практики.	5
2.	Наукова достовірність, інформативність та повнота змісту вступної частини.	15
3.	Якість запису діалектного матеріалу (відповідність семантики, багатство синонімії, полісемії лексики і фраземіки; розмаїття стилістичних відтінків назв; урахування динамічних процесів; правильність фонетичної транскрипції).	40
4.	Наявність аудіо- чи відеозапису, презентації, відеофільму та ін.	15
5.	Висновки.	10
6.	Орфографічна, пунктуаційна, стилістична грамотність звітної документації.	10
7.	Захист практики	5
	Разом	100

11. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія. Львів, ЛА «Піраміда». 2023. 552 с.
2. Дзендзелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до діалектологічного атласу української мови. Київ: Наук. думка, 1987. 298 с.
3. Коваленко Н.Д., Щегельський В.В. Фольклорно-діалектологічна практика: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Буйницький О.А., 2015. 140 с.
4. Миголинець О.Ф. Українська діалектологія: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2022. 92 с.
5. Положення про організацію освітнього процесу в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет», 24.12. 2020 р., № 61 / 01-04.
6. Про затвердження Положення про практику здобувачів вищої освіти Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», наказ ректора ДВНЗ «УжНУ» № 388/01-17, від 24 лютого 2017 року. Ужгородський національний університет. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/11775>.
7. Про затвердження Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів України, наказ Міністерства освіти України № 93, від 8 квітня 1993 року. Міністерство освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>.

Допоміжна література

8. Аркушин Г.Л. Західнополіська діалектологія: навч. посіб. з регіон. діалектології для студ. спец. «Укр. мова і літ.». Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 256 с.
9. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. Київ: Вища школа, 1980. 247 с.
10. Березовська Г.Г. Українська діалектологія: навчальний посібник. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2015. 154 с.
11. Глібчук Н.М., Асіїв Л.В. Діалектологічна практика: навчально-методичний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 74 с.
12. Гримашевич Г.І. Українська діалектологія: Курс лекцій. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 176 с.
13. Дворянкін В.О. Діалектологічна практика: навчальний посібник. Маріуполь: МДУ, 2011. 103 с.
14. Дорошенко Л.І. Етнолінгвістичний аспект дослідження східнополіських говірок: навч.-метод. посібник для студ. філол. факультетів пед. ін-тів та ун-тів. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2003. 86 с.
15. Закарпатський діалект: бібліографічний покажчик / укл. І.В. Сабадош, О.Ф. Миголинець, О.Д. Пискач; відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2009. 135 с.

16. Коваленко Н.Д., Шеремета Н.П. Практикум з проведення діалектологічних досліджень: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Друкарня Рута, 2013. 160 с.
17. Кумеда О.П. Робоча програма з діалектологічної практики. Суми, 2017. 26 с.
URL: https://fisf.ssru.edu.ua/images/2020/gr_dial_praktika17_dba1c.pdf
18. Мартинова Т., Щербина Т. Українська діалектологія: Навчально-методичний посібник. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2018. 148 с.
19. Матвіяс І.Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С.3–9.
20. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. Київ, 1990. 168 с.
21. Меркулова О.В. Діалектологічна практика: методичні рекомендації. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 48 с.
22. Миголинець О.Ф. Антропоніми у складі календарно-обрядових назв (на матеріалі закарпатських говірок). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Ужгород, 2021. Вип. 1 (45). С. 299–304.
23. Миголинець О.Ф. Динаміка семи 'хвороба' в українських закарпатських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Ужгород, 2022. Вип. 1 (47). С. 198–202.
24. Миголинець О.Ф. Дослідження календарних свят на теренах Закарпаття (в етнографічному та мовознавчому аспектах). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 67. Том 2. С. 231–236.
25. Миголинець О.Ф. Календарно-обрядові назви літнього циклу в українських закарпатських говірках. *Лінгвальний та екстралінгвальний аспекти комунікації в мультикультурному середовищі Закарпаття: монографія / за заг. ред. Ю.М.Бідзілі, Г.В.Шаповалової, Я.М.Шебештян*. Ужгород: РІК-У, 2021. С. 34–52.
26. Миголинець О.Ф. Календарно-обрядові назви осіннього циклу в закарпатських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Ужгород, 2021. Вип. 2 (46). С. 139–144.
27. Миголинець О.Ф. Практичні завдання з української діалектології для студентів філологічного факультету. Ужгород, 2008. 82 с.
28. Миголинець О.Ф. Стан дослідження весільного обряду та його лексики на теренах Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Ужгород, 2022. Вип. 2 (48). С. 150–155.
29. Миголинець О.Ф., Пискач О.Д. Про «Матеріали до словника закарпатської говірки с. Довге» Василя Німчука. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Ужгород, 2023. Вип. 2 (50). С. 320–326.
30. Монахова Т.В. Українська діалектологія: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 128 с.
31. Нестерчук О.Г. Українська діалектологія: навчально-методичні матеріали. Луцьк: Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2022. 54 с.

32. Панцьо С.Є. Українська діалектологія. Практикум: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2013. 130 с.
33. Пачева В.М. Діалекти української мови: навч. посіб. Мелітополь: Вид. будинок ММД, 2012. 84 с.
34. Пащенко В.М. Південно-східна макросистема діалектних систем української мови: хрестоматія з метод. рек. для практ. занять з укр. діалектології, етнолінгвістики, етнографії та фольклору. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2007. 67 с.
35. Пискач О. Вербальні засоби на позначення емоційного мовлення в говірках Закарпаття. *Лінгвальний та екстралінгвальний аспекти комунікації в мультикультурному середовищі Закарпаття*: монографія / за заг. ред. Ю.М. Бідзілі, Г.В. Шаповалової, Я.М. Шебештян. Ужгород: РІК-У, 2021. С. 18–33.
36. Пискач О. Дієслова та інші засоби на позначення дефектного мовлення в українських говорах Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. На пошану Петра Скунця (до 80-річчя з дня народження). 2022. Вип. 2 (48). С. 164–170.
37. Пискач О. Евфемізми та інші вербальні репрезентанти концепту «смерть» в українських говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород, 2021. Вип. 2 (46). С. 181–186.
38. Прокопчук Л.В. Українська діалектологія: навч. посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2013. 191 с.
39. Прокопчук Л.В. Українська діалектологія: Тестовий контроль: збірник завдань. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2014. 116 с.
40. Сабадош І. З історії словникового опрацювання лексики закарпатського говору. *Діалектологічні студії*. 4. Львів, 2004. С. 73–103.
41. Сердега Р.Л., Сагаровський А.А. Українська діалектологія: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 156 с.
42. Суховій О.О. Українська діалектологія: навч. посіб. для практ. занять. Київ: Фенікс, 2014. 215 с.
43. Торчинська Н.М. Українська діалектологія: навчальний посібник. Хмельницький, 2017. 158 с.
44. Українська мова: Енциклопедія / редкол. В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
45. Фроляк Л. Українські східностепові говірки Донеччини. Дрогобич: Посвіт, 2013. 400 с.
46. Шеремета Н.П. Вивчення лексики подільських говірок: метод. рек. Кам'янець-Подільський: ІВВ Кам'янець-Подільського держ. ун-ту, 2005. 45 с.
47. Шеремета Н.П. Українська діалектологія. Практичні заняття: навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2005. 124 с.

48. Шеремета Н.П., Каленюк С.О. Українська діалектологія: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с.
49. Шеремета Н.П., Коваленко Н.Д. Навчальна практика з діалектології: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: КПДУ, ІВВ, 2003. 84 с.
50. Яким М.Б. Українська діалектологія: навчально-методичний посібник. Дрогобич: Коло, 2003. 48 с.

Діалектологічні атласи

51. Аркушин Г. Атлас мисливської лексики Західного Полісся. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 412 с.
52. Аркушин Г. Атлас західнополіських фаунономів. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 321 с.
53. Атлас української мови: У 3-ох томах. Київ: Наук. думка, 1984–2001.
54. Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. Пряшів. Т. I., 1982; Т. II., 1989; Т. III, 2001; Т. IV. 2010.
55. Герман К.Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Част. 1. Фонетика. Чернівці, 1995; Част. 2. Словозміна. Службові слова. Чернівці, 1998.
56. Глуховцева К. Лінгвістичний атлас лексики народного побуту українських східнословобожанських говірок. Луганськ: Альма-матер, 2003. 183 с.
57. Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області УРСР. Ужгород. Ч. I., 1958; Ч. II, 1960; Ч. III, 1993.
58. Євтушок О.М. Атлас будівельної лексики Західного Полісся. Рівне, 1993. 134 с.
59. Зінчук Р.С. Атлас словозміни іменників у західнополіських говірках. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 164 с.
60. Колесников А.О. Атлас українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю. Ізмаїл: ІРБІС, 2016. 168 с.
61. Куриленко В.М. Атлас лексики тваринництва у поліських діалектах. Глухів, 2004. 260 с.
62. Латта В. Атлас українських говорів Східної Словаччини. Братислава, 1991. 554 с.
63. Лизанець П.М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. Ужгород, 1976. 328 с.
64. Назарова Т.В. Лінгвістичний атлас нижньої Прип'яті. Київ: Наук. думка, 1985. 136 с.
65. Нестерчук О. Атлас варіантів власних особових імен Волинського Полісся. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 132 с.
66. Никончук М.В. Лексичний атлас правобережного Полісся. Київ; Житомир, 1994. 17 с. + 200 карт.
67. Омельковець Р. Атлас західнополіських назв лікарських рослин. Луцьк, 2003. 132 с.

68. Пономар Л. Назви одягу Західного Полісся. Київ, 1997. 182 с.
69. Сабадош І.В. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород, 1999. 104 с.
70. Чирук Л. Атлас ентомологічної лексики Західного Полісся. Луцьк, 2010. 152 с.
71. A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language / Compiled by Janusz Rieger. Warszawa: Semper, 1996. 397 s.
72. Atlas gwar bojkowskich / Pod kierunkiem J. Riegera. T. I–VII. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: PAN, 1980–1991.
73. Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1980–1999.
74. Czyżewski F. Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy. Lublin, 1986. 230 s.
75. Tarnacki J. Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze). Warszawa, 1939. 101 s. + 186 map.

Діалектні словники

76. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок. Луцьк, 2016. 648 с.
77. Астаф'єва М., Воронич Г. Словник гуцульських говірок Річки та Яворова: у 4-х томах. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. Кн. 1: А-Ж. 2014. 516 с.
78. Березовська Г.Г. Словник говірки села Осички Подільського району Одеської області. Умань: ВПЦ «Візаві», 2022. 275 с.
79. Бичко З. М. Наддністрянські говірки. Короткий словник. Тернопіль, 2005. 80 с.
80. Брилінський Д. Словник подільських говірок. Хмельницький: Редакційно-видавничий відділ, 1991. 116 с.
81. Вікторіна О.М. Словник лексики та фразеології народної медицини й лікувальної магії Кіровоградщини. Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 2006. 436 с.
82. Гавука П.Д. Тлумачний словник гуцульських говірок. Косів: Писаний Камінь, 2017. 296 с.
83. Голянич М.І. Мовний портрет села Тюдів. Словник. У 2-х т. Том 1. А–М. Т. 2. Н–Я / Науковий редактор П.Ю. Гриценко. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018–2022.
84. Гримашевич Г. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. Житомир, 2002. 183 с.
85. Грицак М.А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1 (А-Б) / за ред. П.Ю. Гриценка. Київ, 2017. 380 с.
86. Гуцульські говірки: Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
87. Дидик-Меуш Г. Мокряни. Говірка маминого села. Словник. Львів: Піраміда, 2021. 288 с.

88. Добролюба Г.М. Красне слово – як золотий ключ: Постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій. Житомир: Волинь, 2003. 160 с.
89. Добролюба Г.М. Фразеологічний словник говірок Житомирщини. Житомир: ПП Туловський, 2010. 404 с.
90. Дуда І. Лемківський словник. 26000 слів. Тернопіль: Астон, 2009. 376 с.
91. Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. Мюнхен, 2001. 180 с.
92. Керча І. Русинсько-руський словник: у 2 т. Ужгород: Поліпрінт, 2007. Т. 1. 608 с.
93. Коваленко Н.Д. Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Рута», 2019. 412 с.
94. Лєснова В.В. Словник оцінних номенів людини в українських діалектах / за заг. ред. П.Ю. Гриценка. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 304 с.
95. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. Київ: Наукова думка, 1974. 260 с.
96. Мартинова Г., Щербина Т. Словник середньонаддніпрянських говірок. Черкаси: Видавець Чабанко Ю.А., 2020. 492 с.
97. Матеріали до словника подільського говору / упор. І.В. Гороф'янюк. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. 461 с.
98. Матіїв М. Словник говірок центральної Бойківщини. Київ; Сімферополь, 2013. 603 с.
99. Мацюк З. Говорити як медок варити: словник фразеологізмів Західного Полісся та суміжних територій. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 688 с.
100. Мацюк З. Що сільце, то нове слівце: Словник фразеологізмів Західного Полісся. Луцьк: Вежа-Друк, 2013. 476 с.
101. Мацюк З.С. Із народу не викинеш: діалектний словник фразеологізмів. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 134 с.
102. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2-х ч. Київ: Наукова думка, 1984.
103. Панцьо С. Матеріали до словника лемківських говірок (Дієслівна лексика). Тернопіль, 2009. 108 с.
104. Пиртей П.С. Короткий словник лемківських говірок / упоряд. і підгот. до друку Є.Д. Турчин. Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. 326 с.
105. Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.
106. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.; Ліра, 2022. 480 с.
107. Словник буковинських говірок / за заг. ред Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.

108. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу. 5-е вид., перероб. й доп. Луганськ: Альма-матер, 2005. 348 с.
109. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: У 4 т. Т. 1–4. Запоріжжя, 1992.
110. Чабаненко В. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя, 2001. 200 с.
111. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів – Нью-Йорк, 2008. 288 с.
112. Шкрумеляк М. Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок. Івано-Франківськ, 2016. 176 с.
113. Janów J. Słownik huculski / opracował i przygotował do druku J. Rieger. Kraków: DWN, 2001. 292 s.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

114. ІЗБОРНИК. litopys.org.ua. URL: <https://cutt.ly/1Ug8c9e>.
115. Інтерактивна мапа говорів української мови. URL: <https://dialectmap.org/>
116. Карта говорів української мови за І.Зілінським і Ф.Жилком. Енциклопедія українознавства II. Т.2. С. 525. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um151e.htm>
117. Наукова бібліотека УжНУ. URL: <http://www.lib.uzhnu.edu.ua/#myCarousel>
118. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
119. Перелік діалектних словників. URL: <https://cutt.ly/8Ug8s2i>.
120. Перелік лінгвогеографічних джерел. URL: <https://cutt.ly/1Ug8GXW>.
121. Перелік хрестоматій українських діалектних текстів. URL: <https://cutt.ly/2Ug8pfQ>.
122. Репозитарій УжНУ. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/>
123. Сайт УжНУ. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/>
124. Український лінгвістичний портал. URL: <http://lcorp.ulif.org.ua>

ФОНЕТИЧНА ТРАНСКРИПЦІЯ

Орфографія кожної мови, зокрема й української, лише приблизно передає вимову окремих звуків. Крім того, не кожен звук має на письмі свій окремий відповідник. Наприклад: літера *я* може позначати або звук [a] (і м'якість попереднього приголосного), або [j] + [a] – два звуки (пор. у словах *буря* та *бур'ян*); таке саме значення мають і літери *ю* та *є*; окремі букви завжди позначають по два звуки, наприклад, *ї* позначає [j] + [i], *щ* – [ʃ] + [ç] тощо. З іншого боку, деякі звуки передаються на письмі двома літерами. Так, окремі м'які приголосні позначаються відповідною літерою в поєднанні з м'яким знаком.

Тому для наукового вивчення звукового складу мови, особливо її орфоєпії, для діалектологічних записів користуються спеціальним звуковим письмом.

Система літер разом із додатковими знаками, які слугують по змозі для точного відтворення звукової системи певної мови, називається **фонетичним алфавітом**.

Основні вимоги до фонетичного алфавіту:

1. Кожному звукові повинен відповідати на письмі окремий спеціальний знак.
2. Кожен знак повинен завжди вживатися тільки в одному значенні, тобто позначати лише один який-небудь звук.
3. Система повинна бути дещо аналітичною, тобто давати можливість позначати якимось одним спільним додатковим знаком цілий ряд звуків, що мають одну спільну додаткову ознаку, наприклад, знак палаталізації для позначення м'якості будь-якого приголосного, знак тривалості – для позначення подовжених приголосних тощо.
4. Система повинна бути простою і зручною для користування.

В українському мовознавстві прийнято користуватися фонетичною транскрипцією на основі українського алфавіту, за винятком літер *я, є, ю, ї, щ, ь*. У нашій системі фонетичної транскрипції можуть використовуватися такі додаткові знаки:

- 1) [w] – для позначення губно-губного варіанта фонему /в/;
- 2) [v] – для позначення губно-зубного варіанта фонему /в/;
- 3) [j] – для позначення середньоязикового щілинного сонорного приголосного, що виступає як варіант фонему /й/, зокрема, в позиції перед голосними, наприклад: [jáma], [jogó], [dajú] тощо.

Крім того, використовуються додаткові літери та **діакритичні** (від гр. *diakritikós* – розрізняльний) знаки:

1. Різні відтінки вимови голосних позначаються маленькими буквами, що ставляться над буквою відповідного голосного. При цьому основна буква виражає основне звучання голосного, а маленька вгорі – додатковий відтінок: [ni^eшú], [ni^eсу], [beⁿréш], [ko^yжуx], [ʲínколи^e], [сы^op], [бы^oтиⁿ] і т.ін.
2. Звужена артикуляція голосного [o] позначається «дашком» над буквою: [xóm'ími].

3. Нескладотворчий характер голосного [i] позначається дужкою над його буквою: [да́ймо], [ма́йсте^up]; для позначення нескладотворчості голосного [y] ставимо таку ж дужку над буквою у – [ÿ]: [ходи́ÿ], [ÿм'і́ÿ].
4. Довгота звука виражається знаком [:], наприклад: [ро^oз:у́ти^e], [об:у^eва́жу], [с:ы́пати].
5. Для позначення м'якості приголосного вживається знак (**акут**), який ставимо угорі з правого боку букви: [т'існо], [с'іно]. Поширену в кількох західноукраїнських діалектах середньоязикову артикуляцію м'яких [с'], [з'], [ц'], [дз'] виражаємо подвоєнням такого самого знака: [с''іно], [з''іл'у^e], [ц''іліі́].
6. Напівм'яка вимова приголосних позначається знаком («апостроф») угорі з правого боку: [в'ікно́], [х'ім'ік].
7. Дифтонги і злиті звуки (аффрикати) позначаються двома з'єднаними дужкою літерами.

Розрізняють деталізовану (містить значну кількість діакритичних знаків і відтворює найтонші нюанси мовлення) і спрощену (містить небагато діакритичних знаків) фонетичну транскрипцію.

Порівняно з літературною мовою в діалектах є свої, часом дуже істотні відмінності в складі фонем, у фонемних зв'язках і структурах фонем, у групах фонем, у взаємопереходах і чергуванні фонем.

Закарпатський говір поширений на території Закарпатської області, за винятком східної частини Рахівського району (на захід від р. Шопурки до кордону зі Словацькою Республікою, а далі в межах Словаччини до р. Цірохи). Говірки цього типу функціонують у деяких українських селах Румунії.

Закарпатський говір поділяється на такі 4 говірки:

- 1) марамароська (від р.Ріки до р.Шопурки);
- 2) боржавська (від Латориці до Ріки);
- 3) ужанська (на захід від Латориці);
- 4) верховинська (північна частина Закарпаття).

Вокалізм закарпатських говірок представляють 8 фонем: /a/, /o/, /y/, /ÿ/, /e/, /u/, /i/ та /ы/. Відповідно до давніх /o/, /e/ в новозакритих складах тут виступають окремі фонemi /y/ (марамароські, ужанські), /ÿ/ (боржавські), /i/ (верховинські). Наприклад: [кун'], [кÿн'], [кін'].

Наведемо деякі особливості звукових реалізацій голосних фонем:

- 1) Перед складами з голосними високого піднесення, перед звуженими голосними і перед м'якими приголосними наявний звужений звук [ô]: здóрòу́л'а, мо́тус, хóт'іти.
- 2) У давньому дієслівному суфіксі -ова- зберігається звук [o]: торгова́ти, купова́ти, газдова́ти.
- 3) Ненаголошений [o] перед складами з наголошеними [y] та [i] вимовляється з наближенням до [y]: [лу^oну́х], [то^oб'і́], [ру^oзу́мны́].

- 4) Перед наступним м'яким приголосним у наголошеній позиції фонема /e/ реалізується в звукові [u], що є специфічною рисою тільки для карпатської групи говорів: [туні́р'], [дус'], [оті́ц'].
- 5) Наближення [u] до [e] та [e] до [u] в ненаголошеній позиції: [зи^ема́], [ви^еді́], [се^устра́], [си^еди^еме́].
- 6) Наявні звукосполучення *гы, кы, хы* (більшість говірок) та *ги, ки, хи* (ужанська).
- 7) Відповідно до давнього [ы] виступає фонема /ы/: *сын < сынъ, мыти < мыти*; фонема /ы/ може появлятися у звукосполучах [ры], [лы], [ыр], [ыл] (< *трѣт, тлѣт, трѣт, тлѣт*): *дрыва́, блыха́, слызá*.
- 8) В ужанській говірці кінцеве *-ти* інфінітива вимовляється як [ті^у]: [бу́ті^у], [ру́ті^у], [шупа́ті^у].

У системі **консонантизму** закарпатських говірок подібно до української літературної мови є **32** приголосні фонemi: /б/, /п/, /м/, /в/, /ф/, /д/, /д'/, /т/, /т'/, /з/, /з'/, /с/, /с'/, /ц/, /ц'/, /дз/, /дз'/, /ж/, /ч/, /ш/, /дж/, /л/, /л'/, /н/, /н'/, /р/, /р'/, /й/, /г/, /к/, /х/, /г/.

Розглянемо деякі особливості реалізації окремих приголосних фонем у досліджуваних говірках:

- 1) Звук [j], асимілюючи попередній губний, зумовив його палаталізацію, а потім і сам асимілювався з ним: [зимл'á], [жа́бл'ача], [здôрôул'а].
- 2) Двофонемна сполука [губний + j] → [мн']: [мн'áсо], [на́мн'ат'], [мн'ач].
- 3) фонemi /р/ і /р'/ розрізняються, проте в кінці складу чи слова зберігається м'яка /р'/: [цír'кôÿ], [ти^епír'], [пíсар'].
- 4) Поширеність фонemi /г/ завдяки асиміляції /к/ → /г/ в питомих слов'янських словах: [йагб́і], [Вилі́гдін'], [вогза́л], [н'і́гда] та запозиченням з угорської мови (*газда́, ли́гн'*).
- 5) Відсутність подвоєння м'яких приголосних: [жит'á], [вôлôс'а], [камін'а].
- 6) Оглушення дзвінких перед глухими та в кінці слів: [хл'і́п], [кні́шка], [солóткы́].

ПИТАЛЬНИКИ ПРАКТИКИ

ІСТОРІЯ СЕЛА ТА ЙОГО МІКРОТОПОНІМИ

I. Записати сучасну назву села, утворити форми родового та місцевого відмінків.

II. Чи була стара назва села? Як пояснюють її місцеві жителі?

III. Як називають себе жителі села? Як називають поодинокого мешканця і мешканку села? Записати форми родового та місцевого відмінків однини і множини.

IV. Як називають село жителі сусідніх населених пунктів?

V. Як називають мешканців села люди із довколишньої місцевості?

VI. Який прикметник від назви села використовують його мешканці та люди із сусідніх населених пунктів?

VII. Як називаються частини, кути, кінці села? Чим мотивовані ці мікротопоніми?

VIII. Записати назви присілків, хуторів. Якщо можливо, з'ясувати їхнє походження.

IX. Який рельєф місцевості навколо села?

X. Як називають:

- 1) гори;
- 2) перевали;
- 3) хребти;
- 4) ущелини;
- 5) скелі;
- 6) печери;
- 7) рівнини;
- 8) долини;
- 9) полонини;
- 10) поля;
- 11) пасовиська;
- 12) сіножаті;
- 13) ріки;
- 14) струмки;
- 15) джерела;
- 16) водоспади;
- 17) озера;
- 18) ставки;
- 19) болота;
- 20) ліси;
- 21) сади.

НАЗВИ ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ І ЙОГО ЕЛЕМЕНТІВ

а) передвесільний обряд

1. Дівувати, бути дівчиною: *дівува́ня, дівоче́ня, подіво́чити, дівоче́ти, дівува́ти, дівоче́тися, ході́ти в дівка́х.*
2. Жити неодруженим, вести парубоцьке життя: *ле́гінити, ле́гінюва́ти, холостяко́вати, линга́рьова́ти.*
3. Дії батьків дівчини в разі, якщо мають сумнів щодо згоди на шлюб: *ра́дитися, міркува́ти, ду́мати, обдумо́вувати, обду́мувати, роздумо́вувати, посо́витуватися, сумніва́тися, обгово́рювати.*
4. Період парубкування: *ле́гінство, ле́гінюва́ня, холостя́цтво, линга́рство.*
5. Обряд попередньої згоди на сватання чи відмови від нього: *іти́ у визна́вкі, іти́ (прийті́) за сло́вом, зго́да, змо́вини, сватанкі́(ы), до́говори, пуйті́ (іти́) ся домовля́ти, догово́ритися, до́говори.*
6. Відмова в шлюбі: *поко́тити (да́ти, підне́сти, причепі́ти, пові́сити, вручи́ти, підсу́нути, полу́чити) гарбуза́, прийня́ти з гарбузо́м, відмо́вити (одмо́вити), відказáти (одказáти), уdkазáтися, да́ти ро́ги (корзі́ну), зганьби́ти, опозо́рити.*
7. Брати участь в обряді сватання: *іти́ у ста́рости, йти на зла́году, зго́ду, свáтати, пуйті́ у свата́чі, просі́ти.*
8. Обряд знайомства батьків молодого (молодої) із житлом, господарством своїх майбутніх сватів: *обзо́ри (взо́ри, бзо́ри, узо́ри), обзо́рини, обзо́руванки (обзі́рованки), обзе́ранці, огля́дини, розгля́дини, позира́ти (позира́ти, обзира́ти, диві́тися) піч, пеца́рі.*
9. «Виторговування» дівчини-нареченої представниками роду жениха і її батьків: *торгі́вля, торг, торго́ватися, викуп, то́кмитися.*
10. Згода батьків на шлюб: *дава́ти благослове́ня, благослове́ня, благослове́ніє, благословля́ти, благослове́нство, благослови́ти віно́к, про́ща, про́щення, дава́ти (чита́ти, каза́ти, просі́ти) про́щу, дава́ти зго́ду (добро́), казхлі́бини, іти́ на хлі́б, бу́ти на хлі́бі, соглаша́тися.*
11. Випити горілки на знак остаточної згоди батьків дівчини на шлюб: *пого́ститися, согласі́тися, обмі́ти, у́пити алдомáш.*
12. Обряд домовлення батьків наречених про хід весілля, подарунки молодим, про те, де будуть жити одружені діти: *переговóри, домо́вини, домовля́ння, до́говори, сватанкі́.*
13. Обряд оголошення дівчини і хлопця, що одружуються, нареченими: *сва́таня, свáтані, сватанкі́, зару́чення, зару́чини, зару́чованки, зла́года, зго́да, обру́чення, сло́во, угóда, по́сад.*
14. Обряд церковного повідомлення про церковний шлюб: *церко́вні за́повіді, церко́вна о́повідь, о́голоски, о́гласкы, ву́голоски.*

15. Гуляння у молодой напередодні весілля: *заводини, гуски, вінки, ідут на вінки, фашанки, заграваня, вінкоплети, гульки, загадованя, нести сорочки, сорочкаші, дівич-вечір.*
16. Виготовлення вінків: *шити, віти, плести вінки (косиці, деревце), гуски, заводини, вінкоплетини, вінкоплети, робити косиці.*
17. Прикрашання весільного деревця: *убирати (повбирати), прибирати деревце (косицю, курагув, кураговлю, прапор, свальбу, свадьбу, березу).*
18. Весільне деревце: *весільний прапір (прапор), весільна хорогва, деревце, курагув, кураговлю, береза.*
19. Виходити заміж чи одружуватися: *віддаватися (выддаватися), од:аватися, віддатися, пароватися, дочекатися вінка на голову, йти заміж, збиратися заміж, побратися, женитися, йти до шлюбу, бути на рушнику, на рушник стати, брати за дружину (чоловіка), брати за жону, по закону жити, заязати голову.*
20. Готуватися до весілля: *рихтовати, рихтуватися, парувати, пароватися, готуватися (готувитися), ладитися.*
21. Запрошувати на весілля: *клікати на свадьбу (свальбу), весіля, до вінків, звати, заклікати, поклікати, просіти.*
22. Запрошувати на обряд приготування голубців: *клікати (поклікати) на голубці (голубцы, на вінки, на гуляня, на гуски), клікати голубці чинити, клікати голубці ліпити.*
23. Запрошувати на прикрашення весільного деревця: *клікати до вінків (на вінки, до кураговлі, на косиченя), клікати вбирати курагов (свальбу, свадьбу).*
24. Співати спеціальних весільних пісень під час звивання вінків для молодой та молодого: *ладкати, співати.*
25. Дія урочистого одягання молодой у весільний одяг: *розплітати косу, заплітати молоду, виряжати, споряжати молоду, убирати (вбирати), збирати, одягати (одівати, вдівати) молоду, виряжати до збору, до шлюбу, прибрати молоду, вібрати красно молоду.*
26. Зачіска молодой на весіллі: *причоска, фрізура.*
27. Обряд випікання весільного хліба: *печення хліба, упічка (печіня) коровайу, печі (пекті) хліб (колачі, коровай), печуть (печут, пекут) хліб.*

б) власневесільний обряд

28. Обряд одруження, а також святкування з цієї нагоди за звичаєм: *свальба, свадьба, весілля.*
29. Одружувати дочку: *віддавати (выддавати, оддавати) заміж (замуж), віддавати (уддавати) діжку (доньку, дочку).*
30. Одружитися: *поженитися, женитися (уженитися), побратися, стати на рушник.*
31. Святкування з нагоди одруження за звичаєм: *свальбовати (свадьбовати), гуляти, святкувати.*

32. Давати обітницю, присягати: *да́ти прися́гу, присяга́ти, присяга́тися, шлюбва́ти, божі́тися, побожі́тися, да́ти сло́во, покла́стися.*
33. Ставити свій підпис, реєструвати свій шлюб з ким-небудь: *розпи́соватися, розпи́сатися, пи́сання, за́пис, іти́ до за́пису.*
34. Брати шлюб у церкві: *да́ти прися́гу, бра́ти шлюб, сто́яти під ві́нцем (ві́нком), ві́нча́ня, ві́нча́тися, шлюб, божі́тися (побожі́тися), іти́ до шлю́бу.*
35. Знаходитися в офіційних шлюбних стосунках: *жи́ти по зако́ну, жи́ти як Бог дав (приказа́в), жи́ти по Бо́жому зако́ну, жи́ти по лю́цьки, жи́ти вмі́сті, жи́ти ра́зом, жи́ти в'є́нно, жи́ти як поло́жено, узакони́ти свій шлюб.*
36. Брати участь у весільному поїзді: *дру́жбити, дру́жити, дружбовати́ (дружбо́вити), іти́ (пуйти́) у бо́яри (ста́рости, дружбо́ве, дружкі́), куми́ти, кумова́ти.*
37. Бути другом на весіллі: *дру́жбити, дру́жити, дружбовати́ (дружбо́вити), куми́ти, кумова́ти.*
38. Платити друзьям за вишиті хустини, які вони дарують друзьом: *скуповува́ти дру́жок (ку́мок), да́ти ви́куп (грóші, магарі́ч, до́лари, купі́йкі), купова́ти.*
39. Перегородження дороги весільному поїздові молодого: *загоро́дити (перегоро́дити) доро́гу (пу́ть), кла́сти рогáтку, рогáтка, ста́вити сті́в, ста́вити бра́му, робі́ти зало́гу, зало́га, пере́кріти ні́тков, покла́сти лані́ (ті́чку), спи́рати свáльбу.*
40. Обсипати весільний поїзд матір'ю молодого: *обсі́вати, посі́вати, сі́яти, обсипа́ти, посипа́ти.*
41. Вітати наречених з нагоди приємної події: *поздравля́ти (поздра́вити, поздоровля́ти, поздоро́вити), зи́чити ї́м здоро́вля.*
42. Обряд дарування подарунків: *дарова́ти, даро́ванка, даро́ваня, поздоровля́ти (поздра́вити, поздоро́вити), скла́дка, змі́тки, тягну́ти по́вниці, да́вати по́вницю, сі́дати на по́саг, ві́нувати молоду́, відві́нувати до́ньку, даро́ваня, пі́ти до молоді́х, да́вати на ху́стку, збира́ти ча́шку, віта́ти.*
43. Заводити молодих на почесне місце за столом: *(вє́сти, сади́ти, садові́ти, саджа́ти) на по́сад, за сті́л заво́дити, садові́ти на помі́ст, садо́вини, заво́дини, кла́сти за сті́л.*
44. Місце за столом, святкування чого-небудь: *засті́ля (засто́ля), за сті́л, за столо́м, гості́на, гу́дьба.*
45. Розділяти, роз'єднувати на окремі пасма в знак того, що дівчина стає жінкою: *завива́ти го́лову, розпліта́ня (розплéтєня) косі́, завива́ня у ширі́нку, заяза́ти ширі́нку (го́лову), завива́ти го́лову (косі́нку), розбира́ти молоду́, зня́ття фати́, знима́ти фату́.*
46. Надягати на голову молодої убір заміжньої жінки: *завива́ти (у плато́к, платі́ну, ширі́нку), завйáзувати молоду́, завйáзати ху́стя (ширі́нку), завива́ня, покрива́ти (накрі́ти) молоду́, покрива́ти го́лову, у́плітки пуска́ти, чі́пчати, наді́вати кистимéн.*
47. Випивка на весіллі за викуп нареченої: *алдомáш (áлдамаш), магарі́ч (могорі́ч).*

48. За гроші, за певну плату забирати наречену назад, після того, як її хтось украв: *вікуп, вікупити (ўкупити, купувати, купити, викуповувати) молоду, вікупити деревце, викуповувати браму, скуповувати дружок.*
49. Дуже сильно пити: *льогати, сьорбати (сёрбати), напітися, нализатися, много пити, залляти пуляки, залити очи, нахлепчатися.*
50. Спільне споживання їжі на весіллі: *брати (класти, клікати) за стіл, починати стіл, гоститися, зогошчатися, пригошчати, вгошчатися.*
51. Вигук, який викрикують гості в знак вимоги, щоб наречені поцілувалися: *горько (горька), гірко, гурько.*
52. Прощання молодої з подругами, беручи їх по черзі в танець: *вігулювати (відгулювати), перегулювати вінок, виплясувати (вітанцювати) молоду, шаровий (одданічин, золотий, хустковий, прощальний) танець, танець з друзками, зніманя фати, таниць молоді, танець з вінком.*
53. Останній етап весільної драми, коли ріжуть коровай: *ладканьки, ладканя, відгостини, відгостчування, удгуски, колач.*
54. Придане: *віно, посаг, придане, приданое, приданки, приданця, бонда, зестра, сяберщина, лада, часть, пуслань.*
55. Брати участь у повесільних обрядах: *іти на поправини (поправку, придани, гостину, колачі, відгостчування), загостованки, сватанкі, відгрізини, колачі, удгуски), гуляти, поміванки, поглодини.*
56. Обряд, що має виявити незайманість нареченої: *комора, перевіряти на чесність, просверліти дірку.*
57. Гуляння у батьків молодого або молодої після весілля: *позіраньки, бач:ини, відвідини, брати на хліб, удгуски, колачини, відгостчування, відгостки, загостованки, гостина, відознавання, придани, поглодини.*
58. Обряди, що відбуваються в перший день після весілля: *поправини (поправыни), попраўка(и), похмелка, придани, поглодини, повесільне (повесіллю), відідини, відгрізини, пополочіни, гостина, загостованки, відгостчування, поміванки, удгуски, похмелка, пропій, розпій, пироги, іти з пирогами, збирати до батька варену курку, хлібовé, хлібини, іти (сходитися) на хліб, похлібенійі, колачини.*
59. Обряди, що відбуваються через тиждень після весілля: *батьківщини, баччини (батьчини), батюшина, колачини, рубати колачі, колачини, поглодини, відвідини, сходитися на хліб, сміни, сміни, поправки, гостина.*
60. Весільний бенкет у домі молодого: *відгостчування, загостчування, гостина.*

Весільна атрибутика

а) прикраси

61. Вінок молодої: *барвінковий вінок, вінок, вінець.*
62. Головний убір молодої, весільна прикраса: *корона, коронка (корунка), фата, вінок, вінець (вініць), рантух, шлар.*

63. Стрічки, які чіпляють як прикрасу на машину, в якій їдуть наречені: *лє́нточки, лє́нти, бендері́ці, кольоро́ві стрі́чки, папі́ря, ма́шлики, па́нклики*.
64. Куля, яка чіпляється як прикраса: *ба́ло́н, ба́ло́нчики, наду́вала, дувало́, ша́рики*.
65. Прикраса з матерії, яка одягається на шию молодого поверх сорочки: *ба́бочка, ма́шлик, ма́шля, га́лстук (га́встук), ньо́пкіндів*.
66. Пучок зірваних або зрізаних і складених до купи квітів: *буке́т, чо́вкор*.
67. Кितिця білих штучних квітів, які прикріплені біля серця у молодого і дружок: *бу́грі́йда (богрі́йда, бу́грі́тка), ми́цка, ко́сіця, ружі́чка, кві́ткі*.
68. Прикраса з різнокольорового паперу, сплетена у вигляді довгої низки: *гірля́нда (гірля́нди), дзво́ники з папі́ря, папі́рянні хре́стики, ла́нцючки, па́нтелики, ко́сіці*.
69. Сережки: *зау́шниці (заву́шниці), зау́шнички, ко́гуткы, ковті́кі, сірво́жки*.
70. Зачіпки на волосся, за допомогою яких зачіска держиться міцніше: *ігли́ці, неведі́мки, прико́лки, чо́ты, чо́тики (чо́тлики), шпількі, го́йтówki, зако́лки, горно́блі*.
71. Прикраса з коштовного каміння: *кольє́, па́цьоркы, зга́рда, бі́сер, моні́сто (моні́стя)*.
72. Перстень з металу, яке носять на пальці як символ шлюбу або як прикрасу: *кол'цо́, обруча́лка, обру́чка, обруча́льне (обруча́льне) кольцо́, пі́рстінь (пі́рстень, пе́рстень)*.
73. Вінець для вінчання подружжя: *коро́нка, коро́на, віне́ць, віно́к*.
74. Дзвіночки, підвішені на весільних коней: *дзві́нки*.

б) одяг

75. Покривало для голови молодої: *фата́, шла́йер, примі́тка, ху́стка, ша́лок, ве́лян, ші́йда, лемі́тиця, немі́тиця, уо́л*.
76. Вінок: *віно́чок з барві́нку, барві́нковий (бі́лий, купле́ний) віно́к (віні́ць), віно́к з мі́рти (з розма́рінки, розма́ріну), воско́вий віно́чок, віно́к із во́ску*.
77. Шлюбна сорочка: *слю́бниця (шлю́бниця), весі́льна (сва́дібна) ночну́шка (соро́чка), ві́шита (накладéна, черво́на) соро́чка, соро́чка з ця́тками, комбіне́тка*.
78. Жіноча сукня: *віга́н, сві́та, семря́га, спі́дниця, йу́пка, пла́тя, вінча́льний (бі́лий) фа́ртух, по́ли*.
79. Весільна хустина, якою покривають голову нареченої під час вінчання: *примі́тка, кистимéн, кистима́нча, плато́к, платі́на, очі́пок, че́пець, весі́льна (сва́льбяна́) ші́рінка, ху́стка, ху́стя, покрі́вало, покрива́нка, ко́сінка*.
80. Ікона, якою благословляють молодих батьки молодої: *іко́на, іко́на Пресвято́ї роді́ни, іко́на Бо́жої Ма́тері, іко́на Присято́ї Богоро́диці (Ді́ви), іко́на Ісу́са Хри́ста, Ісу́с Хри́стос і Ді́ва Марі́я, о́браз*.
81. Широкий пояс під сукнею, що робить плаття пишним: *корсе́т, фа́ртух, пудбу́й, під'ю́пник, круг (кру́гі)*.
82. Нарядний одяг, що складається з штанів та піджака: *костю́м, нарядний костю́м, ре́хлик, а́нцуг*.

83. Брюки від костюму: *пачма́ги, надра́ги, га́ті (га́чі), брюки, нагаві́ці, нага́вки, штани́.*
84. Виріб з тонкої тканини з відділеннями для всіх пальців, який надівають на кисть руки. На весілля наречена одягає як прикрасу: *рукави́чки, рукави́, рукави́ці.*
85. Плаття, яке одягає наречена в день свого весілля: *свальбляно́є (сва́дїбне, свальбляне́, свадьбо́воє, весі́льне) пла́тя (ша́тя), свальбляна́ світа.*
86. Жіноче або чоловіче взуття: *топа́нки, бок(т)о́нчі, ту́флі, ходакі́.*

в) весільні страви

87. Смажений пиріжок, що подається на весілля на десерт: *ба́ник, ба́ничата, кру́ченик, плéтеник, кренделькі́, ко́ржики, кола́ч, пе́рец, бобалкі́, пе́чиво, кісто.*
88. Круглі кренделі з тіста, що мають форму з'єднаних, сплетених одне з одним кілець. На весіллі чіпляють над нареченими: *бу́блики, калачі́, рога́лики, дару́вники, пе́рец, кру́ченик.*
89. Холодна страва, що робиться з будь-якого бульйону, яка має вигляд желе: *глиганиць, кла́ганці, холоде́ць, залива́нець, кычы́ня, кочиня́тина, кочани́на, (кочати́на).*
90. Страва з м'ясного або іншого фаршу, тушкованого в капустияних листках. На весіллі після цієї страви дарують подарунки: *го́лубці (го́лупцы).*
91. М'ясна страва, яка є традиційною на весіллі: *гуля́ш, рі́па з мня́сом (м'я́сом), кне́длики з мня́сом, бу́лі з гуля́шом, кро́мплі з пудлі́вов, топта́нки з мня́сом.*
92. Кров'яна ковбаса, що робиться на Різдво і весілля: *гу́рка, кі́шка, кров'я́нка, ма́йош.*
93. Хлібець з пшоняного борошна, прикрашений різними квітами, узорами, який печуть на весілля: *карава́й (корова́й), керечу́н (кири́чун, крайчу́н), кола́ч (батьківський).*
94. Курячий бульйон: *по́лиўка, ле́веш, дзя́ма, бульо́н, ю́шка.*
95. Виріб з муки, що подається до курячого бульйону: *ла́шка (ла́шки), галу́шка (галушкі́), лапша́, макарóни, кісто на ле́веш.*
96. М'ясо, яке відбивають дерев'яним молоточком і випікають в яйці: *одбивна́, мня́со в яйці́.*
97. Горілка: *па́лінка, горі́лка (горі́вка), во́тка, самого́нка.*
98. Домашня ковбаса із свинини, подається як традиційна страва на весіллі: *пі́книця, бужені́на, буже́на ковба́ска (ковбаса́), дома́шня ковба́ска (ковбаса́).*
99. Страва з рубленого м'яса з якою-небудь начинкою, запечена у вигляді ковбаси: *руле́т (руле́т), заві́ванець.*
100. М'ясна холодна закуска у вигляді рулету: *шойт (шуйт), гі́мбец, шпі́тованка.*
101. Холодна закуска, в яку входить змішування всіляких овочів та фруктів: *салáт, холо́дна, кру́мплі на салáт.*
102. Страва з квашеної капусти й ковбасою чи м'ясом: *сигиді́нський, со́лянка, мня́со з капу́стов.*

103. Круглий виріб з тіста: *торта, торт, колач, кручений, печіня, фанок*.
104. Головний весільний хліб із прикрасами з тіста, що випікають у молодого й розподіляють між усіма гостями наприкінці весілля: *торта, торт*.
105. Тістечка, печиво, торти з муки, що подаються на десерт: *кісто (тісто), шитиміні, лэженъ, полюбóвники, колач, кітлики, пэчиво, фінки*.

г) інші весільні атрибути

106. Лісове білокоре дерево з тоненьким довгим гіллям і серцевидним листям. Під час весілля ставиться на ворота дівчини: *берэза, ялінка*.
107. Весільний рушник: *ручнік (рушнік), рушнік щастя, вішитий рушнік, обрус*.
108. Весільні пісні: *співанкы, весільні співанкі, свальбляні співанкі, свальбóві (свадібні) пісні, латканка, латканя, співаніця, звіванки, коломійки*.
109. Вода, яку висвячують у церкві, що має цілющі властивості. Перед весіллям наречені п'ють цю воду, аби їм не наворожили: *сячена (свячена) вода, сята (свята) вода*.
110. Сіль, яка подається разом із хлібом при зустрічі наречених біля хати: *сіль (суль, соль)*.
111. Весільний хліб: *коровай (каравай), колач, круглий хліб*.
112. Віник, яким вимітають піч перед випіканням короваю: *мітла*.
113. Лопата, якою висаджають у піч весільний коровай: *лопата*.
114. Посуд, у якому вчиняли весільний хліб: *тэпша*.
115. Предмети, якими застилають лаву, на яку сідають молоді: *дорóжка (доріжка), ліжник (ліжник), покрóвиць*.
116. Цукерки, які, за весільним обрядом, кидають на наречених, щоб їх життя було солодким: *конфэти, цукор, цукрі*.
117. Шматок хліба, що дають в церкві з вином після причаща: *дора, проскура*.
118. Прикраси з тіста на короваю: *стріпанки, гугуци, рóдарки, плéтенки, заплітка, ціфри, вінці*.
119. Прикраси весільного деревця молодого: *платкі, хустки, дзвіночки, лэнти, косіці, машлики*.
120. Горщик для весільних страв: *горніць, гóрчик (гóрщик), гордóв*.
121. Весільні подарунки: *дарі, подарки, подарунки, дарунки*.
122. Музичні інструменти, використовувані у весільному обряді: *гуслі, баян, бубен*.
123. Скляна або кришталева посудина для вина: *бокал, фужер, фінжóвка, стакан, погар*.
124. Покриття з тканини, що під час весілля ставиться у дворі нареченої: *шатор (шатер, шатра, шатро), гражда, шóпа, деберна*.
125. Непромокаюча тканина, з якої роблять шатор: *брэзэнт, цэлта*.
126. Пристрій, за допомогою якого роблять кров'яну ковбасу з рисом: *гуркалів (гуркалúв), млинéць, гуркач*.

127. Приміщення для продуктів харчування, хатніх речей: *комора (комура), під (пуд), погріб (погруб), півниця, підвал*.
128. Дошка на стояках, на яку сідають або кладуть що-небудь: *лавиця, лавка*.
129. Металева посудина з ручкою для випікання чого-небудь: *палачінтówka (пачінтówka), палачінтош, сковорódка, фándлик, фандéла, лабош, тигáня, шáлка*.
130. Пічка, на якій випікають тісто чи готують інші страви: *пец, шпор, по́дер (плóдер, плúдер, блóвдер), шпаргійт (шпаргét), рúла, піч, плитá*.
131. Приміщення під хатою, де завжди холодно: *півніця (півниця), підвал (пудвал)*.
132. Полотно, яким накривають столи: *скáтерть, скáтерка, клійóнка, стúльник, порткі, портóк*.
133. Дошка, на яку кладуть спечене тісто: *та́бла, та́белка, дóшка, фанéра*.
134. Посуд: *таніря, тáнджур, танжурьí, гóршкы, тарілка, мíска*.
135. Предмет, в якому печуть тісто чи що-небудь запікають: *тéпша*.

Учасники весілля

136. Назва парубка періоду до сватання: *женіх, молодéць, молоді́к, кавалéр, ухажóр, хлопéць, фрáйр, парубок, легінь, легініще*.
137. Назва дівчини періоду до сватання: *дiўка, молодiця, молодá, відданiця (одданiця), бáришня, невiста (невéста), дiвка на виданi (вiдданнi), зарúчена, засвáтана (просвáтана, вiсватана)*.
138. Назва парубка після заручин до весілля: *женіх, наречéний, молодiй*.
139. Назва дівчини після заручин до весілля: *зарúчена, засвáтана, молодá, молодiця, невiста (невéста), невiстка, дiвка, відданiця (одданiця)*.
140. Наречена: *молодá, молодiця, наречéна, нiвéста (нивiста), невiстка, княгiня, відданiця (одданiця)*.
141. Наречений: *молодiй, женіх, князь, сúжений*.
142. Молода в обряді покривання: *молодiця, відданiця (одданiця)*.
143. Назва молодих після обряду першої шлюбної ночі: *молодi, молодя́та, пара молодá, молодожóни, молодникi*.
144. Цнотлива молода: *дiвчина, дiвка, дéвочка, цéлка, непорóчна, нетрóнута, невiнна, незáймана, бáришня, не зáйнята хлопцями, якá себе вiдержала, чéсна*.
145. Нецнотлива молода: *нечéсна, погáна, плохá, нехорóша, гуля́ця, грiшна, трiпу́ха, спóрчена, стрьóпана, прогúляна, опорóчена, розóдрана, зрáджена (дiвка, бáба, молодá), якá себе не вiдержала, вiгуляна, нечiста*.
146. Дівчина шлюбного віку: *вiдданiця (выдданiця), одданiця, дiвка на одданя́, княгiня*.

147. Весільний поїзд молодого: *бояри, післанці (посланці) до молодого, сватачі, староста, говорун, каньовський, цимборі молодого, дружбі, дружбови, родичі молодого, друзі молодого, машина молодого.*
148. Товариш нареченого, який є головним розпорядником на весіллі: *боярин, дружба, дружко, кум, старший (перший) дружба (боярин, кум), шафер, хорунжий, свідок.*
149. Подруга молодої на весіллі: *дружка, кума, перша дружка.*
150. Весільний староста, що є розпорядником весілля, слідкує за дотриманням весільних формальностей: *староста, тамада.*
151. Чоловік стосовно дитини, яку він виховав: *батько, отіць, тато, татко, няньо, нянько.*
152. Жінка стосовно дитини, яку вона народила: *мати, матирь (матір), мама, мамка, мамця.*
153. Особа жіночої статі стосовно батьків: *дочка, дівка, донька.*
154. Особа чоловічої статі стосовно батьків: *сын, синко, синок, хлопець (хлопіць).*
155. Чоловік доньки: *зять, зятько.*
156. Хрещений батько: *нанашко, кресний (хресний, крьосний), батечко.*
157. Хрещена мати: *нанашка, нанашкуля, кресна (хресна, крьосна), маточка, матка.*
158. Рідний брат (сестра) батька: *стрий, стріко, стрійко, дядьо, дядько, стрійна, тітка, тета, уйко, вуйко.*
159. Рідний брат (сестра) матері: *уйко, вуйко, уйна, вуйна, вуйчина, тітка (тютка), тета.*
160. Гості: *госці (гості), прошені, весільні (свальбові, свадьбові) госці (гості), запрошені, свальбові.*
161. Одружений учасник весілля, його керівник і розпорядник: *староста, тамада, розпорядник, кум, батько, старший (великий) батько.*
162. Неодружений учасник весілля: *холостяк, дружба, легінь.*
163. Музиканти на весіллі: *музика, музики, музиканти, банда, бандішти, гусяші, гусярі, танцори, гудакі.*
164. Учасник весілля, що править весільними кіньми: *кучер.*
165. Непрошені гості: *запорожці, непрошені (неклікані) гості, підвісільні гості, підвісільники, халява, халявичики, ліві, лівакі.*
166. Заміжня жінка з боку молодої (молодого), що добре знає весільні звичаї і порядкує на весіллі: *свашка, сваха, приданниця, кума.*
167. Учасниці весілля, що плели вінок для молодої: *свашкі, свахи, друшки, маточки.*
168. Назви осіб на позначення жінок, що випікали весільний хліб: *свашки, жінкі, сокачки, літні жінкі, старші жульки (жони) жони, каравайниці (коровайниці), спеціальні майстрині, півварки.*
169. Жінка, яка готує страви на весілля: *сокачка, кухарка (кухарька), півварка.*

170. Соціальний статус батьків молодої (молодого): *сваті, сватове, родіна, родичі молодого (молодої).*

171. Наймолодші учасники обряду: *хлопчики, дівчатка, сестричка чи братик малі (мєнші), племінничка, світілка, дівторá, діти, діточки, похрєсники, хрєснята, хрєсники.*

Дайте відповіді на запитання (аудіозапис):

1. Які заборони існують у весільному обряді?
2. Кого запрошують у свати?
3. Що беруть з собою свати, які йдуть до хати нареченої?
4. Чи перев'язує наречена старостів рушниками?
5. Хто має бути присутній на заручинах?
6. Чи зберігся обряд приготування *гільця* – невеличкого деревця, прикрашеного квітами, стрічками?
7. Чи в'ють вінки перед весіллям?
8. Чи співають ритуальних пісень під час приготування гільця та вінків?
9. Чи зберігся обряд приготування короваю?
10. Що ліплять зверху на коровай?
11. Хто має право готувати коровай?
12. Якими обрядами супроводжується випікання короваю?
13. У чийй хаті починається весілля?
14. Чи зберігся обряд розплітання коси в нареченої? Коли це відбувається?
15. Опишіть обряди на весіллі (купівля молодої, спроба викрадення нареченої, відсіч з боку роду молодої, обряд дарування подарунків із боку молодого роду нареченої / із боку нареченої роду молодого, обряд розплітання коси, обряд роздавання короваю, намагання молодої першою ступити на рушник у церкві, викуп молодої в її рідних, обряд покриття голови нареченої, огляд свашками постелі молодих, обряд готування молодих до шлюбної ночі, обряд демонстрації недоторканності нареченої).
16. Яка різниця між сватаннями та заручинами?
17. Чи прикрашають у вашому регіоні весільне деревце?
18. Який вид дерева прикрашають?
19. Чому прикрашають саме ялинку?
20. Хто прикрашає деревце?
21. Чим прикрашають весільне деревце?
22. Де встановлювали таку ялинку?
23. А що з ним робили після весілля?

РОДИЛЬНИЙ ОБРЯД

1. Бездітна, безплідна жінка: *ялова, бездіткыня*.
2. Жінка, що часто народжує, багатодітна мати: *многодітка, многодітна ма́ти; плодови́та, пло́дит дітій, ги тру́ска, тру́ска* (знев.).
3. Вагітна жінка: *тя́шка, бе́ре́менна, пуза́та* (знев.).
4. Жінка, що ось-ось має народити: *на тых часа́х*.
5. Втратити дитину: *зыйшла́ діти́на*.
6. Зробити аборт: *стра́тити діти́ну, зроби́ти або́рт*.
7. Процес народження дитини: *ро́ды, поло́гы, зло́гы*.
8. Жінка, що народила: *полю́шкын'а, ро́дженця, поро́дія*.
9. Жінка, що вперше народила: *перворо́дка*.
10. Повивальна бабка, акушерка: *сі́льська ба́ба, повиту́ха*.
11. «Сорочка» (навколоплідний міхур), в якій народжуються діти, що вважаються «щасливими»: *чипі́ць, черпа́к*.
12. Дитяче місце, послід: *мі́сто, дитя́че мі́сто*.
13. Обрядовий хліб – перше пригощання на другий день після пологів, на яке кличуть жінок: *піта́*.
14. Обрядовий хліб – друге (або єдине) пригощання для жінок на третій день після пологів.
15. Кришений у воді з растопленим жиром хліб як пригощання для жінок на третій день після пологів: *клин*.
16. Свято з нагоди народження дитини, на який гості приносять подарунки, як правило, обрядовий хліб: *шоп*.
17. Назви для дитини: *діти́на, дітвача́*.
18. Темна пляма на шкірі дитини: *ро́димка, ро́дінка*.
19. Недоношена дитина: *недоно́сок, недоноше́ное*.
20. Дитина, що народилася в 7 місяців: *сема́к, сема́чча, семимі́сячча*.
21. Діти, котрі народилися в один і той же місяць, але в різні роки від однієї матері, а тому пов'язані узами життя і смерті на все життя: *одномі́сяччата*.
22. Діти, котрі народилися в один і той же день тижня від однієї матері: *близня́та, двойня́та*.
23. Перша дитина в сім'ї: *перша́к, пі́рвісток*.
24. Позашлюбна дитина: *ко́пья, байстру́к*.
25. Ритуал першої купелі немовляти: *ку́піль, пе́рша ку́піль*.
26. Обряд хрещення немовляти: *хри́стїны, гі́риціня, хри́ціня*.
27. Тримати дитину під час обряду хрещення та виконувати обов'язки кумів: *ку́мити, держа́ти діти́ну, хри́стити діти́ну*.
28. Хрещений батько: *нанашко́, ба́течко, хре́сний*.
29. Хрещена мати: *нанашка́, ма́точка, хре́сна*.
30. Хрещеник: *хре́сник, похри́сня*.

31. Пригощання, яке гості приносять для породіллі.
32. Подарунки новонародженій дитині (зазвичай у день хрещення): *кри́жма, кри́жмо* (конкретизувати значення слова).
33. Церковна обрядодія «очищення» жінки перед Богом на 40 день після пологів: *уведе́ние, уводи́ти, уводи́ны, уводжі́ня*.
34. Відлучати дитину від груді: *відбива́ти, відрыва́ти від ци́цькы*.
35. Дитина, яку двічі відлучали від груді, у майбутньому – людина з поганим оком: *несиринчляво́є*.
36. Ритуал першої стрижки волосся дитинки: *постри́жини, пе́рша підстри́жка*.
37. Лікувати дитину народними методами: *ба́яти, гаси́ти во́ду, злива́ти, змыва́ти, гаси́ти оги́нь*.
38. Дитяча соска: *цу́цлик, сыса́к, цыца́к*.
39. Посуд, іграшки дитини (конкретизувати й описати їх): *бути́лка, цо́ркало, цорко́тало*.
40. Одяг дитини (конкретизувати й описати його): *пеленкы́, па́мперс, впові́вач, роспашо́нка, повзункы́*.

Дайте відповіді на запитання (аудіозапис):

1. Що заборонено робити вагітній жінці?
2. За якими прикметами можна передбачити стать майбутньої дитини?
3. Що повинна робити вагітна жінка для полегшення пологів?
4. Які обрядодії виконувала баба-повитуха під час пологів?
5. Хто зараз приймає пологи? Чи є випадки, що жінка народжує вдома? Опишіть процес.
6. Як вибирають ім'я новонародженій дитині? Чи впливає церква на вибір імені?
7. Що не можна робити жінці, котра народила?
8. Як проходить обряд першого купання немовляти?
9. Що роблять із водою, в якій купали дитину?
10. Що треба залишати після відвідин немовляти, аби воно добре спало?
11. Чи можна провідувати дитину до хрещення?
12. Опишіть обряд хрещення немовляти (кількість кумів, їх назви, дії священника, народні повір'я та обрядодії, пов'язані з цим).
13. Кого вибирають хрещеними батьками?
14. Що дарують дитині на хрестини? Як батьки приймають подарунки?
15. Що їдять на хрестинах? Чи немає конкретних обрядових страв?
16. Як проходить церковний обряд уведення жінки на 6 тиждень після пологів?
17. Чому не можна стригти дитині волосся і нігті до 1 року?
18. Як відбувається обряд першого підстригання волосся і хто його виконує?
19. Що роблять із обстриженим волоссям?
20. Що треба робити, аби дитина почала швидко говорити і ходити?

ПОХОВАЛЬНИЙ ОБРЯД

1. Агонія, страждання перед смертю: *му́кы, му́читься, доко́нує, поку́тат.*
2. Свічка, яку дають у руки людині, що помирає: *стрітинська свіча́, свяче́на свічка, грóмниця.*
3. Померла жінка: *покі́йниця, небі́жчиця, небі́жка.*
4. Померлий чоловік: *небі́жчик, небо́жчик, мрець, мерле́ць, вмерле́ць.*
5. Померти: *уме́рти, відда́ти Бо́гу ду́шу, скона́ти, відму́читися.*
6. Потойбічний світ: *тот світ.*
7. Пекло: *пе́кло, ад, ге́сна.*
8. Рай: *рай, ца́рство Бо́же.*
9. Саван, полотно, яким накривають покійника: *ри́зы, тюль.*
10. Ховати померлого: *прятати, хова́ти, погріба́ти.*
11. Похорон, поховання померлого: *по́хорон, прові́д, прятаня́.*
12. Вода, якою миють покійника: *мертва́ вода́.*
13. Труна: *гри́б, труна́, дереви́ще.*
14. Складові деталі труни: *ла́да, крýшка, дно, дни́шче.*
15. Душа людини: *душа́, душка́.*
16. Оплакування покійника: *плачі́.*
17. Жінки, які оплакують покійника: *плака́льниці.*
18. Кладовище: *кладби́ще, тимиті́в, цінтарь.*
19. Люди, що копають могилу: *гробарі́, ямаші́.*
20. Лежати на смертному одрі, бути в агонії: *кона́є, му́читься.*
21. Маленькі булочки без прикрас: *просфора, проскура.*
22. Маленькі булочки на поминках: *миски́, фанки́.*
23. Могила: *моги́ла, гри́б.*
24. Мрець, покійник: *мертвѝ́й, покі́йник.*
25. Місце, де лежить покійник: *ослі́н* (що це? стіл звичайний чи спеціально збитий).
26. Обрядодії над тілом покійника (конкретизуйте значення): *відспі́вованя, сві́чиня, савты́ря.*
27. Поминальна трапеза в домі після поховання: *кома́шня, по́мінкы.*
28. Обрядовий погрібальний хліб, пов'язаний із народними уявленнями про архангела Михаїла, що забирає душу померлого.
29. Обрядовий хліб у формі хреста на поминках: *хлі́б.*
30. Поминальна страва з жита: *кутя́, ко́ливо.*
31. Страви, які готують на поминки (назвіть та опишіть їх).
32. Корогви, які несуть під час похорону: *корогвѝ́, наві́си, наві́зы.*
33. Люди, які несуть корогви під час похорону: *навізарі́.*
34. Траур за покійником: *чорно́є, сму́ток, тра́ур, дясу́є.*
35. Прибивати кришку труни перед опусканням у могилу: *запеча́товати.*
36. Поминальні дні календарного року: *То́мина неді́ля, Па́ска.*

37. Поминки після року з дня смерті: *савт'іря, псалт'іря, річна савт'іря*.
38. Поминки, що супроводжуються відвідуванням могили протягом року: *дев'ят'іны, сороко́віны*.
39. Надгробний дерев'яний пам'ятник (опишіть його форму): *хрест*.
40. Надгробний камінь, плита (опишіть їх форму): *пам'ятник*.

Дайте відповіді на запитання (аудіозапис):

1. Які знаки, прикмети провіщають близьку смерть людини?
2. Які сни провіщають близьку смерть людини?
3. Які заходи вживаються, коли в людини затяжна передсмертна агонія? Хто, за повір'ями, помирає мученицькою смертю (ворожбити, грішники, віровідступники...)?
4. Якого вигляду набирає душа померлої людини? Де вона існує протягом перших 40 днів після смерті і куди прямує потім?
5. Що члени родини роблять після того, як людина померла?
6. Як миють покійника (хто і коли це робить, скільки людей це роблять, що говорять під час омивання)? Опишіть процес детально.
7. У чому миють покійника (у домашньому кориті, ванні чи у спеціальному кориті, яке зберігається у церкві)? Опишіть цей предмет.
8. Що роблять із водою, в якій омивали покійника, речами, якими торкалися покійника (коритом, гребінцем, ганчірками, одягом тощо)?
9. Де перебуває покійник до поховання? На що, куди і як його кладуть у хаті?
10. Чи слідкують, щоб через нього не перестрибнула кішка чи інша тварина? Чому?
11. Хто і коли робить гріб для покійника? Як називають цих людей?
12. Які повір'я пов'язані з паличкою, котрою міряють зріст померлого?
13. Хто і коли копає могилу (опишіть детально)? Як називають цих людей? Скільки їх? Які повір'я пов'язані з виритою для покійника могилію (наприклад, не можна копати могилу за день до поховання, не можна оступитися в неї, перестрибувати, завелика могила провіщає іншу смерть і т.ін.)?
14. Який обрядовий хліб печуть у будинку померлого? Коли його їдять?
15. Чому не можна залишати покійника самого в хаті?
16. Коли починають оплакувати померлого? Хто це робить? Чи наймають із цією метою спеціальних жінок? Запишіть голосіння (якщо такі є).
17. Коли і як виносять покійника з хати? Скільки людей несе покійника? Чи існував звичай виносити покійника через вікно або зроблену в стіні будинку дірку? Чому?
18. Що роблять після того, як винесли покійника з хати (підмітають хату, перевертають стільці і т.ін.)? Хто ці дії виконує і чому?

19. Як і на чому везуть покійника на кладовище? (яких табу під час процесії дотримуються: не можна йти перед покійником, транспорту не можна обганяти похоронну процесію і т.ін.). Чому?
20. Які предмети кладуть у гріб покійнику? Для чого?
21. Які предмети кидають у могилу під час поховання? Для чого?
22. Які предмети залишають на могилі покійника? Для чого?
23. Як присутні на похованні повертаються з кладовища (не озираючись назад, не оплакуючи покійного, держачи пальці за пазухою і т.д.)? Чому?
24. Як і де проходять перші поминки? Які страви їдять?
25. Які дії виконують під час поминок (молитви, промови і т.ін.)?
26. Що залишають після поминок для душі померлого?
27. Коли і як справляють поминки протягом року після смерті?
28. Як часто ходять на кладовище? Які відвідини кладовища пов'язані з календарними річними святами (в які дні обов'язково відвідувати кладовища)?
29. Який вигляд мають дерев'яні й кам'яні пам'ятники на могилах? Коли їх установлюють?
30. Як ховають дівчину чи хлопця, які не були в шлюбі, у що їх одягають?
31. Як і де ховають нехрещених дітей?
32. Де ховають (чи ховали раніше) самогубць, померлих «не своєю смертю», іновірців, нехрещених дітей, грішників, яких «не приймає земля»? Чому їх не можна ховати на кладовищі (почнеться епідемія, природні катаклізми і т.д.)?
33. Чи роблять повторне поховання трупа? Коли (через непарне число років – 5, 7, 9)? Як це відбувається (розкопують кості, промивають вином, залишають на ніч у церкві і т.ін.)?
34. У яких випадках покійник може перетворитися у вампіра, тобто ходити ночами, тривожити людей, завдавати шкоди? Хто може стати ходячим покійником?
35. Що треба робити, щоб запобігти перетворенню покійника на вампіра (не дати перестрибнути тварині через покійника чи могилу і т. ін.)?
36. Що треба робити, щоб припинити нічні відвідини вампіра (наприклад, здійснити щось незвичайне під час його приходу, щоб він зрозумів недоречність власної появи, промовити заклинання і т. ін.)?
37. Що відбувається з вампіром після 40 днів з дня смерті чи поховання тіла?
38. Що треба робити, коли покійник довго сниться?
39. Що заборонено робити на могилі й на кладовищі?
40. Які рослини можна садити на могилі, а які ні? Чому? Де і коли їх садять?

УКРАЇНСЬКА КАЛЕНДАРНА ОБРЯДОВІСТЬ

а) Зима

1. Релігійне свято на честь якогось святого або якоїсь релігійної події (наприклад, спорудження церкви або на честь святого, іменем якого названа церква): *храм, хра́мове свя́то, хра́мовий пра́зник, с́ято, пра́зник, престо́л, престо́льний пра́зник, о́тпуск.*
2. Постити, дотримуватися посту, не їсти скоромного: *по́стити, постува́ти, не по́рзнитися, пісникува́ти, доде́ржувати (де́ржа́тися) по́сту, гуві́ти.*
3. Введення у храм Пресвятої Богородиці (21 листопада): *Ви́де́ня, Введе́ніє, Тре́тя (Три́тя) Пре́чіста.*
4. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
5. День Святого Всехвального апостола Андрія Первозванного (30 листопада): *Андрі́я (Андре́йя), Андра́ша, Андрі́їв динь.*
6. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують свято Андрія (фонетичною транскрипцією).
7. Невеликі круглі тістечка, які пекли на свято Андрія: *балабо́нчики, балабу́шки, бамбу́лькі, баламу́хи, бу́ндзики, фі́нки, бу́блики, по́нчики, пиро́гі.*
8. День святого Миколая Чудотворця (6 грудня): *Нико́лы (Мико́ли), Миколо́я, Мікулош, С́ято Миколо́я, Сято́го Миколо́я, Мико́ли Зи́мні.*
9. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують свято святого Миколая (фонетичною транскрипцією).
10. Непорочне Зачаття Пресвятої Богородиці (9 грудня): *Зача́ття, А́ннино (А́н:иноє, А́нниной, Га́ниной) Зача́ття (Зачя́тиє, Зача́тіє), Динь А́нни, Сято́ї А́нни (Свято́ї Га́нни).*
11. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
12. Вечір перед Різдвом: *Сві́тій (Сваті́й, Сяті́й) ве́чір, Ся́та вичі́ря, Бага́та кутя́, Ві́лія, Коляда́.*
13. Обрядова страва, яку готують на Свят-вечір: *кутя́, кутьо́, пше́нця, бобалькі́.*
14. Різдвяний обрядовий хліб: *коро́чун, кра́чун, керечу́н, кречу́н, сяті́й хлі́б, кола́ч.*
15. Сніп із жита, пшениці або вівса, який ставлять на покуті: *діду́х, дідуга́н, колі́днік, коляда́.*
16. Різдво Христове: *Рождество́, Ріство́.*
17. Форми вітання на Різдво: *Христо́с ся ро́ждає! Христо́с роді́вся !.. - Славі́м його́! Славі́те його́!..*
18. Ялинка, яку ставлять на Різдво чи Новий рік: *ялі́чка, ялі́нка, яліно́чка, ялі́ця, гі́льце́, гильце́, дере́вце́, дере́вко́, ві́ха, рай.*
19. Вертеп: *шо́пка, ста́єнка, каплі́ця, бетлеге́м, хы́жка, ви́флеє́м.*

20. «Живий» вертеп, специфічний фольклорний театр костюмованих виконавців: *іроди, гєроди, королі, ангели, па́стирі, пасту́х, чорті, дідо, ба́ба, бетлегем, циганка, жид, царі́ця, верте́п, коза́, коляді.*
21. Група людей, яка з колядками та віншуваннями обходить село: *бра́тство, па́ртія, вата́га, коляді, колядники́, вінчувники́, вінчувальники, ба́нда, ро́вта.* Чи розрізняють назви залежно від того, хто колядує?
22. Особа, яка у перший день Нового року ходить від хати до хати, символічно сіючи зерно і бажаючи господарям щастя, здоров'я: *полáзник, полéзник, посипáльник, посівáльник, засівáльник, посівáч, пє́рший колядник, шчедрувáльник, шчедрівник, вінчувник, вінчовáльник.*
23. Собор Пресвятої Богородиці (26 грудня): *Пє́рший динь Рuzдвá (Різdvá, Рождества́).*
24. Обрізання Господа Нашого Ісуса Христа і св. Васи́лія Великого (1 січня): *Старі́й Нові́й рік, Васи́ля, Старі́й Святі́й вє́чур, Шчє́дрий вє́чир, Багáтий вє́чир, Ба́гат-вє́чир, Мелáнки.*
25. Навечір'я Господнє (5 січня): *Ба́бин вє́чир, Ба́бин (Ба́бський) сяті́й ві́чур, Навечір'я Господнє, Водохрє́сний вє́чур, Дру́гий сяті́й ві́чир.*
26. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують Навечір'я Господнє (фонетичною транскрипцією).
27. Вечір напередодні Водохрєща: *Дру́га ку́тя, Голóдний свят-вє́чир, Голóдна ку́тя, Ба́бський сяті́й вє́чир, Ба́бин вє́чир, Дру́гий сяті́й вє́чир.*
28. Церковне свято 6 січня на пам'ять про хрещення Ісуса Христа (Богоявління Господнє): *Водо́хрєща, Водохрї́стя, Водóрєца, Водóці, Водося́тіє, Хрє́щення, Йорда́нь.*
29. Форми вітання на Водохрєща: *Христóс хрєщáєця! Христóс Хрєстівся! Христóс ся хрїщáє! – В ріці́ Йорда́ні...*
31. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують свято хрещення Ісуса Христа (фонетичною транскрипцією).
31. Трьох Святителів (30 січня) : *Три́ святі́, Ся́то трьóх сяті́х, Трьóх святі́х, Трóйця.*
32. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
33. Стрітення Господнє (2 лютого) - свято, коли, за народними уявленнями, зима зустрічається з весною: *Стрї́теннє, Стрї́т'їня, Зимобóр, Громні́ці.*
34. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято Стрітення (фонетичною транскрипцією).

б) Весна

35. Масляний тиждень напередодні Великого посту (кінець лютого – початок березня за старим стилем): *Масні́ці, М'ясні́ці, Мáсляниця, Мáслянка, Сї́рна неді́ля, Сиропу́сна неді́ля, Сиропу́сний, Молóчний ты́жджєнь, Бі́лий тї́ждєнь.*

36. Великий піст: *Веліке ну́щіння, Велікий ну́ст, Стр́огий ну́ст, Веліке (Велікоє) гу́віня, Гу́віня, За́пусти.*
37. Благовіщення Пресвятої Богородиці і Приснодіви Марії Свято (25 березня): *Благові́щенє, Благові́сник.*
38. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують свято Благовіщення (фонетичною транскрипцією).
39. Собор святого Архангела Гавриїла (26 березня): *Гаврі́ля (Гаврі́лія, Гаври́їла).*
40. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
41. Святого Великомученика Юрія Переможця (23 квітня): *Ю́ря (і́ря).*
42. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
43. Неділя, що припадає за тижень до Великодня, в цей час у церкві освячують вербові гілки: *Вéрбна, Шу́ткова, Шу́тька́та, Кві́тна, Цві́тна, Ми́цкова́, Лозова́, Бечкова́, Баськова́ неді́ля.*
44. Вербові гілки, призначені для освячення в церкві: *вéрба, шу́тка, бе́чка, лоза́, мьі́чка, мінькы.* Запишіть повір'я, пов'язані з чудодійною силою освячених вербових гілок.
45. Середа перед Великоднем: *Чо́рна, Те́мна, Стра́сна, Велико́дня, Попі́льна, Покло́нна.*
46. Четвер перед Великоднем: *Стра́сний, Чі́стий, Велико́дний, Страда́льний, Велі́кий, Жі́вний четве́р, Страсе́ць.*
47. Субота перед Великоднем: *Велико́дна, Стра́сна (Велі́ка, Велико́нна, Ла́зарьова) субо́та.*
48. Християнське весняне свято на честь Воскресіння Ісуса Христа: *Па́ска, Па́сха, Велі́кодень, Велі́гдень.*
49. Значення паска, пасха: 1) Великдень; 2) великодній хліб?
50. Пофарбоване куряче яйце, призначене для освячення: *галу́нка, мальо́ване яйце́, мальо́ванка, кра́шене яйце́, кра́шанка, краше́ниці, волосéмно, волоче́бне, пи́саное яйце́, пи́санка, дря́панка, слі́вка.* Чи немає відмінностей у значенні?
51. Записати звичаї (прислів'я, приказки, народні прикмети), які супроводжують свято Великдень (фонетичною транскрипцією).
52. Тиждень по Великодні: *Сві́тлий, Сві́тлий ти́ждень.*
53. Понеділок по Великодні: *Сві́тлий, Сві́тлий поне́ділок, Волочі́вний, Поли́ваний, Полива́льний, Облі́ваний, Дру́гий динь Велико́дня.*
54. Четвер по Великодні: *Рахма́нський, Ня́вський, Сві́тлий (Живі́й, Прості́й, Чі́стий, Стра́сний) четві́рь.*
55. Перша неділя по Великодні: *Прові́дна, Опрові́дна, Гробкі́, То́мина (Фто́мина), Жі́н миронóсиць.*
56. Тиждень після Провідної неділі: *Прóводи, Провудна́, Помі́нки, Поміна́льний ти́ждень.*

57. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують Провідну неділю (фонетичною транскрипцією).

в) Літо

58. Вознесіння Господнє: *Вознесєніє, Вознисіня, Знисіня*.

59. Свято на честь Трійці, яке відзначають на п'ятдесятий день після Великодня, прибираючи хату всередині і ззовні зеленню (Святої Животвор. Трійці): *Зелєні святки (сята), Зелєна неділя, Клєчальньї святá, Клєчальна неділя, Святá неділя, Трійця, Трójця, Святá трійця, Трjох сятjх, П'ятидесятниця*.

60. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують Зелені свята (фонетичною транскрипцією).

61. Зелені гілки з листям, якими на Зелені свята прикрашають хату, подвір'я: *клєчанья, май, маїна, маїльні лістя, лішчина, лішчánка, ліска, клєніця, явор, берєза, ліпа, м'ята, зеленчання*.

62. Прикрашати хату, подвір'я зеленню: *маїти, клєчати, косічити, озелєняти, клáсти русáля, зеленіти, прибирáти (убирáти), украшáти, парадіти*.

63. Понеділок на свято Трійці: *Клєчальний, Зелєний понеділок, Сятjй, Градовjй, Русáльний понеділок, Сятjчний (Сятинидjльний) понеділок, На Бjга-сjна*.

64. Вівторок на свято Трійці: *Клєчальний, Зелєний (Русáльний) вjвтjрок, Богодjхjв день, Дрjгий динь*.

65. Дівочі обрядодії на Зелені свята: *водіти «Топjлю», водіти «Вєрбу», водіти «Кустá»*.

66. Перший четвер після Трійці: *Русáлії, Русáля, Русáлчин велjкдень, Русáльний, Русáльний четвєрь, Русáвна, Нявська неділя, Русáльні рjзигри, Рjзигри, Мáвський велjкдень, Мертвєцький велjкдень*.

67. Різдво св. Йоана Христителя (24 червня): *Івáна (Яна), Івáндиль (Івáндень, Івáндля), Івáна Купáла, Купáйла*.

68. Ритуальне дерево, яке посідає центральне місце в купальському обряді: *марєна, купáйлиця, купáйло, гjльце*.

69. Записати повір'я, пов'язані зі святом Івана Купала (фонетичною транскрипцією).

70. Записати прислів'я, приказки і народні прикмети, пов'язані зі святом Івана Купала (фонетичною транскрипцією).

71. Піст, що починається через тиждень після Зелених свят: *Петрjвка (Петрjвка), Пєтрjв піст (пост, пуст), Петрjвоє говjня, Петрjна, Рjзигри, Розгáри, Дядjни*.

72. Святкувати Петра: *петрувáти, петрáти, прáзновати, сяткувáти*.

73. Обрядове печиво, що готують на Петра: *мáндрики, мáндриги, фáнки, тjсто, пáлиці*.

74. День Святих Апостолів Петра і Павла (29 червня): *Пєтра, Пєтра і Пáвла (Пєтрапáвля)*.

75. Записати прислів'я, приказки і народні прикмети, пов'язані зі святом Петра (фонетичною транскрипцією).
76. День святого Славного Пророка Іллі (20 липня): *Іля, Їлия.*
77. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують свято св.Іллі (фонетичною транскрипцією).
78. День святого Великомученика Пантелеймона (27 липня): *Палія́ (Палій, Палія́), Пантелеймо́на.*
79. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують свято Цілителя Пантелеймона (фонетичною транскрипцією).
80. Перенесення Чесного Хреста – Перший Спас (1 серпня): *Маковія, Маковічик, Пёрший Спас, Мака́ря...?*
81. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
82. Преображення Господнє (6 серпня): *Спа́са, Спас, Медо́вий Спас, Преображе́ніє, Преображе́ніє Господнє.*
83. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують свято Преображення Господнього (фонетичною транскрипцією).
84. Успіння Пресв. Богородиці (15 серпня): *Пёрша Пречі́ста, Марі́ї, Пёршої Богорóдиці, Богорóдиця Ма́ла, Вели́ка Богорóдиця, Ма́тка, Пёрша Ма́тка, Успéніє, Успéніє Богорóдиці, Успіння Пресвято́ї Богорóдиці, Ся́та Ма́ря, Пёрша Ся́та Ма́ря.*
85. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують свято Успіння Пресвятої Богородиці (фонетичною транскрипцією).

г) Осінь

86. Усікновення голови св. Йоана Христителя (29 серпня): *Главосі́кы.*
87. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
88. Різдво Пресвятої Богородиці (8 вересня): *Дру́га Пречі́ста, Дру́гої Богорóдиці, Вели́ка Богорóдиця, Ма́ла Богорóдиця, Дру́га Ся́та Ма́ря, Дру́га Ма́тка, Осéнина.*
89. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
90. Воздвиження Хреста Господнього (14 вересня): *Здві́гы, Здві́жіння, Воздви́женіє, Воздві́женіє Чéсного (Животворя́щого) Хреста́, Чéсного Хреста́.*
91. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
92. Покров Пресвятої Богородиці (1 жовтня): *Покро́ви, Покро́в.*
93. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, пов'язані зі святом Покрови, яке припадає на 1 жовтня (фонетичною транскрипцією).
94. День Великомученика Димитрія Мироточця (26 жовтня): *Мі́тря (Дмі́тря), Мі́тір'я.*

95. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).
96. Собор архистратига Михаїла (8 листопада): *Миха́ля, Миха́йля, Михаїла, День святого Михаїла.*
97. Записати прислів'я, приказки, народні прикмети, які супроводжують це свято (фонетичною транскрипцією).

Дайте відповіді на запитання (аудіозапис):

1. Які заборони існують у календарній обрядовості?
2. Чи існують які-небудь магичні дії, які необхідно здійснити під час того чи іншого свята?
3. Чи обов'язково має бути 12 страв на різдвяну вечерю?
4. Що сповіщала поява першої зірки?
5. Які обряди відбуваються на Святвечір?
6. Коли родина може сідати до святкового столу на Святвечір?
7. Чи дотримуються посту перед Святвечором?
8. Для чого залишають страви душам померлим на Святвечір?
9. Коли і як поминають померлих родичів?
10. Як проходило колядування?
11. Які гостинці дають колядникам?
12. Чи зберігся обряд «водіння кози»?
13. Чи існує у вашій говірці легенда про цвіт папороті?
14. Як ворожили дівчата напередодні Андрія (13 грудня)?
15. Що робили з освяченими вербовими гілками на Вербну неділю?
16. Яка сила є у свяченій вербі?
17. Що роблять з освяченою водою на Водохреща?
18. Що заборонено робити після Дня пророка Іллі (2 серпня)?
19. Що робили у Чистий четвер?
20. Які страви готують на Великдень?

ДІЄСЛОВА

1. ДІЄСЛОВА РУХУ

1. Бігати, швидко пересуватися на ногах у різних напрямках: *бігати, лівати* (знев.), *літати*.
2. Бігти, прискорено пересуватися на ногах; рухатись, швидко переставляючи ноги: *бігти, летіти*.
3. Брикатися, бігти, стрибати, закидуючи задні ноги (про тварин): *брыкатися, гэдзитися*.
4. Важко кудись піднятися: *уцабати, вьідертися, вьідранатися, вьілізти*.
5. Важко пересуватися: *плэнтатися, чампати, тьягти за собов ногы*.
6. Вештатися, ходити без діла: *тьнятися, плэнтатися, шлятися* (знев.), *валандатися* (знев.).
7. Відставати, рухаючись повільніше, ніж інші, залишатися позаду: *відставати, мэшкати*.
8. Відступати, задкуючи або ступаючи вбік, віддалятися від кого-, чого-небудь: *відступати, давати задню*.
9. Випереджати, рухаючись в одному напрямку з ким-, чим-небудь швидше, обганяти, опинятися попереду: *обганяти, переганяти, випереджати*.
10. Вовтузитися на місці: *гніздітися, куріцматися*.
11. Ворушитися: *кьіватися, крянутися*.
12. Гойдатися, ритмічно рухатися на (в) чому-небудь з метою розваги: *гуцатися, гіцатися, колысатися*.
13. Грати у футбол: *футболити, бавити лопту*.
14. Доганяти, настигати кого-, що-небудь, наближатися до того, що рухається попереду: *доганяти*.
15. Дуже поспішати: *пиловати, пазитися, спішіити*.
16. З труднощами, долаючи перешкоди, протискуватися куди-небудь: *продиратися, пробиватися*.
17. Запізнюватися, приходити, приїжджати пізніше, ніж треба: *поздіти, поздітися*.
18. Затриматися, загаятися де-небудь на певний час: *загутатися, приопстатися*.
19. Збиватися до купи: *ворошітися, кучковатися, купковатися, глотітися*.
20. Іти у великій кількості, посуватися натовпом: *валіти, сунути*.
21. Іти швидко маленькими кроками: *чимчиковати, дрібіськовати, тьопати, чеберяти*.
22. Іти, ступаючи ногами, пересуватися, рухатися, змінюючи місце в просторі (про людину або тварин): *іти*.
23. Їхати верхи на коні: *їхати, іхати, скакати*.

24. Їхати, рухатися, переміщатися в певному напрямку водою або суходолом за допомогою яких-небудь засобів пересування: *їхати, іті, везтися*.
25. Кататися на велосипеді: *біциглювати, педалювати, возітися на біциглях*.
26. Кататися на ковзанах: *корчулятися, возітися на корчулях / коньках*.
27. Кататися на санчатах: *санковатися, возітися на санках*.
28. Кататися на чому-небудь: *возітися*.
29. Ковзати на гладкій поверхні: *ховзатися*.
30. Лізти, пересуватися по поверхні всім тілом (про плазунів): *лізти, повзті*.
31. Марширувати, іти, ходити розміреним кроком, по-військовому: *марширувати, крокувати, шагати*.
32. Наближатися, переміщатися на ближчу віддаль до кого-, чого-небудь: *наближатися, близитися, підходити*.
33. Непорушно стояти на одному місці: *чапіти, стовпіти, стовбічити, стояти стовпом*.
34. Нишпорити, заглядаючи скрізь, оглядаючи все: *нішпорити, рйскати*.
35. Обернутися: *убернутися, завбертатися*.
36. Обступити когось або щось: *обступіти, убыстатися*.
37. Перекочуватися, робити обертальні рухи, котитися з боку на бік, з місця на місце, на інше місце: *кыцкатися, качатися, качулятися*.
38. Пересуватися на колінах (про людей): *лізати, півзати, цабати, лабаськовати, колінковати*.
39. Пірнати, занурюватися у воду з головою: *пірнати, нырятися*.
40. Піти, почати пересуватися, рухатися, міняти місце в просторі, ступаючи ногами (про людей і тварин): *піті*.
41. Плавати, пересуватися в різних напрямках, тримаючись на поверхні води або в воді: *плавати*.
42. Плисти, пливти, пересуватися у воді або по воді в якомусь напрямку за допомогою певних рухів тіла, спеціальних органів чи знарядь: *пльісти*.
43. Повільно йти, плентатися: *тягну́тися, плéнтатися, льімпати, лопкати, чампати* (знев.).
44. Поспішати, намагатися скоріше потрапити кудись, вчасно прийти, не спізнитися: *пиловати, спішііти, глотіти*.
45. Проходжуватися не поспішаючи, для відпочинку, задоволення і т.ін.: *прогулюватися, прохладжатися*.
46. Прошкувати, іти навпростець, напрямки: *простувати, прямувати, іті напopeк, іті направиі*.
47. Рачкувати: *рачковати, задковати*.
48. Робити невеликі стрибки вгору; підстрибувати, підплигувати: *підскаковати*.
49. Розлягтися, лягти вільно, невимушено, розкинувшись; зручно вмотитися, лежачи на чому-небудь: *розлягтіся, розклáстися* (знев.), *розвалітися* (знев.), *простёртися*.

50. Скоцюрблюватися, згинатися, ставати дуже зігнутим, скривленим (про людину, частини її тіла): *скоцюрблюватися, звиватися, бгатися*.
51. Спотикатися: *шпóтатися, шпóртатися*.
52. Стояти, бути на ногах у вертикальному положенні, не рухаючись з місця (про людину і тварину): *стояти*.
53. Стрибати, скакати: *скакати, совсати*.
54. Стукатися, дрібно ударяючи у двері, вікно, давати знати про себе, виражати прохання впустити: *стукати, дуркати, клóпкати, клóпати, кóвтати*.
55. Танцювати: *танцьовати, играти, грати, трястися, трясти собóв, біти гузіцьов* (зневаж.).
56. Теліпати ногами: *дрьгати, махати*.
57. Тупати, бити ногами об підлогу, землю: *дупкати, тупати, дубоніти*.
58. Утекти: *утічі, утікнути, утечі*.
59. Хвицати, бити однією або обома задніми ногами (про копитних тварин); брикати, вихати: *фр́ацкати, кóпати, бр́икатися, бь́цкатися*.
60. Ходити, ступаючи ногами, переміщатися, змінювати місце в просторі (переважно в різних напрямках) протягом певного часу (про людину або тварин): *ходіти*.
61. Чекати, розраховувати на появу, прихід когось, чогось: *очікувати, чéкати, сподіватися, надіятися*.
62. Човгати, ідучи, ступаючи, викликати тертям ніг об підлогу, землю і т. ін. шарудіння, шорхання: *чмóвхати, шáркати, шмь́ндрати*.
63. Шкандибати, маючи укорочену або хвору ногу: *кульгати, хр́амати*.
64. Щулитися, згинатися, горбитися від холоду, болю, страху і т.ін.: *зіщу́люватися, щу́литися, суту́литися*.
65. **ЯКІ НАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ДІЇ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 20-30).** Наприклад: [*ідé ги на зáўтра*] – про людину, що йде дуже повільно, не поспішаючи; [*плáват ги сокь́ра*] – про людину, яка не вмє плавати.
66. **ЯКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ДІЄСЛОВАМИ РУХУ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 10-20).** Наприклад: [*п'ітí с тáйтроў по жéбр'ох*] – жебракувати, просити милостиню.
67. **ЯКІ ПРИКАЗКИ ТА ПРИСЛІВ'Я З ДІЄСЛОВАМИ РУХУ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 10-20).** Наприклад: [*пусті свин'у п'іц с'т'іў / а ўна л'ізе на с'т'іў*] – так кажуть про людей, які дуже знахабніли.

2. ДІЄСЛОВА ВПЛИВУ НА ОБ'ЄКТ

1. Бити когось, щось: *біти*.
2. Дуже сильно бити: *лупіти, гáмселити, товчі, пéкати, золіти, трепати*.
3. Бити рогами (про худобу): *бості, бысті, быстіся*.

4. Бити, копати когось, щось ногами: *ко́пати, ко́пати*.
5. Брити когось: *бры́твати, бры́ти*.
6. Бруднити щось або когось: *ба́брати, ле́павити, масті́ти*.
7. Важко тягнути що-небудь: *цубри́ти, валі́ти, торбонцова́ти*.
8. Варити страву худобі: *приставля́ти*.
9. Взувати когось: *вбува́ти, обува́ти, взува́ти*.
10. Вибирати щось краще: *перебирáти*.
11. Виймати щось: *унима́ти, вынима́ти*.
12. Вирівнювати лезо коси, б'ючи по ньому молотком: *клепа́ти*.
13. Вирівнювати щось: *рівня́ти*.
14. Висмикувати що-небудь (переважно рослину або волосся): *мы́кати, смы́кати, тягну́ти*.
15. Відламати, відщепити частинку чого-небудь: *відчахну́ти, відці́пнути*.
16. Влучати в ціль: *трафл'áти, попада́ти, поціля́ти*.
17. Вставляти дротяне кільце в рило поросяті, щоб не могло рити: *кари́чкова́ти*.
18. Гнати когось: *ти́ряти, кіря́ти, гна́ти, гайтова́ти*.
19. Гойдати дитину: *колыса́ти, гыйда́ти*.
20. Держати, тримати що-небудь: *держáти*.
21. Добре повити щось: *поввивáти*.
22. Доглядати, пильнувати когось, щось: *сокоті́ти, дозирáти*.
23. Дряпати щось, когось: *де́рти, дра́пати, дря́пати, дря́кати, дря́шпати*.
24. Дуже сильно вдарити когось: *упа́різдити, перепечі́* (зневажл.).
25. З'єднувати кінці чого-небудь: *точі́ти*.
26. Забивати клинок: *плиши́ти*.
27. Заважати кому-небудь: *заваджáти, міша́ти, докучáти*.
28. Загубити щось: *стра́тити, загубі́ти*.
29. Залицятися, маючи почуття симпатії або кохання, упадати біля кого-небудь, виявляти знаки уваги, зачіпати розмовою, жартами і т. ін.: *зади́ра́тися, залиця́тися, загравáти*.
30. Замочувати що-небудь у рідке середовище: *мочи́ти*.
31. Заповнювати, наливаючи, насипаючи, накладаючи що-небудь; робити повним, цілком займати щось (про посуд): *запорожня́ти, займа́ти, заповня́ти, зага́ювати*.
32. Заціпати ремінь: *пря́жкати*.
33. Збирати що-небудь у купу граблями, лопатою і т. ін.: *гра́бкати, гра́бати, гре́бсти*.
34. Збити когось, щось: *вбалі́ти, збалі́ти*.
35. Звертати увагу, реагувати на щось: *твори́тися*.
36. Звинувачувати; вважати кого-небудь винним у порушенні певних норм поведінки, законності, якихось правил і т. ін.: *вині́ти, виновáтити, звиновáчовати*.
37. Збирати, згрібати, складати сіно у валки: *валкува́ти, купкува́ти*.

38. Зловити когось, щось: *іміти, влápити, спопáсти.*
39. Змінювати що-небудь: *мінjáти.*
40. Знеславлювати, вкривати ганьбою когось: *ганьбїти, позóрити.*
41. Знищити що-небудь: *зніщити, істребїти, зністóжити.*
42. Знімати стружку з дерева рубанком: *дягловáти, дяловáти.*
43. Зупинити: *спёрти.*
44. Зурочити, за марновірними уявленнями – особливим магїчним поглядом накликати нещастя, хворобу на когось, завдати шкоди кому-, чому-небудь: *вречї, зглáзити.*
45. Каструвати тварин: *хорошáти, кастровáти, кастрїровáти.*
46. Кидати що-небудь: *метáти.*
47. Кинути: *вёречи, вёрчи, вёрти, шмáрити.*
48. Кип'ятити молоко: *прjáжити, пáрити, варїти.*
49. Коливати підвішеним предметом: *телїмпáти, телёмбáти, телёпáти, блїмцáти.*
50. Копати землю заступом: *аршувáти, гаршовáти, копáти.*
51. Лагодити що-небудь: *ремонтóвáти, чинїти, правити, ладїти, поправляти, рїхтовáти.*
52. Латати, пришивати латку: *плáтати, шїти, штóпати, залáтувати, зашивáти.*
53. Лити, змушувати текти, витїкати яку-небудь рїдину: *лляти, сїпáти, лїти.*
54. Лоскотати, мякими дотиками до шкїри викликати легке нервовe збудження, звичайно супроводжуване смїхом: *лоскотїти, роскотáти, шкомтáти, скомотáти, скоботáти, скомбитáти.*
55. Лякати когось: *пўджáти.*
56. Махати, розмахуватися чимсь: *розмáховатися, матлюгáти.*
57. Мацати, щупати щось: *пїтáти, мáцати, шўпати, шчўпати.*
58. Мити підлогу: *шурувáти, змывáти, мїти.*
59. Молоти пшеницю на муку: *пїкльовáти, молóти.*
60. Моргати на когось, подаючи знак рухом повіки, брови: *підмóргувати, жмўркати, жмўрькати, моргáти.*
61. Надягати, натягувати, пасувати, накладати і т. ін. одяг на кого-, що-небудь: *одївáти, надївáти.*
62. Наряджати когось, щось у святкове вбрання: *парадїти.*
63. Ненароком запустити в руку скалку: *заскалїти, заскалубїти, зашкалїтися.*
64. Обїрвати щось: *убїрвáти, обыврвáти.*
65. Обривати молодї відростки з рослин, для підвищення їх врожайності: *пасимковáти, одчахáти.*
66. Одягати когось у звичайне вбрання: *одягáти, убирáти, рядїти, вболїкáти, парадїти, облачáти.*
67. Одягати когось у святкове вбрання: *парадїти, прибирáти, наряджáти.*
68. Опертися на щось, аби не впасти: *спёртися, зóпертися.*
69. Ошпарювати що-небудь кип'ятком: *пáрити.*

70. Пильнувати щось, когось: *дозирáти, стерегти́, сокоті́ти*.
71. Підкинути щось уверх: *підвє́речи*.
72. Полоскати щось: *полокáти, польокáти, мýти*.
73. Попускати, ослаблювати що-небудь міцно зв'язане, стягнуте: *полівля́ти, попускáти, посла́блювати*.
74. Прасувати одяг: *тигязовáти, вошоловáти, утю́жити, біглювáти*.
75. Прати одяг: *стіра́ти, жмы́кати, мýти*.
76. Прикрашати, надавати привабливішого вигляду кому-, чому-небудь, оздоблюючи чимсь: *параді́ти, прибирáти, прикрашáти, наряджа́ти*.
77. Причепитися до когось, чогось: *добра́тися, допа́стися, вла́пити, причепі́тися*.
78. Пробивати наскрізь, діривити щось: *цúравити, діра́вити*.
79. Псувати щось: *наскúдити, ни́щити, по́ртити, казі́ти*.
80. Різати на дуже дрібні частини: *дрюбі́цькати, дробі́ти, рі́зькати*.
81. Робити візерунки на стінах: *генгерювáти, генгеровáти, мальовáти, вальцувáти, мінтувáти*.
82. Робити ін'єкцію: *скіні́ти, дава́ти укол*.
83. Розбити що-небудь: *сказі́ти, показі́ти, розбі́ти*.
84. Розкидати, розгребти що-небудь: *росфúркати, розфýркати, розтурі́гати, розме́тати, розфі́кати, розфі́ркати*.
85. Розкрити, розібрати: *розонáдіти, розонáджити, розкрýти*.
86. Розпиляти щось (певну рідину): *фúкати, бры́зкати*.
87. Розхристати, розстебнути на грудях одяг: *розхри́стати, розпала́йдати, розкапчáти*.
88. Сіпати, шарпати щось чи когось: *тормосі́ти, тря́сти, моцовáти, сіпати*.
89. Скинути кого, що-небудь: *звє́речи, звє́рчи, вє́рти, шпúрити*.
90. Складати сіно у велику копицю: *кы́дати*.
91. Скубати пір'я: *пі́рити*.
92. Спожити, використати щось: *схосновáти, спожі́ти*.
93. Спокушати жінку, дівчину: *добивáтися, соблазня́ти, підманювати, звóдити*.
94. Спричинити появу позашлюбної дитини в жінки (про чоловіків): *звє́сти, підману́ти, підкопылі́чити скопылі́чити*.
95. Ставити кілки для квасолі чи помідорів: *ты́чити, коликовáти*.
96. Ставити клеймо на чому-небудь: *бийковáти, тавровáти, клеймі́ти, значі́ти*.
97. Стригти волосся комусь: *стри́чи, стрі́гти*.
98. Терти що-небудь на терці: *реселувáти, ресельовáти, те́рти*.
99. М'яти, тиснути, стискати щось руками: *м'я́цкати, м'я́ти, гма́тати, даві́ти, троці́ти, жма́кати, жма́тати, жня́кати*.
100. М'яти, розтираючи, перетворювати в м'яку масу картоплю тощо: *топтáти, мня́цкати, даві́ти, дусі́ти, колоті́ти, дру́цкати*.
101. Топтати, м'яти, приминати ногами під час ходіння, бігання: *топтáти, толочі́ти*.
102. Упирати чимсь: *запня́ти, упирáти*.

103. Ховати кого, що-небудь: *ховати, прятати*.
104. Ховати мертвого: *прятати, ховати, погрібати*.
105. Черпати що-небудь рідке: *стилати, черпати*.
106. Чистити, знімати, зрізати шкірку, оболонку, лушпайку і т. ін. з чого-небудь: *чістити, луніти, обрізовати*.
107. Чіпати руками: *кївати, мацати, перебирати, пїцькати* (знев.).
108. Шаткувати, сікти капусту для засолювання: *шатковати, січі, шахтовати, шинкувати, країти, кришїти, різати*.
109. Швидко збирати якісь речі: *схаповати*.
110. Швидко, поспіхом готувати їжу: *спіховати*.
111. Шкодити, псувати щось: *вредїти, портити, казїти*.
112. Штовхати щось: *дрыляти, тручати, штурхати*.
113. Штурхати когось: *рїгати, дігати, гїгати, трїчкати, штурїгати*.
114. Шукати що, кого-небудь: *глядати, ськати*.
115. **ЯКІ НАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ДІЇ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 30-40).** Наприклад: [*бїти йак чорта ў м'їху*] – дуже сильно бити.
116. **ЯКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 25-30).** Наприклад: [*напїдиєти ко'зу капустої*] – замість покарання створити кращі умови, ніж були.
117. **ЯКІ ПРИКАЗКИ ТА ПРИСЛІВ'Я З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 25-30).** Наприклад: [*сокотї цїр'а пїк'ї новїє / а здбрїл'а пїк'ї молодїє*].

3. ДІЄСЛОВА ЗВУЧАННЯ

1. Бажати господарям добра на Рїздвяні свята: *вїнчовати*.
2. Бекати, кричати, видавати звуки, властивї козї, вївцї: *бєкати, блїяти*.
3. Будучи свїдком, очевидцем або обїзнаною у певнїй справї особою, пїдтверджувати істиннїсть, пївильнїсть чого-небудь: *свїдчити*.
4. Вводити в оману кого-небудь словами: *дурїти, обманьовати*.
5. Вигукувати «їой», виражаючи здивування, захоплення, радїсть, горе, спївчуття та ін.: *їїйкати*.
6. Видавати звук [ф], випускаючи з шумом повїтря з нїздрїв, рота (про людей і тварин): *фучати, фурчати*.
7. Видавати звуки «кря-кря» (про птаха родини воронових); каркати: *крїкати, крїнькати, кїркати, крїкати, крїнкати, крїнчати*.
8. Видавати звуки «кудкудак» (про курку): *кудкудакати, коркодїкати, кокодїкати, кодкодїкати кудїхкати*.
9. Видавати звуки «мур-мур» (про котїв та інших котячих): *муркотїти, мурчати, мїркати, муркотїти, мурмотїти*.
10. Видавати звуки «няв-няв» (перев. про котїв): *мнївкати, нївкати, мнївчати*.

11. Видавати звуки «цвірінь-цвірінь» (про горобців та деяких інших птахів); щебетати: *цвірі́нькати, жі́вати, чві́рікати, чі́кати, чі́рікати, щебетáти* (за потреби диференціювати).
12. Видавати звуки, властиві гусям: *тетотáти, тáтати, тéтати дя́тати*.
13. Видавати низькі погрозливі звуки (про тварин): *гарчáти*.
14. Видавати одноманітні дрижачі звуки при польоті (про комах): *дзыжчáти, бызі́ти, тымзати, жу́жжáти, журжáти* (за потреби диференціювати).
15. Видавати пискливі звуки (про курчат та деяких пташок): *ці́пкати, пі́тькати, ця́пкати, пі́вкати, півчáти* (за потреби диференціювати).
16. Видавати своєрідні переливчасті звуки (про голубів, горлиць і т. ін.): *ворковáти, во́ркати, абрю́кати, авру́кати, ву́кати*.
17. Видавати специфічний звук унаслідок виходу повітря через рот зі стравоходу або шлунка після споживання їжі: *зрі́говати, відрі́говати, рі́гати*.
18. Видавати специфічні звуки (про індиків): *пулю́кати, ду́лькати, пуй́кати, ну́лькати, пі́вкати, півчáти*.
19. Видавати специфічні звуки (про качок): *ра́пкати, ре́пкати, ву́тькати, та́йкати*.
20. Вимовляти «хм», виражаючи іронію, здивування, глузування, досаду, сумнів і т. ін.: *ухмы́лятися, хмы́кати*.
21. Вимовляти свистячі звуки як шиплячі: *шепеля́вити, фы́фляти*.
22. Висловлювати незадоволення чим-небудь; нарікати на неприємності, біль, горе і т. ін.; ремствувати: *жа́ловатися, ска́ржитися, нарі́кати, бі́дкатися*.
23. Висловлювати побажання про здійснення чого-небудь: *бажа́ти, зы́чити*.
24. Відмовляти комусь у проханні: *відка́зовати*.
25. Гавкати, видавати уривчасті звуки (про собак, лисиць та деяких інших тварин): *га́вкати, брехáти, ла́яти*.
26. Гикати, видавати різкі уривчасті звуки зазвичай після їжі: *щі́кати*.
27. Говорити «фе», виявляючи огиду чи осуд: *фе́кати*.
28. Говорити занадто швидко, не зовсім розбірливо: *дротоні́ти, тросконі́ти, тро́цкотáти, троскотáти*.
29. Говорити невдоволено, сердито: *бубоні́ти, бурмоті́ти, бурчáти*.
30. Говорити невиразно, тихо: *мы́мляти, м'я́кати*.
31. Говорити незрозумілою (чужою) мовою: *шва́ркати, шварконі́ти, беленді́ти*.
32. Говорити неправду: *брехáти, го́зянити, залива́ти, лапи́ти*.
33. Говорити нерозбірливо, у ніс: *гу́гнати, гундоні́ти, гундо́сити*.
34. Говорити ніжно, лагідно: *цьоконі́ти, щебетáти, мед лі́ти*.
35. Говорити пронизливим і тонким голосом: *ля́скати, в'я́чати, ві́скати, дзя́вкати, пі́вкати, пи́щати*.
36. Говорити щось безглузде, нерозумне, без усякого змісту: *базі́кати, беленді́ти, лопоні́ти, патя́кати, фльо́кати, пы́сковáти* (усі знев.).
37. Говорити, вимовляти щось дуже тихо, пошепки: *шептáти, шушу́кати*.

38. Голосно говорити, кричати: *верещати, гáркати, го́йкати, гриміти, галама́нити, ре́мбати, ры́кати, рыча́ти, трі́щати.*
39. Голосно плакати, голосити: *ревáти, ре́мбати, заводі́ти, захо́дитися, в́іти* (знев.), *бу́тити* (знев.), *бе́вкати* (знев.), *де́рти гертанкы́* (знев.).
40. Голосно сміятися, реготати: *смíятися, ре́гонітися, ви́цір'ятися, ви́шкір'ятися, шкі́ритися* (знев.), *лы́битися* (знев.), *ржáти* (знев.), *лы́бити клóнцы, шкі́рити зу́бы* (знев.).
41. Давати кому-небудь пропозицію, вказівку, як діяти в яких-небудь обставинах, допомагати добрим словом у скруті: *ра́дити, сові́товати, ра́яти, підде́ржувати.*
42. Давати комусь відповідь на питання, звертання тощо: *відповідáти, відка́зувати.*
43. Давати обіцянку кому-небудь; зобов'язуватися зробити щось, діяти певним чином: *обіця́ти, обіща́ти.*
44. Дзявкати, пискливо гавкати (про щенят): *дзя́вати, дзя́вкати, дзя́пкати, тья́кати, ця́кати, ця́хкати.*
45. Домовлятися про щось: *догово́рюватися, токмі́тися.*
46. Дорікати кому-небудь: *докор'я́ти, упріка́ти.*
47. Жартувати: *фі́льова́ти, смішкова́тися.*
48. Загальне значення 'говорити': *говорі́ти, бала́кати, казкова́ти, глаго́лити, каза́ти, приповіда́ти.*
49. Заїкатися, говорити, зупиняючись, мимоволі повторюючи окремі звуки, з труднощами добираючи слова: *загы́коватися, гы́кати.*
50. Запобігливо, догідливо просити, умовляти кого-небудь: *па́нькати, умаля́ти, упрáшовати.*
51. Звертатися до когось на «ти»: *ты́кати.*
52. Звертатися до старшої за віком людини на «ви»: *вы́кати.*
53. Зводити наклепи на когось, щось: *оббрі́ховати.*
54. Інформувати кого-небудь про щось; повідомляти: *опові́стити, оголосі́ти.*
55. Канючити, настирливо й жалібно (часто до набридливості) просити що-небудь у когось: *ны́ти, кванча́ти, га́йдати, да́йчити.*
56. Картавити, неправильно вимовляти звук [p]: *тры́нькати, дры́нькати, кы́рта́вити.*
57. Категорично заперечувати, не погоджуватися з ким-, чим-небудь у чомусь: *перенчелова́ти.*
58. Кашляти: *ка́шлати, бугы́кати.*
59. Клекотати, кипіти з шумом (про рідину): *клекоті́ти, булькоті́ти, булькотáти, бу́лькати.*
60. Кликати, запрошувати когось прийти, з'явитися куди-небудь із певною метою: *кли́кати, просі́ти.*
61. Критикувати когось: *грозі́ти, псовáти, ганьбі́ти, критиковáти.*
62. Кукурікати, видавати звук «кукуріку» (про півня): *пі́ти, кукурі́кати.*

63. Наврочити, принести горе, заподіяти нещастя, нашкодити кому-небудь словами (за забобонними уявленнями): *перехваліти, вречі*.
64. Насміхатися, висміювати чиї-небудь дії, вчинки; глузувати: *збытковáтися, іздівáтися*.
65. Наставляти, повчати когось: *наставляти, направляти, учіти, вошколовáти*.
66. Настирливо розпитувати, намагаючись дізнатися про кого-, що-небудь: *вызвідóвувати*.
67. Ненароком, мимоволі виказати те, чого не слід було розголошувати: *проговорітися, розколóтися*.
68. Нещиро вихваляти, догоджаючи комусь, запобігати перед ким-небудь: *стелітися*.
69. Обговорювати, обмовляти когось: *обговóрювати, обсуждáти*.
70. Передавати кому-небудь, доводити до чийого-небудь відома на словах доручення, прохання і т. ін.: *передавáти, переказóвати*.
71. Переказувати, розповідати, передавати своїми словами почуте або прочитане: *розказóвати, переказóвати*.
72. Питати кого-небудь про щось: *звідати, звідатися*.
73. Під'юджувати, умовляючи, переконувати кого-небудь у чомусь, спонукати до певного вчинку, дії і т. ін.: *накрúчóвати, натúковати, підговóрювати*.
74. Піддавати прокляттю що-, кого-небудь: *проклинáти, лáяти, кля́сти, боговáти*.
75. Піддати розголосові, обнародувати що-небудь; пустити чутку, поговір: *розголосіти, розтрубіти*.
76. Підлещуватися солодкими словами з корисною метою, підлабузнюватися: *підбрíховатися, підлізóватися*.
77. Повискувати (жалібно, радісно або з нетерпінням), стиха вити (про собак та інших тварин): *скавчáти, скавуліти, скычáти*.
78. Повідомляти про кого-, що-небудь в адміністративні органи: *донóсити, заявляти, мендовáти*.
79. Попереджати кого-небудь із погрозою про покарання; грозити покаранням: *угрожáти, стра́шити, грозіти*.
80. Порекомендувати, даючи добру характеристику кому-небудь, порадити, підказати звернути увагу до когось у якійсь справі: *підказáти, порáдити, посовітовати*.
81. Постійно надокучати причіпками, докорами, виражаючи невдоволення: *н́йти, грýзти, кумáрити, доїдáти, піліти*.
82. Поширювати плітки про когось, щось: *пльтковáти, обговóрювати, оббрíховати, брехáти* (знев.)
83. Присягати перед Святим Письмом (як правило, зарікатися не пити): *божітися, зарікáтися, закладáтися, заклинáтися*.
84. Ревіти, ревити, видавати гучний протяжний крик (про велику рогату худобу): *ревіти, р́кати, рычáти*.

85. Різкими, образливими словами виносити осуд, виражати незадоволення: *ганьбіти, обзывать, псовати*.
86. Різко відповісти комусь на питання, звертання тощо: *відрубати, відрізати, облімати*.
87. Розповідати комусь свої секрети: *признаватися, сповідатися*.
88. Розповідати, повідомляти усно щось про кого-, що-небудь; передавати словами бачене, пережите і т. ін.: *розказувати, приказувати*.
89. Сваритися: *вадитися, сваятися, гъркатися, войовати*.
90. Свистіти: *фітькати, свистіти*.
91. Сказати відверто про свій стан, свої вчинки і т.ін.; признатися в чому небудь: *проговорітися, признатися*.
92. Скрекотати, видавати різкі короткі й часті, схожі на тріск, звуки (про сороку): *скрекотати, стрекотати*.
93. Сокорити, видавати короткі, уривчасті звуки «ко-ко» (про курей): *клóкати, квоктати*.
94. Сперечатися, доводячи що-небудь: *доказуватися, пертися*.
95. Співати: *співати, вїти* (знев.).
96. Тихо ревіти (про худобу): *бутіти*.
97. Усно обмінюватися думками, вести розмову, бесіду з ким-небудь: *казковати, говоріти*.
98. Хвалити себе, щось своє, своїх близьких: *хвалітися, выхвалятися*.
99. Хропіти, видавати хриплі звуки у сні: *хрпїти, хрпїти, харчати, хрпті*.
100. Через дефекти мовлення (частіше через відсутність зубів) надмірно вживати звук [ф]: *фóфлати, фáфрати*.
101. Чхати, мимоволі судорожно видихати повітря носом і ротом, видаючи різкі звуки, шум (при подразненні носоглотки): *чіхати, апчіхати*.
102. **ЯКІ НАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ЗВУЧАННЯ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 15-20).** Наприклад: [гáйдати^е ги коўдои] – жалібно й настирливо просити.
103. **ЯКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ДІЄСЛОВАМИ ЗВУЧАННЯ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 10-15).** Наприклад: [свіснуті^е ў два пёрсты] – щось зробити без труднощів.
104. **ЯКІ ПРИКАЗКИ ТА ПРИСЛІВ'Я З ДІЄСЛОВАМИ ЗВУЧАННЯ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 15-20).** Наприклад: [о^вб'іц'аў Бог да́ти^е / лиш трéба почи^ека́ти^е] – коли чогось довго чекаєш і не можеш дочекатися.

4. ДІЄСЛОВА НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ СПОЖИВАННЯ ЇЖІ

1. Бути дуже вибагливим у їжі, намагатися їсти тільки щось смачне: *выбагáти, перебирáти, лізькати, пилновáтися*.
2. Викликати їжею огиду до чого-небудь: *учемері́тися, скáрїдовáтися*.

3. Висмоктувати молоко, рідину з помий, залишаючи гущу (про поросятко): *цьопкати*.
4. Відгодувати когось: *підкішкати, вьікохати*.
5. Відчувати нестримне бажання їсти: *зголодніти, забажіти, лакомитися, проголодátися*.
6. Відчувати спрагу, мати бажання пити: *жаждати, жаждатися, засьяти, мати жажду*.
7. Годувати груддю дитину: *плекати, корміти, давати цьйцьку*.
8. Годувати кого-небудь: *годовати, корміти, давати їсти*.
9. Годувати кого-небудь скоромною їжею в піст: *пóрзнити*.
10. Годувати смачною їжею кого-небудь: *кішкати, кошкати, пилновати*.
11. Гризти з характерним звуком (про гризунів): *шкоробчіти, грїзти*.
12. Довго не їсти, внаслідок чого втратити апетит: *переголодніти*.
13. Досхочу наїстися чого-небудь рідкого способом вмокання в нього чогось іншого: *намачátися*.
14. Дотримуватися посту, не їсти скоромного: *пóстити, пóстувати*.
15. Жлуктити, пожадливо й багато пити: *жлуктати, жлоктати, льóгати, дудлити, цмúлити, лигати*.
16. Жувати, голосно прицмокуючи губами; плямкати ротом: *чáвкати, чáмкати, чáмати, чмакати, чáпати, чáпкати, цопкати*.
17. З'їсти або випити чого-небудь кислого: *закваснітися*.
18. З'їсти або випити чого-небудь солодкого: *засолодітися*.
19. Забивати собі горло великим шматком їжі: *давítися* (знев.), *пхátися* (знев.).
20. Захлинутися від випадкового потрапляння рідини до трахеї: *захлыснúтися, захльцнúтися*.
21. Їсти без апетиту, перебираючи (про людину): *дзьóвбати, пьіцькати*.
22. Їсти ввечері: *вечеряти, їсти на вечерю*.
23. Їсти вранці, на сніданок: *снідати, фрьштитиковати, їсти рано*.
24. Їсти дуже мало, трішки: *замітоватися*.
25. Їсти з великим апетитом: *наминати* (жарт.), *уплітати* (жарт.), *тёрти* (ірон.), *рубати* (ірон.), *лупати* (знев.), *темлєвити* (знев.), *жёрти* (знев.).
26. Їсти з характерним шумом, жадібно глитати (про людину чи тварину): *хлáпкати*.
27. Їсти рідку страву, набираючи ложкою: *сёрбати, сьóрбати, хліпати, хлебтати* (знев.).
28. Їсти що-небудь малопоживне, одноманітне: *давítися, пхати в себе*.
29. Їсти що-небудь після чогось випитого або з'їденого; закушувати: *закусувати, закусювати, заїдати*.
30. Їсти що-небудь хрустке, переважно підсмажене: *шкрумати, хрупкати, хрубоніти, хрускати*.
31. Їсти, жувати що-небудь з хрускотом: *хрумтіти, хрубоніти, хруптіти, хрупкати, тріцати, хрустіти*.

32. Їсти, насолоджуючись смаком чого-небудь: *смаковати*.
33. Їсти, пити, підбираючи страву, питво язиком: *лизати, лизькати, хлебтати* (знев.).
34. Ковтати їжу, не пережовуючи її старанно: *гольовгати, гльгати*.
35. Ковтати, проштовхувати пережовану їжу або питво в стравохід: *промыкати, прожерати, гльовцати, лигати, глитати, глотати*.
36. Куштувати, з'їдати або випивати трохи чого-небудь для проби: *кушати, куштувати, провбовати*.
37. Міцно здавлюючи зубами, роздрібнювати що-небудь тверде: *грызти, розкушувати, глодати*.
38. Набратися сили внаслідок тривалого підгодовування: *підкішкаться, укріпнути*.
39. Надто повільно, неакуратно, неестетично (неприємно для оточуючих) їсти: *ма́мляти, мимкати, мамрати, жнякати*.
40. Наїдатися зверх міри; об'їдатися: *переїдати, переїдатися, об'їдатися, свінити* (знев.), *обжиратися* (знев.).
41. Неохоче їсти: *мы́мляти, мы́млати, лизькати, пыцькати*.
42. Нічого не їсти, голодувати: *голодувати, недоїдати, по́стити, по́стувати*.
43. Облизувати собі губи в передчутті чогось смачного, ласощів: *облизуватися*.
44. Ослабнути від голоду: *вы́голоднітися, віднепасти*.
45. Перебиватися якими-небудь мізерними харчами: *животітися*.
46. Пити алкогольні напої: *піти, закладати, бухати* (знев.), *жерти* (знев.).
47. Пити напій малими ковтками, насолоджуючись ним: *смаковати, хлыцькати*.
48. Пити, вбираючи рідину язиком (про тварин): *хлебтати, хлапкати*.
49. Повільно їсти, пити що-небудь, визначаючи, оцінюючи смакові якості споживаного: *смаковати*.
50. Повторно пережовувати їжу, що повертається з шлунка в ротову порожнину (про деяких жуйних тварин), ремігати: *мерендзати, руметати*.
51. Погано жувати їжу беззубим ротом: *шы́шлити, ча́пкати*.
52. Пожадливо, великими ковтками, з характерним звуком ковтати рідину: *гу́лькати, гыльгати*.
53. Почати щось їсти, але не до кінця: *поку́ськати, попыцькати*.
54. Пригоститися, почастуватися: *посіловатися, погоститися*.
55. Пригощати, частувати; пропонувати їжу і питво: *сіловати, гостити, чéстовати*.
56. Прицмокувати під час жування: *пляркати, цмокати, цопкати*.
57. Пропити гроші, особисте майно: *пропіти, просадіти, прожерти* (знев.).
58. Роздрібнювати, розминати їжу в роті: *жвати, жувати*.
59. Розкушувати, розгризати, видобуваючи зернятко насіння, горіхів і т. ін.: *лузати, лу́жити, глондзати, лупіти, цопіти*.
60. Смачно їсти (переважно про свиню): *халявкати, хлантати*.
61. Споживати їжу серед дня, між сніданням і вечерею; їсти обід: *обідати, полудновати, полуденковати, їсти на обід*.

62. Споживати їжу: *їсти, йїсти, хрїмати* (жарт.), *гáмати* (дит.), *хосновáти*.
63. Споживати смачну й калорійну їжу: *кохáтися, кóшкатися, кїшкатися, пилновáтися*.
64. Спожити зіпсовану їжу або отруйні речовини, отруїтися: *отравїтися, зотровїтися, учемерїтися*.
65. Спробувати, скуштувати що-небудь їстівне: *искушати, покушати, попробувати*.
66. Ссати, рухами губ і язика втягувати в рот яку-небудь рідину; смоктати: *ссáти, сосáти, смоктáти, цьїцяти, цьїцати, цомфлати, цюцяти, цьóняти*.
67. Трохи поїсти, нашвидкуруч перекусити: *заверéчися, перехопїти, перекусїти, заморїти червачкá*.
68. Уживати скоромну їжу в піст: *скорóмитися, порзнитися*.
69. Унаслідок постійного переїдання чи надмірного споживання алкоголю нажити хвороби: *дожéртися* (знев.).
70. **ЯКІ НАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ДІЇ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 20-30).** Наприклад: [*хлéпче ги пес*] – про людину, яка чавкає під час прийому їжі чи напоїв.
71. **ЯКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 10-20).** Наприклад: [*д'їти скóро ўха обїйд'áт*] – хтось живе у великій скруті.
72. **ЯКІ ПРИКАЗКИ ТА ПРИСЛІВ'Я З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 15-20).** Наприклад: [*з лиц'á водбї не нїти / а ўбї знáла пирогбї л'їнїти*] – перед одруженням слід звертати увагу не на зовнішність, а на працьовитість жінки.

5. ДІЄСЛОВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Аналізувати; досліджувати, розкладаючи на складові частини: *аналїзовáти, розкубáти, розжóбувати, жакáти, розкладáти по пóлочках*.
2. Вважати; мати якусь думку; думати, гадати: *дўмати, гадáти, щитáти*.
3. Вважати за можливе: *допускáти, припускáти, допуцáти, припуцáти*.
4. Вертітися на думці; не виходити з думок: *вертїтися в голóві, бїти на дўмцї / гáдцї, не йтї з гáдкы*.
5. Видумувати, вигадувати, придумувати щось: *выгáдовати, выдўмувати, придўмувати, выдумóбувати, придумóбувати, фантазовáти*.
6. Визнавати; вважати дійсним, законним, стверджувати своєю згодою, позитивним ставленням право на існування кого-, чого-небудь: *вызнавáти, признавáти*.
7. Викликати у своїх думках, своїй свідомості який-небудь образ, картину, дію і т. ін.: *представлѣти, уявлѣти*.
8. Вирішувати; роздумуючи, обмірковуючи, доходити до якого-небудь висновку: *рїшáти*.

9. Висновувати (робити висновок): *робіти в́исновок*.
10. Відкривати; викривати, виявляти те, що було таємницею, невідомим; розкривати: *відкрыв́ати, выкрыв́ати, розкрыв́ати, в́ичислити*.
11. Враховувати, брати до уваги; зважати на що-небудь: *враховува́ти, диві́тися*.
12. Втратити здоровий глузд, збожеволіти: *здурі́ти, сплы́тїти, згу́лавїти* (знев.), *зый́тї з рóзуму*.
13. Втрачати пам'ять: *забы́ватися*.
14. Дійти до певного висновку: *досуді́ти, дорахову́ватися*.
15. Доводити; підтверджувати істинність, правильність чого-небудь фактами, незаперечними доказами; доказувати: *підтвє́рджовати, докáзовати*.
16. Досліджувати; піддавати що-небудь ретельному розгляду з метою пізнання, вияснення чогось: *розбирáти, дослі́джовати*.
17. Думати; розмірковувати над чим-небудь; мислити: *ду́мати, розду́мувати, гадáти, гадковáти*.
18. Думати; спрямовувати свої думки на кого-, що-небудь: *ду́мати*.
19. Забути: *забы́ти*.
20. Задумуватися; зосереджено думати, розмірковувати над чимось, про кого-, що-небудь: *заду́моватися*.
21. Згадати: *здогадáтися, спóмнити, згадáти, догадáтися*.
22. Зіставляти; порівнювати щось із чим-небудь або між собою: *порів́нювати*.
23. Зрозуміти що-небудь, розібратися у комусь, чомусь: *пóняти, допéтрати, дойти́*, перен. *переварі́ти*, перен. *розкусі́ти*, перен. *докопáтися*.
24. З'ясувати; досліджуючи, робити ясним, зрозумілим що-небудь: *выясн́яти*.
25. З'ясувати; довідатися, дізнатися про щось: *в́ьяснити, дознáтися*.
26. Мріяти, створювати в уяві образ когось, чогось; поринати в мрії: *мрі́яти, ду́мати*.
27. Навчати когось, передавати кому-небудь знання, уміння, досвід: *учі́ти, вошколовáти*.
28. Намагатися зрозуміти суть чого-небудь; вникати в що-небудь: *вникáти, дохóдити*, перен. *копáти*, перен. *докóпуватися*.
29. Пам'ятати: *памня́тати, по́мнити, тямі́ти*.
30. Переконатися; дійти до якогось висновку, думки, рішення, віри у що-небудь на основі якихось доказів, спостережень, роздумів: *убіді́тися*.
31. Повертатися до свідомості зі стану непритомності, забуття: *опамня́татися, прочу́нятися, отямі́тися, очу́хатися, прийти́ до т́ямы*.
32. Погодитися; бути згодним з ким-, чим-небудь; визнати що-небудь правильним, доречним; підтримати когось: *згóдитися, согласі́тися, попусті́ти*.
33. Признавати; вважаючи правдивим, справедливим що-небудь, погоджуватися з чимсь, стверджувати що-небудь; визнавати: *вызнав́ати, признав́ати*.
34. Розбиратися в чому-небудь; розуміти, тямити: *розбирáтися, кумéкати, тямі́ти*.

35. Розуміти; сприймати, осягати розумом: *розуміти, розбиратися, доганяти, схánувати, пéтрати, кумéкати*.
36. Удаватися в зайві й непотрібні міркування: *мудровáти, умнічати*.
37. Усвідомлювати, знати: *уявляти, представляти, знáти*.
38. **ЯКІ НАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ДІЇ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 5-10).** Наприклад: [*роʹзум'іти^{с'а} / ги пес у слівах*], знев. – зовсім нічого не розуміти.
39. **ЯКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 5-10).** Наприклад: [*схánувати^е на л'оʹту*] – швидко розуміти, сприймати інформацію.
40. **ЯКІ ПРИКАЗКИ ТА ПРИСЛІВ'Я З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 5-10).** Наприклад: [*інди^ек думаў та ў суп попáў*], жарт. – так кажуть про людину, яка занадто довго над чимось розмірковує.

6. ІНШІ ДІЄСЛОВА

1. Бачити: *ві́дiти*.
2. Берегтися, бути пильним, обережним, остерігатися: *соко́ти́тися, ва́роватися*.
3. Блювати, мимовільно викидати з шлунка через рот спожиті продукти харчування: *рига́ти, блюва́ти, рва́ти, верта́ти*.
4. Бути в стані бродіння (про рідину): *кíснyти*.
5. Бути здібним до чого-небудь: *бýти валóвиним*.
6. Бути фізично здоровим: *берува́ти*.
7. Бути хресним батьком, тримати в церкві дитину під час хрещення: *держáти, кúмити*.
8. Вдихати й видихати дим якої-небудь речовини, переважно тютюну: *куру́ти, палі́ти, смалі́ти, каді́ти* (знев.).
9. Вередувати: *воєті́ти, капризова́ти*.
10. Вести безтурботне, розгульне життя: *бітангова́ти, лодарьова́ти*.
11. Виконувати обов'язки старости на весіллі: *старостува́ти, ста́ростити, тамадова́ти*.
12. Вести домашнє господарство, виконувати різну домашню роботу: *домáрити*.
13. Витискувати струмінь, вузьку цівку молока при доїнні: *ці́ркати*.
14. Витрачати гроші: *кільтовáти, трýнькати*.
15. Відпочивати: *спочивáти, віддыхáти*.
16. Вкриватися потом, пітніти: *поті́ти*.
17. Гидувати, відчувати огиду, відразу: *бры́ді́тися, ме́рзитися, скáрідоватися*.
18. Господарювати: *газдова́ти, хазяйнува́ти*.
19. Гратися: *ба́витися, і́гратися*.
20. Дивитися: *позира́ти, позира́тися, ні́кати, диві́ти, диві́тися*.
21. Дівувати: *діво́чити, молоді́чити*.

22. Довіряти: *вірити, віровати, довіряти*.
23. Дрімати: *дрімати, ключіти* (зневаж.), *кімарити*.
24. Дружити: *цімборовати* (про чоловічу дружбу), *пайтáшити* (про жіночу дружбу), *дружіти*.
25. Жити в тяжких умовах, зазнаючи недостачі в усьому: *животіти, бідовати*.
26. Журитися: *жури́тися, грі́зтися*.
27. Забруднитися сажею: *учорнитися, зачерні́тися, в́ймаститися*.
28. Завагітніти поза шлюбом: *скопылі́читися, залеті́ти, звéстися*.
29. Завагітніти: *забе́ре́менніти*.
30. Заздрити: *заві́довати, за́видіти*.
31. Зазіхати на чийсь посаду на роботі: *начі́ти, підсі́дати, ви́їдати*.
32. Закінчувати робити що-небудь: *доона́діти, дочині́ти, доробі́ти*.
33. Захотіти чого-небудь: *забажа́ти, зако́ртіти*.
34. Здалеку показатися червоним: *зачерлені́тися*.
35. Зітхати: *охті́ти, сахті́ти*.
36. Зсідатися при кип'ятінні (про несвіже молоко): *зва́рюватися, відварі́тися, згу́рдитися, зву́рдитися, згу́рджуватися, згу́рдюватися*.
37. Капати: *ця́пкати, ця́пати, ка́пкати, ка́пати*.
38. Клякнути, дуже змерзши, ставати малорухоми́м, утрачати чутливість: *дубі́ти, дере́віти, дере́в'яніти, за́кляка́ти, ко́літи, ца́піти*.
39. Могти: *мочи́, берува́ти*.
40. Намагатися особливо не напружувати власні фізичні й розумові здібності: *розсла́битися, розлі́нітися, полі́вити си*.
41. Напрацюватися: *наробі́тися, напахáтися, нагарова́тися, намотáтися*.
42. Народжувати дитину: *ро́дити*.
43. Нюхати: *на́хати, ню́хати*.
44. Опиратися, не слухатися порад чи засторог інших: *пе́ртися, упира́тися, ко́равитися*.
45. Парубкувати: *легі́нити, фраєрова́ти*.
46. Пліснявіти: *плі́сніти, плі́снявіти, цві́сті, брэ́зкнути*.
47. Поводитися нахабно, нечемно: *наглі́ти, борзі́ти, бурі́ти*.
48. Помирати, проживати останню мить життя: *спочивáти, конáти, відхо́дити, поку́тати, здыха́ти* (зневажл.), *дотіга́ти*.
49. Працювати при поганому освітленні, напружуючи зір: *слі́пати, слі́пкати, слі́пкува́ти*.
50. Прибирати в хаті: *хари́ти, порáяти, порядкова́ти, пуцува́ти, наво́дити порядкы*.
51. Просити милостиню: *жебракова́ти, ковдова́ти, товдова́ти*.
52. Радіти кому, чому-небудь: *ра́доватися, раді́ти*.
53. Ревнувати: *ревнова́ти*.
54. Робити щось неякісно: *ба́брати, вару́цкати, шу́пати, робі́ти хоть йа́к*.
55. Робити щось своє, не звертаючи увагу ні на кого: *то́мбати*.

56. Робити дуже багато, працювати без відпочинку: *надрыва́тися, паха́ти, вка́ловати, би́ти собо́в, гарова́ти в єдну́ габу́.*
57. Робитися фізично слабким, погано виглядати: *кы́лавiти, ны́дiти.*
58. Скуснути (про їжу): *зиемтiти, прокы́снути, скы́снути.*
59. Сльозити: *слы́завити, слы́зiти.*
60. Смердіти: *воня́ти, смердiти.*
61. Соромитися: *ганьби́тися, стыдiтися, встыда́тися.*
62. Стікати кров'ю, кровоточити: *кырва́вiти, крoвля́нiти.*
63. Ставати погордливим, самовпевненим, зверхньо, зневажливо ставитися до інших: *зазнава́тися, возно́ситися, провкáзоватися, не́стися.*
64. Стомитися: *зморiтися, ухля́ти, зму́читися.*
65. Сумувати: *банова́ти, сумова́ти, журiтися.*
66. Схопити нежить, почати шмигати носом: *смoркати, шма́ркати.*
67. Успішно виконувати, яку-небудь роботу, певні обов'язки і т.ін.: *справова́тися.*
68. **ЯКІ НАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ДІЇ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 10-20).** Наприклад: [*ба́ви^ети^ес'а йак малá д'ітіна*] – захопитися грою.
69. **ЯКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 5-10).** Наприклад: [*шчoс' у ха́шчи^е здо́хло*] – трапилося неможливе.
70. **ЯКІ ПРИКАЗКИ ТА ПРИСЛІВ'Я З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ? (НАПИСАТИ 15-20).** Наприклад: [*не журiс'а / наї с'а ку́ри жур'ат*] – так жартівливо розраджують людину, яка дуже переживає.

ДИТЯЧА ЛЕКСИКА

I. Назви транспорту:

1. Автобус: *атобус, катобус, тобусь, лотобусь, бусь*.
2. Автомашина, поїзд: *тюх-тюх, ту-ту, бум-бум, піп-піп, ті-діт, у-у, чух-чух*.
3. Вантажний автомобіль (вантажівка): *амась, камась, бума*.
4. Машина: *бібіка, бі-бі, бін-бін, тря, бібібка, бібка, бу, бі, бума, сьіна, тидіт, піп-піп*.
5. Трактор: *тахтой, татой, траток, трактор*.
6. Літак: *самайот, масайот*.
7. Корабель: *коябэль, кояблек*.

II. Назви овочів, фруктів, дерев, ягід, грибів, квітів, трави:

8. Яблуко: *буця (-о), бальо, балько, банько, ваку, лябуко, ябоцько, буцьо, ябуко*.
9. Ананас: *нанас, нас, анас*.
10. Банан: *анан, бана*.
11. Кукурудза: *кукуза, куюза, кукуюза*.
12. Ягода (всяка): *буба, боба, буда, тога, ягодка, годда*.
13. Малина: *майіна*.
14. Капуста: *путья, цусьта, путьта, апусьтя, пуста*.
15. Квасоля: *пойка, куля, соля, ольоля, патюля, патулька, пасолька*.
16. Картопля: *боля, іпка, буя, буля, іпа, ішка, котя, цупа, юцка, коки, компікі*.
17. Цибуля: *булька, буля*.
18. Помідор: *помідока, мідока*.
19. Груша: *гуся, юся, гуська, глуська*.
20. Слива: *сівка, сива*.
21. Соняшник: *йошник, потонясник*.
22. Виноград: *гезьно, езьно*.
23. Гриб: *гиб, гйиб*.
24. Морква: *моква*.
25. Огірок: *огійок*.
26. Фіалка білого кольору: *біалка*.
27. Ромашка: *омаська*.
28. Дерево: *деволе, деєво*.
29. Квітка: *цяця, чіча*.
30. Трава: *тая, тйавá, тйавічка*.

III. Назви дій:

31. Пити – *пітоньки, пий-пий, піпи*.
32. Їсти – *гам, гамати, гамкати, ічкати, ням-ням, їсткати, їстонькати, її, іці, їці, тяти, гамці, ам-ам, їсю*.

33. Кусати, вкусити – *ку́сі, кусь, кусь-кусь, ку́ськати*.
34. Ссати грудь – *цьо́нькати, ці́цяти, ці́оняти, ці́ці*.
35. Ссати соску – *ці́ці, цьо́нькати, гуль-гуль*.
36. Небезпечно, кусає – *кусь-ку́ся, ку́ськає, бі́бі*.
37. Попектися, попечешся: *хи, бі́бі*.
38. Як говорять до малих дітей, коли вони стають на ноги, пробують самостійно стояти: *диб, ді́бці, дуб́ці, ді́боньки, дибу́ні, дибу́сі, дибу́сеньки, дибу́ночки, дубо́ві но́жки*.
39. Підплигувати, стоячи на місці, гопати: *гуц-гу́ці, гуль-гу́ці, гоц*.
40. Іти, ходити: *ді́бці, ді́бки, дибу́ні, тап-тап, то́пати, дубати, хо́ці*.
41. Іти (проситися) на руки: *го́па, го́пі, на ю́цьки, у́цьки, а-а*.
42. Іти з рук: *е-е*.
43. Бери: *на*.
44. Звертання до малих дітей, переважно немовлят: *агу́, агу́сі*.
45. У долоні плескати: *ла́дки, ла́дусі, ла́дусеньки, то́пі-то́пі, та́пі-та́пі, те́пці, та́пцяти, то́сі*.
46. Дути: *фу, пу*.
47. Не можна: *но-но, няй-няй*.
48. Не дам: *ндам*.
49. Купатися, купати: *ку́пці, ку́пі-ку́пі, ку́пі, тляп-тляп, чуп-чуп, цюп-цюп, ку́пку*.
50. Дай, дати (мені): *а́мі, ам-ам, дяй, ай*.
51. Лякати: *гу-гу, бу*.
52. Падати, впасти, поняття падання: *бух, бусь, бе́сі, бу́сі, бубу́х, бубу́сі, бу́шки, пук-пук*.
53. Упадеш: *бух, бебесі́, бебех*.
54. Гуляти: *гу́лі, га́йта, га́йту, га́йти, тпру́ті, пруті́, бум-бум, па́на*.
55. Іти гуляти на вулицю: *бум-бум, бам-бам*.
56. Іти по воді: *чап-чалáп*.
57. Йде собака: *а́га, га́ва*.
58. Іду: *ду, дю, дуду́*.
59. Котити, котитися: *кіть-кіть, куль-куль, коть-коть*.
60. Різати: *чік-чік, цьо́ні, чі́ки, чик*.
61. Гойдати: *го́йда, лю-лю*.
62. Плакати: *ню́ні, па́кати, ню́няти*.
63. Цілувати, поцілувати: *цьом, цьо́мати, да́ти бу́зі, да́ти ро́та, цю́мці, цюм-цюм*.
64. Поцілунок: *цьом, цьо́мка*.
65. Їхати: *тпру́тьу́, га́тьта-війо, врум-врум*.
66. Спати: *пай-пай, спáтки, гу́пу-ніч, лю́лі, чу́ккати, спáтоньки, лю́лькати, бай, пай, лю́ляти, бо́ня, бо́няти, а-а-а-а, га́ю-га́ю, лю́лі-лю́лі, па́ти*.
67. Танцювати: *чу́ки*.

68. Бити: *бий-бий*.
69. Сідати: *сюп-сюп, сју́пці, сју́пати, сядькати, цю́цю, го́пати*.
70. Колисати: *а-а-а, лю-лю, люлі-люлі, ни-ни, люляти*.
71. Бігти: *бізяй-бізяй*.
72. Гавкати: *гав-гав*.
73. Кататися: *ката́шин*.
74. Випускати сечу: *пішати, пісь, пісяй, пісьнути*.
75. Ховатися – шукати: *куку́*.
76. Вода тече: *буль-буль*.
77. Дай мені: *а́мі, ам-ам*.
78. Відкрий: *сі́нга*.

IV. Назви відчуттів, станів, властивостей, ознак:

79. Щось солодке: *ме́дьо, ме́дя, ме́дько, ке́ка*.
80. Холодно, холод: *дју́дя, дју́дено, дју́дька, зју́зя*.
81. Мокро: *мо́ко-мо́ко*.
82. Страх: *та́ва*.
83. Щось гаряче, вогонь: *бо́жа, бо́зя, пиць, кусь, піць, піцька, пінь-пінь, жї́жа, пік-пїк*.
84. Щось велике: *ві́ка (-е)*.
85. Щось мале: *мі́ньке*.
86. Гострий, колючий предмет: *дју́гі, куць, ку́нька, цю́о́ня*.
87. Біль, ранка: *бу́бу, бі́бі, бі́ба, ва́ва, ва́вка*.
88. Поганий, щось погане, недобре: *ка́ка, бе́бе, фе, бе́ка, ля́ка*.
89. Гарний, щось гарне: *ци́ця, чї́ча, чї́чка, ля́льї*.
90. Хвороба, те, що болить: *бу́ба*.
91. Тихо: *чі́т, цї́т, чї́т-чї́т, тсь*.
92. Нема: *ма, мї́ма, мма*.

V. Назви предметів:

93. Загальна назва іграшки: *ця́ця, ля́ля*.
94. М'яч: *коп, гол, ма́цько, бо́мка, м'я́ц*.
95. Поп-їт (дитяча іграшка): *пі́т*.
96. Лялька: *ля́ля*.
97. Машинка: *пі́п-пі́, пі́мка, пі́шінка, пі́ші́на, бі́п-бі́п, бру́м-бру́м, вру́м-вру́м*.
98. Акваріум: *ака́їюн*.
99. Соска: *ци́ця, цї́ня, цї́ця, ду́ньда, ту́нга*.
100. Будильник: *гудї́льник*.
101. Годинник: *дзі́-дзі́, ади́нник, о́динка, ті́кі-та́кі, ті́к-так*.
102. Вікно: *око́*.
103. Ключі (мн.): *дзі́-дзі́*.
104. Ключ (одн.): *тю́ць*.
105. Ватка: *а́нка*.
106. Гострий колючий предмет: *дју́гі*.

107. Молоток: *пох-пох*.
108. Ложка: *ло́зя*.
109. Тарілка, миска: *мі́ся, мі́ска, та́йка, та́йка, та́йка*.
110. Сумка: *су́нька*.
111. Батарея: *табу́ре́я*.
112. Чайник: *ца́йник*.
113. Журнал: *ну́жál*.
114. Книжка: *кні́зька*.
115. Олівець, ручка, пензлик: *лі́вчик, у́чка*.
116. Фарби: *фа́би, ква́ськи, ка́ськи*.
117. Ікона: *ку́нка, бо́зя*.
118. Фотоапарат: *фа́фі*.
119. Телефон: *альо́, алó, фон, тейефо́н*.
120. Телевізор: *тевелі́зор*.
121. Стіл: *стіл*.
122. Стільчик, табуретка: *бу́таре́тка*.
123. Колиска, ліжко: *лю́ля, лю́лька, га́йда, га́йба, гійда, бі́нька*.
124. Нічний горщик: *бе́бик, ді́нда, гойне́чок*.

VI. Назви тварин і птахів

125. Корова: *мі́ня, мо́ня, бі́ня, бі́ця, му, му-му, му́ка, бу́бу, ті́шка, ті́ська, ко́ва, мі́ка*.
126. Кінь, кобила: *ко́ся, ко́ня, ко́нька*.
127. Кішка, кіт: *кі́ця, мі́ня, ці́ця, мав, мав-мав, няв-няв, мі́йка, мі́нька, кісь-кісь, ки, ня́вка*.
128. Коза, цап: *ме, мі́ка, ме́ка, ко́зя, ке́ца, кі́цька, ме-ме*.
129. Курка: *тю́тя, ця́ця, ко-ко, ку́ка, тю́тю, тю́тька, ту́лочка*.
130. Курча: *ці́ця, пі́тя, ціп-ціп, ціп, ко*.
131. Качка, качур: *у́тя, тай, тай-тай, та́ся, ка́ця*.
132. Півень: *куку́ї, ку-ку, кулі́ко*.
133. Гуска: *га, га-га, зю-зю, бі́шка, гу́ська*.
134. Собака, пес: *ці́ця, гав-гав, гав, га́ва, га́вка, во́ва, ку́тя, пе́ська*.
135. Свиня, кабан: *ку́ця, ко́ця, па́ця, ці́ка, цьо́ня, ці́ця, хрю, хрю-хрю*.
136. Баран, вівця: *баа́я, бі́ря, бе́ка, бе, бе-бе, бе́га, бі́ська, брі́ка, бебе́ка, ба́зя*.
137. Бик, віл: *бі́ця*.
138. Вовк, щось страшнее: *во́ва*.
139. Лисиця: *асі́чка, лисі́цька, исі́чка*.
140. Птах (всякий): *тю́тя, по́тя, а́ка*.
141. Голуб: *гу́ля*.
142. Горобець: *горо́бчик, гойо́бчик*.
143. Ворона: *кран-кран, кря*.
144. Комар, комашка: *зю́зя*.
145. Таракан: *а́канька*.

- 146. Попугай: *пу́га*.
- 147. Єнот: *ємо́к*.
- 148. Жирафа: *жилáль*.
- 149. Зайчик: *за́йчик, зя́чик*.
- 150. Ведмедик: *місь, міся, міська, ішка*.
- 151. Мавпочка: *місь*.
- 152. Муха: *фу́на, у́ха, му́ся, бзь-зь-зь*.
- 153. Жук: *шлюк, зюк, ж-ж-ж*.

VII. Назви одягу, взуття та прикрас:

- 154. Сорочечка: *льо́ля, сольо́цька*.
- 155. Сукня: *па́тїчко, чі́ча*.
- 156. Штани: *тані́, штані́шки, тані́сіки*.
- 157. Панчохи: *чі́пці, чі́мці, ку́нчі, чі́нчі, чі́мчі*.
- 158. Труси: *тю́хи*.
- 159. Тапки: *тап-тап, цьо́мба-пацьо́мба*.
- 160. Туфельки, сандалі: *чо́би, па́нчі*.
- 161. Черевички: *чо́би, попі́ткі, топто́п, по́чі, бо́ці, ко́ці, па́нки, тя́па*.
- 162. Шкарпетки: *со́ньки, носо́ньки*.
- 163. Шарф: *ша́флік*.
- 164. Резинки, заколки, обручі: *чі́ча*.
- 165. Браслет, колечко: *басле́т, коле́чко*.
- 166. Рукавиці: *укаї́цьки, та́пі*.

VIII. Назви людей:

- 167. Мати: *ма-ма, ма́ма, ма́ба, не́ня, ма*.
- 168. Батько: *та́то, та-та, та́та, та́ті, ня́ня, ня́ньо, оте́ць*.
- 169. Нянька, сестра, брат: *ня́ня*.
- 170. Сестра, брат: *і́чка, бва́тик*.
- 171. Жінка, тітка: *тьо́тя, цьо́ці*.
- 172. Чоловік, дядько: *дя́дьо*.
- 173. Дитина, дівчинка: *ля-ля, ляля, бу́ба*.
- 174. Бабуся: *ба, ба́ба, баа́уня, ба́ся, ма́ба*.
- 175. Дідусь: *ді́ді, ді́дьо, ді́до, ді́ду́ньо, ді́дько, ду́ду, ду́ся, дзі-дзі*.
- 176. Всяка чужа людина: *чужі́*.
- 177. Чужа жінка: *те́та*.
- 178. Гарна людина: *ля́лі*.
- 179. Бог: *Бо́зя*.

IX. Назви їжі та напоїв

- 180. Їжа: *га́ма*.
- 181. Молоко: *мо́ня, монь-монь, мо́ньо, мо́нька, мо́нечко, монь-монь, мо́ко, мо́цьо, мо́ля, молько́, мньо-мньо, коло́чко, ка́ші, ка́ї*.
- 182. Яйце: *яйо, ко́ко*.
- 183. Хліб: *па-па, па́па, па́пка, ї́б, гіа́я, ко́льо*.

184. М'ясо: *кіка, няня, няцо, мацо, нюсьо.*
185. Солодке: *кека.*
186. Мед: *мадьо, мадько, мадя.*
187. Цукерка: *кека, келя, кельо, кетя, еєті, цюця, цюцю, боня.*
188. Вода: *піпа, пітя, ода, одя, одіцька, гіни, аф, кап-кап, дбрру.*
189. Бублик: *бальо, буба, бале.*
190. Борщ: *бо.*
191. Бутерброд: *брутеброд.*
192. Ковбаса: *касяба.*
193. Шоколад: *кошолад.*
194. Масло: *масьо.*
195. Сало: *яйо, піця.*
196. Каша: *кася, каса.*
197. Цукор: *цүця, цюцю, чүчкол.*
198. Печиво: *пінічко.*

X. Назви частин тіла людини

199. Рука: *руця, утька, юка.*
200. Нога: *нозя, ньося, лапатошка, лапациня.*
201. Рот, губи, обличчя: *бузя, уби.*
202. Волосся: *ося, ойося, кося, косі.*
203. Ніс: *носьо, нося.*
204. Око: *оцьо, ко.*
205. Живіт: *пүзя, ейєво, ейєвко, євко.*
206. Шия: *сія.*
207. Язик: *язво, зик, зік.*
208. Орган випускання сечі: *піся.*
209. Груди: *ціця, ціця, ціці, ціцьї.*
210. Сідниця: *саця, зіця, опа, попа.*

XI. Казкові істоти:

211. Ельф: *ейф.*
212. Дракон: *дякóнь, акóнь.*
213. Гном: *ньом.*
214. Фея: *фієя.*
215. Червона шапочка: *цєвона, чапочка.*
216. Білосніжка: *снізька.*
217. Попелюшка: *пупүсі.*
218. Карлсон: *касон.*
219. Колобок: *кобóк.*
220. Дюймовочка: *дюймїка.*
221. Шрек: *слек.*
222. Губка боб: *бóбка.*
223. Том і джері: *тómчик і жєрїчка.*

224. Міккі маус: *мік мась*.
225. Свинка Пепа: *хрю пéпа*.
226. Аладдін: *дін*.
227. Супермен: *сúперь мань*.
228. Бетмен: *éтмань*.
229. Рапунцель: *пунцéль*.
230. Аріель з «Русалоньки»: *аіéль*.
231. Жасмін з «Аладіна»: *жась*.
232. Ельза з «Крижаного серця»: *ель*.
233. Стелла з «Вінкс»: *сéйла*.

ОРИЄНТОВНА ТЕМАТИКА ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТІВ

1. Українське весілля та його етапи (сватання, заручини, вінкоплетіння, вінчання тощо).
2. Хрестини.
3. Похорон та поминання померлих.
4. Святвечір.
5. Різдво.
6. Водохрестя.
7. Великдень.
8. Зелені свята.
9. Свято Івана Купала.
10. Ворожіння на свято Андрія.
11. Табу в обрядовості.
12. Архаїчне і нове в обрядах.
13. Сільські легенди.
14. Демонологія.
15. Обрядові страви.
16. Народний одяг.
17. Сім'я, спорідненість, свояцтво.
18. Народні промисли в селі.
19. Освіта і релігія в селі.
20. Храмові свята в селі.
21. Історія села.
22. Розповідь про відомих людей, що народилися в селі.
23. Архітектурні споруди села.
24. Традиційне господарювання.
25. Збір урожаю в селі.
26. Сінокіс.
27. Будівництво хати.
28. Пригоди.
29. Розповідь про своє життя.
30. Спогади про молоді роки.

**ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ ЗВІТУ
ПРО ДІАЛЕКТОЛОГІЧНУ ПРАКТИКУ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

СИМКАНИЧ СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

**ЗВІТ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ
В ГОВІРЦІ СЕЛА ЯРОК УЖГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Предметна спеціальність 035.01 Українська мова та література
Освітньо-професійна програма «Українська мова та література. Літературна
творчість. Документознавство та інформаційна діяльність»
2 курс

Керівник практики:
кандидат філологічних наук, доцент
МИГОЛИНЕЦЬ ОЛЬГА ФЕДОРІВНА

Ужгород 2023

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ЗМІСТУ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ЗАПИС ДІАЛЕКТНОГО МАТЕРІАЛУ.....	12
1. Дієслова руху.....	12
2. Дієслова впливу на об'єкт.....	20
3. Дієслова звучання.....	25
4. Дієслова на позначення процесів споживання їжі.....	30
5. Дієслова інтелектуальної діяльності.....	35
6. Інші дієслова.....	37
ТЕКСТ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ, ЗАПИСАНИЙ У ГОВІРЦІ.....	40
ВИСНОВКИ.....	41
ДОДАТКИ.....	43

ЗРАЗКИ НАПИСАННЯ ІСТОРІЇ СЕЛА

З історії села Боржавське Берегівського району Закарпатської області

У мальовничій Боржавській долині відрогів Карпат на лівому березі річки Боржави (Синявки) розташувалася Велика Чингава, а з 1946 року – село Боржавське, яке розміщене за 18 кілометрів від районного центру м. Виноградovo (Севлюш), між селами Онок, Заріччя, Гребля, Вільхівка, Широке, Великі Ком'яти. Стара назва села, ймовірно, походить від назви річки Чингава, на березі якої воно й розмістилося, що належало сім'ї баронів Перені. На околиці Боржавського знаходиться північна точка Виноградівського району. Площа села сьогодні займає 57,27 км², населення становить 2909 чоловік, густота населення – 0,51 осіб/на км².

Перші поселенці села займалися землеробством, полюванням, рибальством, ремеслом. Ковалі виливали з місцевої руди чингови (дзвіночки) для коней, корів, волів, кіз і навіть дзвони для церков. Звідси, ймовірно, і походить назва річки (бо так дзюркоче-дзвенить вода в ній) і відповідно – села.

Під час розкопок на території села в районі урочища Гомилки було виявлено залишки поселення та скарб бронзових виробів періоду пізньої бронзи I тис. до н. е. Знайдено статуетки жінок і тварин. За житло в зимову пору селянам слугували напівземлянки, а влітку – тимчасові намети. У середині жител знаходилися вогнища.

Уперше згадки про Боржавське знаходимо в писемних джерелах за 1351 рік. Тоді ж тут згадується і церква. У 1734 році в селі спорудили дерев'яну церкву. Греко-католики збудували муровану базилічну церкву Покрови Богородиці в 1840 році. Через не дуже вдале її розміщення – на невеликій території між двома потічками – тобто високу вологість, тричі підсипали двір і підлогу церкви. У 1916 році її розширили, а в радянські часи в 1962 році її зняли з реєстрації, використовували під склад і взагалі планували знести як «аварійну». Але вірники постійно приходили молитися, і влада вдалася до рішучих дій – вхід залили бетоном у 1987 році. У відповідь на це на день Макового 1988 року церкву знову освятили.

Згідно з переписом населення в 1921 році, проведеного чехословацькою владою, село займало площу 1128 га, у ньому було 298 будинків, проживало 1366 осіб, зокрема 675 чоловіків і 691 жінка. За національним складом – русинів – 1305, угорців – 3, євреїв – 57, інших – 1. За віросповіданням населення поділялося так: греко-католики – 1236, православні – 40, іудеї – 89, атеїстів або іншої віри 1 чоловік. Можна помітити невідповідність між кількістю євреїв і сповідувачів іудаїзму – арифметика не сходиться аж на 32 особи. Але не треба дивуватися, бо часто євреї записувалися як угорці або русини, але віросповідання вказували істинне. Це значить, що в Боржавському в 1921 році насправді проживало 89 євреїв.

Сьогодні жителі села спеціалізуються на вирощуванні ранньої городини (помідори, перець, огірки, баклажани). Усі схили пагорбів покриті теплимицями. У селі працюють фельдшерсько-акушерський пункт, дві бібліотеки, загальноосвітня школа I-III ступенів та дитячий садок.

З історії села Костилівка Рахівського району Закарпатської області

Костилівка – невелике туристичне село у Рахівській міській громаді Рахівського району Закарпатської області, яке простяглося вздовж річки Тиси у підніжжі гори Берлибашка, всього за 9 км від міста Рахів. До 1946 року село називалось Берлибаш. Перша літописна згадка про село Берлибаш припадає на 1605 рік. Тут поселялися переважно лісоруби та переселенці з Галичини, які тікали від панщини та інших форм феодалного гноблення з насиджених місць за Карпати. Населення села становить близько 3500 тисяч осіб, переважна більшість – це корінні українці, проте є невеликий відсоток угорців та ромів. Колишні присілки Міжгір та Сурупи 15 квітня 1967 року були об'єднані з територією села. Також Костилівській сільській раді підпорядковані населені пункти с.Підклифа та с.Вільховатий.

Через село проходить залізничний шлях Івано-Франківськ – Сигета (Румунія). Ще за часів Австро-Угорщини в 1894 була побудована залізнична станція в типовому альпійському стилі, яка й досі збережена в селі. З 26 серпня 2022 року пасажирське сполучення було відновлено до зупинного пункту села Ділове.

Здавна тут проводились активні лісорозробки. З кінця XVIII ст. і до 1866 р. на горі Берлибашка добували залізну руду для металообробного заводу в Кобилецькій Полянці. Сьогодні в Костилівці активно працює гідроелектростанція «RENER», що постачає електроенергію селу, а також лісопильний завод, на якому виготовляють тару, пиломатеріали та чорнові меблеві заготовки. На території села розміщені Костилівський лісопункт і лісництво Великобичківського лісокомбінату, площа лісів якого становить 5 тис. га. За його допомогою було посаджено і відновлено понад 2 тис. га нових лісів Рахівщини.

Костилівка розташована між високими вершинами таких гір, як Лисина, Латундур, Магура, Менчіл та Шоймул. Через село протікає річка Тиса, тому воно ніби ділиться на дві частини: лівий та правий берег. Біля центру села в русло Тиси впадає найбільший на території Костилівки гірський Форельєвий потік, що бере свій початок високо в горах Берлибашки. Село з обох сторін ніби охороняють дві кам'яні скелі, на яких встановлено хрести. З ними пов'язано чимало легенд. На хресті, який височить на скелі у західному кінці села, викарбувано 1863 рік. Саме в цей час італійці та австро-угорці прокладали залізницю через село. Люди працювали й жили в дуже важких умовах, що спричинило виникнення епідемії чуми. Щоб зупинити поширення епідемії, в одній зі стін тунелю викопали невеликий отвір і всіх хворих людей замурували там. На сумну пам'ять про це тут і встановлено хрест, а вулицю біля скелі люди називають Чумаком.

Зараз у селі функціонують такі заклади: Костилівська ЗОШ I-III ст, амбулаторія сімейної медицини, бібліотека, український дитсадок, сільський будинок культури. У селі Костилівка є дві церкви: православна церква Вознесіння Господнього (1776 року) та українська греко-католицька церква Успіння пр. Богородиці (1792 року). Близько 90% населення за віросповіданням православної віри.

СПИСОК РЕСПОНДЕНТІВ (ЗРАЗОК)

1. **Лавриненко Ганна Іванівна.** Народилася 1936 року в Нижньому Селищі Хустського району Закарпатської області. Закінчила 5 класів Нижньоселищенської школи. Оскільки сім'я була багатодітна й бідна, то довелося покинути навчання й піти працювати з батьком у поле. Цінує й береже народні традиції, знає багато старовинних обрядів.
2. **Юришинець Марія Михайлівна.** Народилася 1940 року в Нижньому Селищі Хустського району Закарпатської області. Закінчивши 7 класів Нижньоселищенської школи, пішла працювати. Виховувалася в багатодітній родині, була п'ятою з восьми дітей, тому доводилося з малих літ важко працювати, самим себе одягати, годувати. Знає багато легенд, народних пісень, приказок, прислів'їв.
3. **Буртин Гафія Іллівна.** Народилася 1939 року в Прислопі Хустського району Закарпатської області. Освіта – 8 класів. Виховувалася в сім'ї колгоспників, де було 8 дітей. Домогосподарка. Знає всі елементи поховального обряду й охоче передає їх молодшому поколінню.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ПИТАЛЬНИКА

4. ДІЄСЛОВА НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ СПОЖИВАННЯ ЇЖИ (фрагмент)

60. Смачно їсти (переважно про свиню): *хлántати^е, цóпкати^е, хл'упати^е.*
61. Споживати їжу серед дня, між сніданням і вечерею; їсти обід: *о^уб'ідати^е, по^улúдновати^е, йїсти^е на о^уб'ід.*
62. Споживати їжу: *йїсти^е, гáмати^е (дит.), н'áмати^е (дит.), жéрти^е (знев.), хáвати^е (знев.).*
63. Споживати смачну й калорійну їжу: *йїсти^е дóбр'áти^ены.*
64. Спожити зіпсовану їжу або отруйні речовини, отруїтися: *отровíти^ес'а.*
65. Спробувати, скуштувати що-небудь їстівне: *по^укúшати^е.*
66. Ссати, рухами губ і язика втягувати в рот яку-небудь рідину; смоктати: *с:áти^е, ц'іц'áти^е.*
67. Трохи поїсти, нашвидкуруч перекусити: *не^уре^укусíти^е, нахапáти^ес'а.*
68. Уживати скоромну їжу в піст: *пóрзни^ети^ес'а.*
69. Унаслідок постійного переїдання чи надмірного споживання алкоголю нажити хвороби: *дожéрти^ес'а (знев.).*

70. ЯКІ НАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ДІЇ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ (НАПИСАТИ 20-30)?

1. *Выбагáти^е ги^е чорт у малíнах* – перебирати щось.
2. *Высохнути^е ги^е тарáнка* – дуже схуднути.
3. *Гáмати^е йак д'ітíна* – їсти з апетитом.
4. *Годувáти^е ги^е малú д'ітíну* – давати смачну їжу.
5. *Гóсти^ети^е ги^е на свáд'б'і* – щедро пригощати.
6. *Гьíл'кати^е йак гúска* – пити великими ковтками.
7. *Жáждати^е ги^е кун'* – відчувати голод, спрагу.
8. *Жéрти^е йак тáйса* – багато їсти.
9. *Нахапáти^ес'а ги^е ви^епíр'* – наїстись досхочу.
10. *Обжéрти^ес'а ги^е сви^ен'á* (знев.) – переїстися.
11. *Облízувати^ес'а ги^е кут* – облизуватись.
12. *Одкохáти^е йак свин'у́* (знев.) – перегодувати.
13. *Проголодáти^ес'а ги^е пес* – бути дуже голодним.
14. *Руми^егáти^е ги^е корóва* (знев.) – смачно й голосно їсти.
15. *Фóфлати^е ги^е вóўн'анка* (знев.) – робити щось дуже повільно.
16. *Хли^ептáти^е ги^е пес* – жадібно пити.
17. *Хрúпкати^е йак б'íлка* – жувати щось із хрускотом.
18. *Хрúскати^е йак зáйиц'* – їсти щось, хрускаючи.
19. *Ц'іц'áти^е йак пац'á* – смоктати щось.

20. *Ча́пкати*^е *зи*^е *сви*^е*н'а* (знев.) – неакуратно їсти.

71. ЯКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ (НАПИСАТИ 10-20)?

1. *Ба́брати*^е *пе*^р*сто́ма* – робити роботу неефективно.
2. *Буха́ти*^е *по чо́рному* – пити щодня у великій кількості.
3. *Гры́сти*^е *зімл'у* – домагатися чогось.
4. *Зайза́ти*^е *са́ло* – відпочити після їжі.
5. *Йі́сти*^е *ду́шу* – набридати.
6. *Одкоха́ти*^е *мо́рду* (знев.) – набрати зайву вагу.
7. *С:а́ти*^е *мо́згы* – надокучати.
8. *Фо́флати*^е *душибо́у* – бути лінивим.
9. *Ха́вати*^е *ўс'о пудр'а́д* – сліпо вірити всьому, що говорять.
10. *Пі́ти*^е *на кон'а́* – пити на прощання.

72. ЯКІ ПРИКАЗКИ ТА ПРИСЛІВ'Я З ЦИМИ ДІЄСЛОВАМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У ГОВІРЦІ (НАПИСАТИ 15-20)?

1. *Б'і́гайи*^{еш} – кри^ечі / *а с'ів'іс' йі́сти*^е – моу́чі.
2. *Водо́у сы́тый не*^у *бу́ди*^{еш}.
3. *Де*^у *пйут* / *там і нали*^е*ва́йут*.
4. *До́ма йіиш шчо хоч* / *а ў гост'а́х шчо даду́т* (про вихованість).
5. *Йа́к воўка не*^у *го́дуї* / *усе́ ў ліс дів'и'ц':а* (про людину, якій завжди чогось мало).
6. *Йі́ште*^у *о́чи*^е / *а душі́а не*^у *хо́че*^у (про заздрість).
7. *Ласка́ве*^у *ти'л'а́ дв'і ма́мы ц'іц'а́йе*^у (про людину, яка вміло пристосовується до будь-чого).
8. *Не ўчи ўче́ного йі́сти*^е *хл'і́ба не*^у*че́ного*.
9. *Не*^у *пл'уї* *у тот ко́лод'ац'* / *іс котро́го воды́ пйеш* (не варто ображати тих, хто тобі допомагає).
10. *Не*^у *роз'д'аўл'а́ї рот на чужы́й хл'і́н* (про заздрісних людей).
11. *С пса солоні́на не*^у *была і не*^у *бу́де*^у (про людину, яка ніколи не зміниться).
12. *Сы́тый голо́дному не*^у *в'іри'ет* (про людину, якій не зрозуміти біль інших).
13. *Уже́ за мноў чи'рва́к скре́пче*^у (хтось дуже старий і незабаром помре).
14. *Хо́че*^у *йі́сти*^е *ко́лач'і* / *не си'еді́ на пе*^у*чі* (аби щось мати, не треба лінуватися).
15. *Ц'іц'а́ти*^е *не*^у *піти*^е / *абы́ с'а не*^у *ўдаві́ти*^е (потрібно бути акуратним).

ВРАЗИ ТЕКСТІВ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ

Про народження дитини

[даўно не везліе д'іті / жону нігде^н здбму / ббла дома / ббла така йен:а жбна / шо ббла мало учена / та она пр'ініе мала рбдб / а пбтбму д'ітіну купатие ходіла затбждиен' тбта жбна / не матіе купала д'ітіну / а ўна купала д'ітіну / пбтбму д'ітіну нєслие крєстиетіе // дбтіе / дбк'і не похрєстїліе д'ітіну / з д'ітіноў не^н мош бблб ане^н вон вуїтіе / ане^н ч'уж'ім л'уд'ам показатие йї / ане^нне^н нич не мош бблб / но д'ітіну ход'йака ббла ўже ї кр'іш'єна д'ітіна / пє^нлє^нккі колї порайбалие / не мож бблб в'ішатие ўночі вбнка / вбду вул':атіе не мож бблб вбнка / мус'їла дорана стойатие у купац'ї / а купалие д'ітіну ў дє^нрє^нўл'анбму кбрбт'ї / бо дє^нрє^нўл'анб кбрбтб бблб найтієпл'їшої / йак до н'бго вбду л':аліе / а не бблб такої тє^нплб йак тїєпїр' йє / ббў такії жиєл'їзниєї шпартєт у хїжиє / а ў н'бму клаліє ўгін' / а кбліє дбкіє гор'їў ўгін' / та ў хїжиє бблб ч'ўтіє / же мало йє тє^нплб / а йак не гбріў огін' / та тбдб ўже бблб так / г'ї у лє^ндуўн'ї / ў хїж'їє // бблакіє ббліє по йен:б скло / прбс'т'ї бблакіє / та д'ітіну пуд пєрє^нну хоронїліє ўзбгблбўча йї повїєвалїє / а повїєвала не так / г'ї тїєпїр' повїєвавут' д'ітіну // тїєпїр' д'ітїн'ї рбспашбнкіє над'ївут' / і нушкіє свбббн:б / і рўч'кїє свбббн:б / а тбдб йак поклалїє д'ітіну / йак йї ббвїліє пє^нлє^нккбміє / а ш':її такім / йак на трї пал'ц'ї / ббвїліє йї пбйасом / от рўчкиє прїєснўліє дблў / дблў т'їлом / нушкіє напрбстїліє прбстїн'кб / прбстїн'кб / бб ббліє і так ббвїліє / ш'ї тбм ббвїліє / же^нбб д'їтїєна с'а не мбглб нушкбміє рбс'т'агнўтіє або рўч'кам'ї / бб хот'їліє же^нбб д'їтїє ббліє прбс'т'ї / бб чїї тбдб нїхтб за д'їт'мї не позє^нрбў / бб ї нушкіє ббліє прбс'т'ї / бб ї рўчкиє ббліє прбс'т'ї // та так д'їтїна лє^нхкб ї до с'їм':їс'ац'у / так повїєвалїє д'їтїну // ўже пбтбм почалб гблбўкб двїгатиє д'їтїна / та ўже тбдб ўже пол'ївїліє / но ўс'орбўнб повїєвалїє у збгблбўч'а / бб тє^нплб / тб не бблб нїйакбїї / но та ўл'їт'ї повїєвалїє у дашб їншбї / а ўзїм'ї ў збгблбўчатиє ўсє ббла // а пє^нлє^ннбк не в'їс'їло б'їл'їх нїгде^н / йакб ббла / там дїс' плбхта с'а ўже така стбрїша ббла / та с тбгб нар'їзалиє пє^нлє^ннбк / дє шбс' такої бблб / ў такої повїєвалїє д'їтїє // і д'їтїн'ї на гблбўкб там йакўс' шбпбчку / но так'ї жбнб / шо ў сє^нл'ї шбліє / ббліє шбўк'їн'ї ў сє^нл'ї / та шбпбчку ш:бліє / та тб давалїє на гблбўкб д'їтїн'ї / а так д'їтїна ббла ў збгблбўч'атиє / не^н мало не^н рбкбвїчбк / не маў не тбпбн'ч'ат / тбйак тїєпїр' а мбйє / з рбд:бма вє^нзўт' та з ўс'акбў парбдбў тбкбї вє^нзўт' д'їтїну дбму //

не пбс'т'їлкіє не бблб / отїц' з йен:бго ббкб спбў / матї з дрўгбго / д'їтїна ўсє^нрїєдїн'ї бб йї гр'їліє // а колї ўже бўл'ш'ї д'їтїє пбтбму ббліє / та бблб такої тє^нплбї м'їстб / к'їт' у кбгб ббў мурбванїєй шпартєт у хїжиє / та там такў плбш'аткб рббїліє на тбму / та д'їтїє там узїм'ї сїєд'їліє / бб д'їтїє ббс'ї ходїліє / а не так убўт'ї / г'ї тїєпїр' а хбд'ат' // ббў такії слўчбї / шо мбйа матїє йшла на полє^н / а дрўга жбнб йшла с пол'а дўму / сус'їтка нбша / та рбдїєла на д'їлієках д'їтїну самб / і нєсла д'їтїну на рбкбх / а пупбвіна ш'ї ббла / та мбйа матїє мала нуш у тбму / шо нєсла йїєстї так хлўпам на пблє^н / шо рббїліє / та др'їзала пупбк та

вут'агла нїтку таку конопл'ану / бо тодб с конопл'ї / з лєну со'б'ї шолїе шат'а л'уде"
/ та вут'агла нїтку / том заўйазала пупок / і не" бблб нїякого / інфєкц'її нїякоїї //
д'їтіна вуросла паран:а д'їўка //

Записала 2023 р. Христина Сергїївна Ігнат від Верони Юрїївни Чундак, 1938 р.н.,
освіта середня спеціальна, у с. Яроч Ужгородського району Закарпатської області.

Весїлля

[стародаўноїе україїнс'коїе ве"с'їл':а починалос'а іс сватан':а // сходилис'а
дв'ї с'їмїї молдбїї і молодого і говорїли м'їш сбббў про жит':а свбїих д'їтїї / де онї
будут жити / шчо мбже с'їмїа дати молдбїї молдбму ў част' // но і на тот час
бїла така можлїв'їст' давати крббу / кбн'а ци вблы / но // і колї ўже казбў
молдбго бтїц' / шо маїе вблы та йбму не трбба / йбму трбба кбн'а або кобїлу / а
молдббїї казали / шо маїут кбн'а і кобїлу / шо ўни хбт'ат і ўни хбт'їли кобїлу //
молдббїї бтїц' не" хбт'їў давати кобїлу / бо кобїла їе нбс'її худббы / і на т'їм моглб
с'а не" зїтїи сватан':а / та так / шо ўни с'а мус'їли / йак кажут у нас по нарбднбму /
поллїхати / порбзум'їтис'а / но // і п'їсл'а того ўс'бго / п'їсл'а тых сватанбк /
назначали час свал'бы // колї ўже мала бїти свал'ба / сходилис'а навбчї'р' на
вбчї'рнїц'ї / йаг у нас знали казати / заграванкї // там починали вїти в'їнц'ї // їшли
р'їзати барв'їнок / іс собббў брали хл'їп / палїнку / цукор і овес / і колї р'їзали барв'їнок
/ то свашка / йакў ўбралї таку / йак їа тбпб'рка / і ўна сп'ївала //

Колї м барв'їнок р'їзала /

Цукром / в'їусбм обливала /

шчи" і палїнкбў поливала //

но // і р'їзали барв'їнок у в'їнчбўнї пбрстбн' / барв'їнок прбўд'ївали ў пбрстбн' /
по три колоскї разбм / і так в'їдр'їзали / і так починали нар'їзати барв'їнок // колї
прїнесли ўже барв'їнок дбм'ї / клали йбгб на ст'їл / і мама мала прїтїи і ўз'ати
с'їачбну вбду / і пбс'вїатїти тот барв'їнок // і свашкї сп'ївали //

прїступїс'а / мбмко / ц стблу /

уклонїс'а з'їл':у с'бму /

бо хбчеме в'їнц'ї вїти /

трбба їїх благословїти //

ї мама брала по три пучкї / і складала їїх / і так уклон'алас'а до того барв'їнку
/ і благословїла / даї / Ббже / шчаслїву свал'бу мбїї д'їтїн'ї // і так прїходїў і бтїц' //
бтїц' тбже так казбў / даї / Ббже / шчаслїву дбл'у / шчаслїву годїну і благословї
мбїў д'їтїну / но // і колї ўже повїли в'їнц'ї / тогдї пак уже начиналис'а фашанкї //
там уже бїли друшкї / йак'ї вїли в'їнц'ї іс свашками / і починали гудаки грати / і
так починали веселїтис'а / танц'увати // на дрбгї дїн' починалас'а свал'ба // молодб
ранб ўставала / матї п'їтхбдила до нїї / дала її с'їачбну вбду / обї с'а обмыла
с'їачбнбу водбў / обї її с'а нїч злбїе не" брало / бо с'їачбна вода / то їе с'їачбна / но
// і колї ўна с'а обмыла / і дала її с'їачбну дбру / то їе благословлбн:ыї хл'їп / Т'їло
Хрїстбвойе / і обї ўна бїла усб із Гбспбдом Ббгом / і бїла шчаслїва у свбму

вѣс'іл'нôму бракови // п'іс'л'а тóго ма́ма давала рушнік вѣшиты́ мólôд'їй / і молодá
їшла / п'ід в'ікнôм гра́ли гудаки́ / і ўна за рушнікôм заводїла гудаки́ до хы́жи // і так
гудаки́ гра́ли п'ід в'ікнôм три рас / а старôста быў у хы́жи і казаў / наї Бог
благословїт / загра́ли другїй рас / знôву казаў / наї Бог благословїт / трѣт'їй рас / наї
Бог благословїт // і тóгды́ молодá давала рушнік гудакови / шо граў на гусл'ох у ру́ку
/ і в'ін так граў із ручнікôм і смы́ком / пóки не зайшли́ до свал'бовôго столá // і коли́
зайшли́ до свал'бовôго столá / старôста почаў просїти мамку свал'бôву / шобы́
занѣсла до хы́жи в'іңц'ї // і ма́ма їшла́ до комôры / де бы́ли ўже склáден'ї в'іңц'ї у
с'їачѣну пôсудїну / а с'їачѣна пôсудїна / то ѣе кошáр / у ѣак'їм пáску носїли і
прикрывáла с'їачѣным рушнікôм / тым / шо пáску прикрывáли // і клáла у кошáр хл'їп
/ на хл'їп клáла в'іңц'ї / і опсы́пувала цукром і в'їўсôм // і так брáла на гóлôву ôту́
пôсудїну із в'іңц'ями / і їшла до хы́ж'ї / танц'у́йучи // коли́ зайшла́ до хы́ж'ї / і почалá
танц'овáти / а старôста ѣї кáже / наї Бог благословїт / а ма́ти з в'іңц'ями
ўклан'áлас'а до молодых // тóды́ так три разѣ ма́ти затанц'овáла / три разѣ
уклонїлас'а до молодых // поклáла на ст'їл в'іңц'ї / і тóгды́ старôста браў в'іңц'ї у
ру́ки / і прôсит в'їц':á / тáтку приступїс'а ц стóлу / уклонїс'а в'інку́ мóму / а тáтко
так говорит / наї т'а Бог благословїт / і нешнôйї днїны / і шчаслївôйї годїны // і даў
ѣôму пôц'ул'увáти іс тр'ох бôк'їў в'іңѣц' // і тóгды́ поклїкали мамку / мамка так
поблагословїла і ўшїтку родїну / брáта / се"стрў / ѣакá бы́ла родїна / такá їшла
благословїти тот в'іңѣц' // і так аш клáли мólôд'їй в'іңѣц' на гóлôву ци мólôдôму / но
// і коли́ ўже клаў старôста в'іңѣц' на гóлôву / то тóгды́ свашкї сп'ївáли //

ої так тáтко із мамкоў говорит /

наї т'а Бог благословїт /

і нешнôйї днїны / і шчаслївôйї годїны //

благословї / Бóжечку / п'ід в'іно́к гóлôвôчку /

нешнôйї днїны / шчаслївôйї годїны //

і ты / Бóжайя ма́ти / се вѣс'іл':а почїна́ти //

но / і тóды́ ўже почалї сп'ївáти свашкї //

почїнац':а вѣс'іл':а в'їт Тїсы до Беск'їда /

а хто ѣогó почїна́йе / та наї му Бох помагáйе //

но // ôд'їли мólôду // но пóки молодá їшла́ до в'іңц'á / она ма́ла ма́ти б'їлу сўкн'у
і вѣшїту сôрбôчку // і коли́ ўна ўже бы́ла ôд'їта / то ўже ўс'ї зрад'їли тóму
торжествôви / шо ѣакôйе наступїло на нешнôй дѣн' // но і тóды́ ўже почїна́лас'а
свал'ба // но ѣаг ўже молодá бы́ла ўд'їта / затанц'овáла пѣршїй тáнѣц' / но // і
старôста з нїў танц'уваў і сп'їваў //

сїáты́ Петре / сїáты́ Пáўле / сїáты́ Николáйу /

благословї пѣршїй тáнѣц' / шо го почїна́йу /

і ты / Бóжайя Ма́ти / се вѣс'іл':а почїна́ти //

і так молодá затанц'увáла / а свашкї сп'ївáйут //

а п'їду ѣа у сат / груш'ї мóйї груш'ї /

х'їбá бы н'а тот не" л'убїў / шо не" ма́йе дўш'ї //

а п'їду ѣа у сат / слївы мóйї слївы /

х'іба бы н'а тот не^а л'убіў / шо не^а маіе сілы //
но і так таң'ува́ли / веселі́лис'а і почина́лас'а гості́на // коли́ ў́же с'і́ли за ст'і́л
і поча́ли сп'іва́ти р'ізн'і вѣс'і́л'н'і п'іс'н'і́ / но // мо́жу засп'іва́ти таку́ п'іс'н'у́ / йаку́ ў
б'і́л'шод'с'т'і сп'іва́йут //

о́й у ке́рт'і ру́жа посаджэ́на /
ка́же хлѡ́пѣц' / шо йа не червэ́на /
та на́й ка́же / а йа не жур'у́с'а /
ко́му'м ми́ла / то́му і по́л'убл'у́с'а //
ме́не ма́ти ў пла́хт'і колыса́ла /
у студѣ́н'іі кірні́ци купа́ла /
о́й купа́ла та і забы́ла ўте́рти /
бу́ду фа́йна до са́моді́і сме́рти //
не кладу́ на лі́чко червѣ́ло /
ме́не ў по́л'і со́нце припалі́ло /
припалі́ло спѣ́реду і збо́ку /
а йа со́б'і д'і́ўчина н'і́ўро́ку //
ти / лег'і́н'у / ка́жду обгвар'а́йеш /
а про сво́йу спра́ву забыва́йеш /
л'у́ди ў по́л'і / л'у́ди на ро́бо́т'і /
ты ў го́р'і́лц'і / йаг жа́ба ў бо́ло́т'і // (2 рази)

но і коли́ ў́же погѡ́стилис'а / і прихѡ́дит молоды́й за молодоў / стр'іча́йуц':а на
ворѡ́тах // но і молоды́й ма́іе дружба́ве / а молодá ма́іе друшкі́ // друшкі́ ўд'іва́лис'а
то́же у так'і б'і́л'і сук'н'і́ / но бра́ли ў́же чѣрвѣ́н'і катраны́ і чѣрвѣ́н'і ла́йбікі / то́му
шо / обы́ с'а в'ідр'ізн'а́ли в'ід мо́лодѡ́йі / но // і коли́ ў́же молоды́й п'ітхѡ́диў / то
ста́роста выво́диў мо́лоду́ і друшкі́ // і котры́ ў́же дру́жба со́б'і ко́тру дру́шку
по́л'убіў / то то́ту і до се́бе браў / а мо́лодѡ́му не дава́ли на́разѣ мо́лоду́ / а просі́ли за
н'у вы́куп // но і тоды́ на чо́му с'а ў́же зы́шли / та так с'а і к'інча́ло / но // і коли́ ў́же
мо́лоду́ із молоды́м ізвели́ / то тогды́ ў́же пак мо́лоду́ завива́ли у б'і́лы кестемѣ́н / і
кла́ли по́вер кестимѣ́ну в'іне́ц' із барв'і́нку // і так молоды́й забираў мо́лоду́ ў́же до
се́бе // і коли́ прихѡ́диў ў́же до се́бе / то тогды́ мо́лоду́ ў́же ро́зд'іва́ли / з нійі́ в'іне́ц'
знимаў ста́роста тот / шо на н'у клаў // і коли́ ў́же зн'а́лі в'іне́ц' / то тогды́ мо́лоду́
завива́ли у червѣ́ній кестемѣ́н // но і тоды́ сп'іва́ли то́же //

о́й в'і́нку м'і́ в'і́нку / йа бы́м т'а носі́ла /
прийшла́ та мину́та / шо йа дод'і́ўчыла //
о́й в'і́нку м'і́ в'і́нку / знима́ти т'а му́шу /
ма́м му́жа фа́йнога / завітис'а му́шу //

но і так мо́лоду́ завива́йут у червѣ́ны́ кестемѣ́н / но // йаг і́йі́ заві́ли ў червѣ́ны́
кестемѣ́н / почина́ўс'а шорѡ́вы́ тана́ец' / но // і тогды́ із молодоў ішли́ таң'ува́ти
по́чѣреди / хто хѡ́т'іў // но і мо́лод'і́ дарува́ли / хто шо маў д'а́ку / то іі́ подарува́ў /
но // і то́же сп'іва́ли //

на та́рили цоркочѣ́ / (2 рази)
на́й дару́йе хто хо́че // (2 рази)

а хто бы с'а забываў / (2 рази)
та наї бы с'а здогадаў // (2 рази)
а шчи тóго не дóста / (2 рази)
наї дару́йе ста́роста // (2 рази)
на та́рили кам'іне́ц' / (2 рази)
наї дару́йе м'іі́ о́тце́ц' // (2 рази)
на та́рили плахточка́ / (2 рази)
наї дару́йе мамочка́ // (2 рази)

но і тогды́ ўже на мо́лоду́ поклáли і ч'іне́ц' / от такы́й / йак вам по́ясніти / такы́й йак / у вы́гл'ад'і ша́пки / но // то мо́лода́ ма́ла носіти / і за ты́ж'дж'ин' не ма́ла с'а мо́лода́ розвивáти / ма́ла ходіти завіта / тóму шо ўна бы́ла пòв'інчана / ўна с'а бо́жіла ў цéркви / і ма́ла ходіти завіта у платкóви / тóму шо платóк то йе сімвол ж'інки / у йакóйі ма́йе бы́ти покры́та голова́ / так йак покры́та голова́ у Прэ́святóйі Д'івы Мар'і́і / но //].

Записала 2023 р. Христина Іванівна Дупин від Олени Іванівни Ребриш, 1953 р.н., освіта середня, у с. Задільське Хустського району Закарпатської області.

Обряд поховання

[колі чил'адник спочіне / закрыва́йут дзиркала́ / часы́ спира́йут / родіна збира́йе чужбы́х / абы покупáти / но таї ур'ажу́йут ужé / уд'іва́йут / дай́ут у рúкы св'іч'ку / хрэ́ст на стул'і / уб'іза́т'ел'но хл'іп абы́ быў при т'ілови / абы́ душ'і бес хл'іба ни бы́ла // йакио́ помы́ли пукúніка / то туту́ во́ду высыпа́йут / де л'у́ди не хóд'ат' // йе так'і в'ід'мы / шчо биру́т мнóго то́йі во́ды // шчо бы́ло ўс'о ко́ло мэ́ртвого / то ўс'о биру́т та пал'ат // пукúніка мый́ут у ка́ц':і / кáтка така́ / йак л'уді́на за́ве"лика / кáтка даўн'а / жыл'ізна / ова́л'нойі фóрмы // та́к туту́ во́ду биру́т та высыпа́йут / а кáтку па́р'ат / ци так ўже йе / ци вы́вержут авáт' па́р'ат таї складáйут р'іпу / шчо ужé йе / там ужé с'а л'у́ди бу́л'ше ў н'уї не мій́ут // чил'адника выр'ажу́йут / на стул'і у ди́ривішчови там стили́ли лужні́кы нога́ми ид:ві́р'ам / там ма́йе бы́ти во́уна фа́йна наскúблена б'іла // там сл'іткúйут за т'ілом / абы воро́шкы ни наме"та́ли там шос' / бо йе ўс'ак'і / шчо наме́чут че́рес худóбу ўс'ачино // типі́р' купу́йут копе"ршо́вы / а ра́н'ше робі́ли / айбо́ робі́ли сти́ціа́л'но / ма́йстры́ / йак'і робі́ли оболокы́ / дві́р'і // (а як їх називали?) йіх ни назывáли н'і́йак / бо ўни робі́ли ўс'о // т'іла ро́ст м'і́р'айут ніткоу́ чо́рноу́ так на́ўхрест м'і́р'айут / і о́ту нітку лиша́йут до́ма / бо ка́жут / шчо т'іло у гру́п / а шча́с'т'а у хы́жы / а тоты́ / шчо рúкы поўйáзан'і ніткоу́ таї но́гы лиша́йут / таї йак дес' коро́ва ко́пайе / та выйáжу́йут тым мэ́ртвым ніткоу́ тоу́ // колі́с' быў грóбар' у нас на цінтари́ / а типі́р' копа́йут так'і сусі́ды та бли́с'к'і та знако́м'і / таї за́гр'іба́йут по́с'л'е то́го / йакио́ умéр / та начинáйут ко́пати / йе йіх по пйáт' / по ш'іс'т' / бо йак колі́ попа́де / ўзим'і стúд'ін' / та трéба ма́йбуш' йіх / колі́ ўже пуп упув'іс'т' / шчо де та іду́т грома́доу́ таї ко́пл'ат ус'і // ни мош ко́пати до́ку чил'адник ни умéр / йак умéр / та ко́пл'ут йáму так по́с'л'е то́го / йак по́хорон прохóдит / та ме́чут гли́ну р'у́д'н'і ўс'і / таї ни даї Бо́же ўпа́сти ў йáму / а шче йе

ворóшки / йак'і л'ізут та мéчут ўс'áке ў йáму // бýло такé / шчо одéн рас закопáла фотокáрточ'ку чулув'іка / та тот умер // (а чи печуть якийсь обрядовий хлїб спеціально на похорон?) хл'їп на стул'ї / обычній колáч печéс'а / ун с'а лиш'áйе пóсл'е пóхорону / т'їло забираут / хл'їп с'а ў хýжи лиш'áйе таї св'їч'ка / та с'а ў хýжи лиш'áйе / горїт // хóрон'ат т'їло трéтої дніны / так ус'ї тоты дны мáйе кос' бýти кóло т'їла // читáйут псаўтїр'у / начинáйес'а пóхорон таї стойáт кóло т'їла / обы ни ходїў кос' с паскúдноў душóў / бо нимóш так лиш'їти т'їло ў хýжи самé //].

Записала 2023 р. Мар'яна Іванівна Шпїлька від Ганни Іванівни Лавриненко, 1936 р.н., освіта – 5 класів, у с. Нижнє Селище Хустського району Закарпатської області.

Великдень

[у нас йе пéред пáскоў сорокадéн:ый п'їст // тýждин' у нид'їл'у пéред пáскоў с'атемé шўтку // ўжé тот ве"ликóдный тýждин' отó пост вилїкыї / ни їс':а ц'їлыї тýждин' // дóтўт' ко йак хóче // кос' пóстит' лишé у понид'їлок / се"ре"дá / пїáтниц'а / а кос' пóстит' ўс'ыї п'їст / куму́ йак мош / ко хвóры або што / та тóму ни мýсаї пóстити //

дáле там йе у нас стрáст'а пéред пáскоў у читвїр' // у пїáтниц'у йе ве"ликóдна пїáтниц'а / їдемé на плашчén:иц'у // ишчї пéред ним йе йелепомáзан':а у сорокодéн:ому постóви // дáле їдемé дўм'ў їс плашчén:иц'ї // дóма варемé йáїц'а / крáсиме йїх у ве"ликóдну пїáтниц'у // у субóту пáска зам'їшуйес'а / м'їсиме пáску / мóлимес'а // шо с'атиїлис'ме у нид'їл'у шўтку / кладемé на пáску //

у нид'їл'у с'атиц'с'а пáска скóро рáно // дáле у понид'їлок у нас поливáл'ный дин' // д'їточкыї їдут' поливáтис'а духáми ц'їлыї дин' // і до д'ўвóк їдут' хлóпц'ї вилїк'ї тóже поливáтис'а и поливáйут' д'ўвóк на ўлиці в'їдрами з водбў / ко п'ўде по ўлиці / тот п'ўл':атыї // а перед пáскоў ишчї у нас йе у дванáц':ит' гóдин сїїнóшноїе / а п'їсл'а лиш сїїнóшногo с'атиц'с'а пáска //

у нид'їл'у п'їсл'а пáскы у дв'ї гóдины йе вилїка вич'ўрн'а // на вилїк'ўў вич'ўрн'ї їсход'ац'с'а ўс'ї д'їточкыї / батичкыї / маточкыї и там м'їн'áвут' йáїц'а // д'їточкыї давут' однó дрúгóму йáїц'а / конфéты / шоколáды / ко што / и батичкыї давут' подарункы д'їточкáм там бїл'а цéркви // п'їсл'а пáскы у нас чéрез сóрок дн'їў йе прáзник вознес'їн':а госпóд'н'е // їсé у нас вилїкыї грекокатолиц'кыї прáзник у сил'ї // и йе у нас прáзник правослáўных на с'ату нид'їл'у // на їс'ї прáзники продайут' мїд'аникы пóўно кóло цéркви йїх йе // у цéркви гóс'т'ї / йак'ї прихóд'ат' / сїлуйеме йїх кнышáми //].

Записала 2022 р. Жанетта Романівна Сейкей від Йолани Томівни Сейкей, 1951 р.н., освіта середня, у с. Фанчиково Берегівського району Закарпатської області.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ

АКАННЯ – заміна [o], [e] в ненаголошеній позиції звуком [a]. Властиве північно-східним говіркам середньополіського і північним говіркам східнополіського говорів, спорадично середньонаддніпрянському і степовому говорам: *карóва, галава́, чарóмуха*.

АНКЕТНИЙ МЕТОД. Один із методів збирання діалектного матеріалу. Він застосовується так: спеціально опрацьовані діалектологічні програми або анкети на певні теми розсилаються на місця кореспондентам, які й заповнюють їх згідно з інструкцією, що обов'язково додається до програми чи анкети. Цей метод використовують тоді, коли протягом порівняно короткого часу необхідно зібрати діалектний матеріал на певну тему з великої території, що не під силу одній людині чи групі наукових працівників.

АРГО (фр. *argot* – жаргон). Спеціальний умовний жаргон вузької соціальної групи, набір незрозумілих для сторонніх людей слів і висловів, який уживається з метою ізолюватися від них.

АРЕАЛ (лат. *area* – площа). Територія, на якій поширене певне діалектне явище.

АРХАЇЗМИ ДІАЛЕКТНІ – це спільнослов'янські (праслов'янські) слова, що збереглися в українських діалектах до наших днів, не ставши при цьому надбанням словникового складу нової української літературної мови; поширені здебільшого в південно-західних та поліських діалектах (*вуйко* – дядько, материн брат; *стрий* – дядько, батьків брат).

АТЛАС ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИЙ. Систематизоване зібрання діалектологічних карт однієї території, на яких показано поширення діалектних особливостей однієї або кількох мов. За територією охоплення розрізняють регіональні, національні та міжнаціональні атласи. Наприклад: 1) Дзендзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР: У 3 ч. Ужгород, 1958–1993; 2) *Atlas gwar bojkowskich / pod kierunkiem J.Riegera*. Wrocław: etc., 1980–1986. Т.І-УІ; 3) Сабадош І.В. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород, 1999 та ін.

АФЕРЕЗА – відпадання початкового голосного, коли попереднє слово закінчується голосним. Властиве переважно північним говорам: *до 'дного (до одного), не 'ддаси (не оддаси), все 'дно (все одно), не 'бзивайс' (не обзива́йся)*.

ВОКАЛІЗМ (від лат. *vocalis* – голосний звук). Це сукупність голосних фонем мови або діалекту на певному етапі їхнього розвитку.

ГІПЕРИЗМ. Діалектне явище непослідовного заміщення звуків чи форм для уникнення ненормативних і відтворення правильних літературних норм, які, проте, виявляються «правильними» лише в уявленні мовців, а насправді є помилковими.

Наприклад: *огронóm, оптéка, от'у́г, одова́; на́р'ід, до́хт'ір, вор'ін* (р.в. *ворон*); *фо́стик, фалі́ти*.

ГОВІР (територіальний діалект). Група споріднених говірок. Говори входять до складу наріч, або діалектних груп. Наприклад: середньонаддніпрянський, слобожанський, степовий говори входять до складу південно-східного наріччя української мови.

ГОВІРКА. Мова якогось одного або кількох у мовному плані однорідних населених пунктів (сіл). У структурі мовно-територіальних утворень (говірка – говір / діалект – наріччя) лише говірка є реальною комунікативною системою, засобом спілкування мешканців одного, рідше кількох населених пунктів, принципово рівнозначною в мові. Говірка входить до складу говору. *Говірка с. Бобовище; закарпатські говірки* тощо.

ДИФЕРЕНЦІЙНА ОЗНАКА. Ознака мовного елемента, яка відрізняє його від інших однотипних елементів.

ДИФТОНГ (гр. *diphthongos* від *di(s)* – двічі і *phthongos* – звук). Особливий тип звука, що являє собою сполучення двох голосних у межах одного складу. Дифтонги характерні для північного наріччя: *діед* (на місці давнього [ѣ] у наголошеній позиції), *вуол, стуол* (на місці етимологічного *о* в новозакритих складах у наголошеній позиції), *п'іеч, жуонка* (на місці етимологічного *е* в новозакритих складах у наголошеній позиції).

ДІАЛЕКТ (гр. *dialectos* – розмова, говір, наріччя). Різновид певної мови, який використовують як засіб спілкування особи, тісно пов'язані територією, соціальною або професійною спільністю. Розрізняють територіальні та соціальні діалекти. Територіальні діалекти служать засобом спілкування широких народних мас на певній, обмеженій території. Соціальні діалекти виступають як засіб спілкування лише певної, замкнутої, суспільної групи людей.

ДІАЛЕКТИЗМ. 1. Діалектні слова, що вживаються в мові художньої літератури з певною стилістичною метою (для відтворення місцевого колориту, індивідуалізації мови персонажів тощо). 2. Фонетичні, морфологічні, синтаксичні і лексичні особливості, які властиві окремим діалектам, але яких нема в літературній мові.

ДІАЛЕКТНЕ ЯВИЩЕ. Розуміється у вузькому і широкому значенні. У вузькому значенні є синонімом до *діалектизму*, тобто означає таке явище місцевих говірок, яке знаходиться поза чинною нормою літературної мови. У широкому значенні діалектне явище – це такий елемент мовної системи, який у різних говірках, говорах чи діалектах цієї ж мови має певну кількість співвідносних варіантів, відповідників. Наприклад, у говорах української мови орудний відмінок однини іменників жіночого роду I відміни має закінчення *-о́йу, -о́й, -о́у, -о́м*: *руко́йу, руко́й, руко́у, руко́м*. Кожне з цих закінчень є діалектним явищем у галузі морфології.

Розрізняють два типи діалектних явищ: *протиставні* (співвідносні) і *непротиставні* (неспіввідносні). *Протиставне* діалектне явище – таке явище, яке має рівнозначні відповідники в інших говорах цієї ж мови. Приклад див. вище. *Непротиставне* діалектне явище – це така риса більшої чи меншої групи говорів, яка

в інших говорах цієї ж мови не має функціонально рівнозначних відповідників. Наприклад, у чабанів району Карпат отвір в одній із стінок кошари, через який пропускають овець під час доїння, називається *струнга* чи *струнка*. В інших же районах Карпат такого окремого поняття взагалі немає, у зв'язку з цим і назви для нього відсутні.

ДІАЛЕКТНИЙ. Який стосується діалекту, пов'язаний із ним. Уживається у словосполученнях: *діалектний запис (матеріал, знак, словник, слово, фразеологізм, варіант, різновид, відмінність, лексика, лексикографія, мовлення, морфологія, синтаксис, словотвір, фонетика, група, поділ, членування, дані, джерела, факти, утворення, явище, ознака, особливість, риса, зона, масив, територія, система, диференціація, конструкція, тип, основа, стихія).*

ДІАЛЕКТНИЙ СЛОВНИК. Словник, у якому подана лексика і фразеологія територіальних діалектів, їх значення і слововживання. За способом пояснення значень більшість діалектних словників належить до словників тлумачного типу. За обсягом відтворення лексики і семантики діалектні словники поділяються на тематичні і загальні.

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИЙ. Який стосується діалектології. У спол.: *діалектологічний інститут (комісія, атлас, бюлетень, збірник, карта, праця, студії, анкета, програма, конференція, нарада, експедиція, практика, дослідження, спостереження).*

ДІАЛЕКТОЛОГІЯ (від гр. *dialectos* – розмова, говір, наріччя і *logos* – поняття, вчення). Розділ мовознавства, що вивчає місцеві (територіальні) різновиди певної мови – говори, діалекти, наріччя. Залежно від характеру дослідження поділяється на загальну (теоретичну) і окрему (національну).

Теоретична діалектологія вивчає загальні особливості діалектів, закономірності їх розвитку; предметом її також є теорія та методика дослідження діалектів, принципи класифікації діалектів та говорів і т.ін.

Окрема діалектологія якнай докладніше описує усі без винятку риси говірок, говорів, діалектів якоїсь конкретної мови.

Щодо хронологічного аспекту дослідження розрізняють описову (синхронну) та історичну (діахронну).

Описова діалектологія вивчає територіальні діалекти в їхньому сучасному стані, взаємозв'язки різних діалектів і говорів між собою та з літературною мовою.

Історична діалектологія досліджує походження говорів та діалектів, процесів розвитку і змін їх фонетичної, граматичної та лексичної системи протягом минулих епох, вивчає взаємозв'язки та групування діалектів у різні історичні періоди.

ДІСРЕЗА (спрощення) – втрата звука чи складу в потоці мовлення: *область – обласний, проїзд – проїзний.*

ЕКСПЕДИЦІЙНИЙ МЕТОД. Один із методів збирання діалектного матеріалу. Його використовують спеціально підготовлені особи, які опитують носіїв говірки безпосередньо за допомогою питальників. Цей метод значно ефективніший від анкетного, бо забезпечує найбільш можливу точність діалектних даних. Ним

найчастіше користуються під час збирання матеріалів для особливо важливих наукових праць, наприклад, для діалектологічних атласів, монографічних досліджень тощо.

ЕКСПЛОРАТОР – людина, яка записує діалектний матеріал.

ЖАРГОН (з фр. *jargon* «говір», «зіпсована мова», «штучна мова»). Мова певної соціальної чи професійної групи, що є відгалуженням загальнонародної і відрізняється від неї набором специфічних слів та виразів, які відображають спеціальні потреби та смаки цієї групи і включаються в жаргон, щоб зробити його незрозумілим для інших.

ІЗОГЛОСА (гр. *issos* «рівний» і *glossa* «мова»). Лінія, нанесена на карту, якою в лінгвістичній географії позначають межі поширення якогось явища. Ізоглоси можуть відноситися до окремих населених пунктів, окреслювати невеликі ареали або виділяти великі одиниці діалектного членування. Крім загальної назви ізоглоса, стосовно діалектних явищ різних галузей мови вживають ще видові (вужчі) терміни: *ізофона*, *ізоморфа*, *ізолекса*, *ізосема*, *ізосинтакса*.

ІНФОРМАТОР – людина, від якої записують діалектний матеріал. Див. *респондент*.

КАРТА ДІАЛЕКТОЛОГІЧНА. Карта, на якій показано поширення діалектних явищ.

КОНСОНАНТИЗМ (від лат. *consonans* – приголосний звук). Це система приголосних фонем у мові або діалекті на певному етапі їхнього розвитку.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА. Це складова частина тематичної групи лексики. Вона об'єднує слова однієї й тієї ж частини мови з однаковою предметною спрямованістю за допомогою родового чи узагальнювального поняття. У позамовному просторі лексико-семантична група співвідноситься з групою реалем, що об'єднуються спільністю призначення і властивостей.

ЛІНГВІСТИЧНА ГЕОГРАФІЯ. Один із методів діалектологічних досліджень. Суть його полягає в тому, що діалектний матеріал збирається за спеціально складеною програмою чи питальником у задалегідь визначених населених пунктах і за допомогою певних географічних знаків наноситься на географічну карту. Складені у такий спосіб лінгвістичні карти об'єднуються в лінгвістичний атлас.

МЕТАТЕЗА – перестановка звуків чи складів у слові. Переважає в південно-західних говорах: *хпáти* (пхати), *тко* (хто), *каралáба* (кольрабі).

НАРІЧЧЯ. Найширше діалектне угруповання певної мови, до складу якого входить група споріднених фонетичними, граматичними та лексичними рисами діалектів. В українській діалектній мові виділяються: північне (поліське), південно-східне та південно-західне наріччя. Одне наріччя відділяється від іншого смугою перехідних говірок.

ОКАННЯ – збереження в українських говорах розрізнення [o] : [a] в ненаголошеній позиції на противагу втраті такого розрізнення (заміні ненаголошеного [o] на [a] – аканню або [o] на [y] – уканню): *кортонля*, *Понас*,

годюка. Таке окання має гіперичний характер, виникає внаслідок відштовхування від діалектних систем із нерозрізненням голосних у ненаголошеній позиції.

ПАСМО ІЗОГЛОС. Сукупність подібних за конфігурацією ізоглос, достатньо близько розташованих на лінгвістичній карті, яка окреслює певну територію і може кваліфікуватись як кордон мовної системи.

ПИТАЛЬНИК ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИЙ – програма, за якою здійснюється збирання діалектних матеріалів. Питальники поділяються на такі, що передбачають запис матеріалу всіх мовних рівнів – фонетики, морфології, словотворення, синтаксису й лексики (напр., «Програма для збирання матеріалів до діалектологічного атласу української мови» / Б. Ларін, Ф. Жилко, В. Ільїн, П. Лисенко, 1949 р.) або лише якогось одного рівня (напр., «Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови» Й. Дзендзелівського (1987)).

ПРОТЕЗА – прикривання початкових голосних протетичними г, в, й: *горáти, во́ко, Гандр'і́й, йу́лиц'а* (більшість говірок); *ў, л: л'і́л'ко́* (Ілько), *Лу́л'ка* (Юлька), *лута́ва* (отава).

РЕСПОНДЕНТ – людина, від якої записують діалектний матеріал. Див. *інформатор*.

РОТАЦІЗМ [від грец. ρωτακίξω – вимовляю ρω (р) нечисто] 1. Гаркавість, нечіткість вимови [р]. 2. Діалектне явище переходу [л], [н], [й] та деяких інших приголосних у звук [р]: *бу́рше* (більше), *крохма́р'* (крохмаль), *небо́ре* (небоже).

СЛОВНИК ДІАЛЕКТНИЙ. Різновид тлумачного словника, в якому з'ясовуються значення і вживання слів того чи іншого діалекту або групи діалектів. Розрізняють словники регіональні і загальні. Регіональні словники фіксують лексику одного діалекту чи говірки (навіть одного села), наприклад, «Словник поліських говорів» П.С.Лисенка (1974), «Словник бойківських говірок» М.Й.Онишкевича (1984), «Словник говірок Нижньої Наддніпряниці» В.А.Чабаненка (1992–1993), «Луцькульські говірки: Короткий словник» (1997), «Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» І.В.Сабадоша (2008, 2022) тощо. Загального словника, який би охоплював діалектну лексику української мови в цілому, поки що не створено.

СУБСТИТУЦІЯ – заміна в запозичених словах чужого звука своїм: *Хведі́р* (замість *Феді́р*).

ТЕМАТИЧНА ГРУПА ЛЕКСИКИ. Це об'єднання слів на основі усвідомлюваного зв'язку іменованих об'єктів; це лексична мікросистема, що має складну внутрішню структуру, системність якої виражається не тільки в її безпосередніх парадигматичних зв'язках і взаємозумовленості членів парадигматичного ряду, а й координованості семантичної деривації, однотипності утворення лексико-семантичних варіантів слів. Слова тематичної групи у її початковому, прямому, первісному значенні обов'язково мають однакові диференційні ознаки, що характерні для всіх слів цієї групи. У тематичній групі відношення між словами ґрунтуються на зовнішніх відношеннях між поняттями, тобто тематична група лексики не має чітко виражених меж.

ТРАНСКРИПЦІЯ ФОНЕТИЧНА (лат. *transcriptio* «переписування»). Система графічних знаків, побудована за чисто фонетичним принципом, згідно з яким кожен знак (літера) може бути використаний для позначення лише одного звуку, а кожен звук завжди мусить позначатися тим же самим графічним знаком. Фонетична транскрипція служить засобом для якнайточнішого відбиття на письмі звукових особливостей живої мови.

УЗУС – мовленнєва практика, поширене вживання слів чи інших мовних одиниць, їх масове і регулярне відтворення.

УКАННЯ – вимова ненаголошеного [o] з наближенням до [y]. Розрізняють *помірне* і *сильне* укання. *Помірне* укання – вимова ненаголошеного [o] перед складом з наголошеним [y] та [i] з наближенням до [y]: [к^oж^yх], [г^oл^yбка], [р^oз^yмний], [т^oбⁱ]. Є нормою сучасної української літературної мови. *Сильне* укання – діалектна вимова будь-якого ненаголошеного [o] з помітним наближенням до [y]: [кур^oва], [сук^eра].

КАРТА ГОВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МАСШТАБ 1:6 000 000

